

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2012

Mgr. Kateřina Neubertová

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA TRESTNÍHO PRÁVA**

Rigorózní práce

Probace a její prvky v českém trestním systému

Probation and its Elements in the Czech Legal System

Vypracovala: Mgr. Kateřina Neubertová
Konzultant: doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.
Akademický rok: 2012/2013

Praha, říjen 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených, které byly řádně citovány. Dále prohlašuji, že jsem tuto práci nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 10. 2012

.....

Mgr. Kateřina Neubertová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat panu doc. JUDr. Tomáši Gřivnovi, Ph.D., konzultantovi mé rigorózní práce, za odborné vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytl při zpracování této rigorózní práce.

Mgr. Kateřina Neubertová

Obsah:

1. Úvod	1
2. Obecná charakteristika probace	3
2.1 Pojem probace	3
2.2 Historie probace v zahraničí.....	5
2.3 Probace jako součást českého právního řádu	8
2.3.1 Právní úprava před rokem 1989	8
2.3.2 Právní úprava po roce 1989.....	11
2.4 Pojem probačního dohledu	13
2.5 Probace a evropské organizace, vybraná doporučení mezinárodních institucí.....	17
3. Restorativní justice	18
3.1 Pojem restorativní justice	18
3.2 Principy restorativní justice.....	19
3.3 Zaměření restorativní justice	20
3.4 Teze restorativní justice	21
3.5 Modely restorativní justice	22
3.6 Současná restorativní justice v České republice.....	23
4. Probační a mediační služba v České republice	24
4.1 Organizace Probační a mediační služby.....	24
4.2 Rada pro probaci a mediaci	25
4.3 Úředníci a asistenti Probační a mediační služby	26
4.3.1 Práva a povinnosti úředníků a asistentů Probační a mediační služby	28
5. Činnost a úkoly Probační a mediační služby	31
5.1 Probace	31
5.2 Mediace	33
5.3 Oblasti činnosti probační a mediační služby	36
5.3.1 Přípravné řízení	39
5.3.2 Řízení před soudem	39
5.3.3 Vykonávací řízení	39
5.4 Slučitelnost probačních a mediačních činností	40
5.5 Součinnost Probační a mediační služby	41
6. Institut dohledu v oblasti hmotného práva	43
6.1 Alternativní řešení trestních věcí a druhy alternativních trestů.....	43
6.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem	48
6.3 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.....	53
6.4 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem.....	55
7. Probační dohled uplatňovaný v dalších typech alternativních trestů	63
7.1 Dohled ve zkušební době	63
7.2 Obecně prospěšné práce	66
7.3 Soudní pomoc.....	71
7.4 Peněžitý trest	72
7.5 Trest zákazu činnosti a trest zákazu pobytu	74
7.6 Trest domácího vězení	75
7.7 Jiné typy činností.....	78
8. Institut dohledu v oblasti procesního práva	79
9. Úprava probace v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže	83
9.1 Obecné vymezení právní úpravy.....	83
9.2 Opatření jako trestněprávní následky provinění.....	84
9.3 Probační činnost v jednotlivých fázích řízení	86

9.4 Probační program	88
9.5 Součinnost orgánů činných v trestním řízení	92
10. Případová studie probačního dohledu.....	93
11. Právní úprava probace ve Velké Británii	95
11.1 Historie probace ve Velké Británii	95
11.2 Národní probační služba.....	97
11.2.1 Obecná charakteristika	97
11.2.2 Oblast činnosti Národní probační služby	98
11.2.3 Legislativní změny ve Velké Británii související s probací	99
11.2.4 Probační dohled	100
11.3 Probační programy	101
11.4 Národní probační služba a Probační a mediační služba	101
12. Závěr.....	103
Seznam zkratk	108
Použitá literatura.....	109
Seznam příloh	121
Příloha č. 1: Tabulka – Celkový přehled odsouzených v České republice.....	I
Příloha č. 2: Graf – Ubytovací kapacita ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky	II
Příloha č. 3: Graf - Počet ubytovaných ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky	III
Příloha č. 4: Pozvánka ke konzultaci.....	IV
Příloha č. 5: Zpráva o průběhu dohledu	V
Příloha č. 6: Schéma organizace v Anglii a Walesu	IX
Příloha č. 7: Poučení o výkonu dohledu	X
RESUME	121
ABSTRAKT	123
ABSTRACT	123
KLÍČOVÁ SLOVA	124
KEY WORDS	124

1. Úvod

Aktuálním problémem současné trestní politiky je neustálý nárůst počtu odsouzených pachatelů trestných činů a s tím související zvyšující se přeplněnost věznic, což ostatně dokazují statistiky zveřejněné Ministerstvem vnitra i Vězeňskou službou České republiky.¹ Z tohoto důvodu se řada zemí, včetně České republiky, snaží nalézt možná řešení tohoto problému s cílem využít nových způsobů, kterými by bylo dosaženo účelu trestu a trestního stíhání obdobně, příp. i efektivněji, jako u trestu nepodmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody. Pomocí odklonů dojde k vyřešení sporu, aniž by byl uložen trest. Pokud však situace vyžaduje uložení trestu, soud může využít jeden z typů alternativních trestů, které jsou upraveny v českém právním řádu.

Rigorózní práce „Probace a její prvky v českém trestním systému“ se zabývá právě těmito možnými způsoby alternativního řešení trestních věcí v praxi s ohledem na probační činnosti a využití probace v praxi. Velký význam v této oblasti představuje Probační a mediační služba České republiky, která vznikla na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 14. července 2000. Dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, tj. 1. 1. 2001, můžeme hovořit o započetí systematizace a profesionalizace probace a probačních činností v rámci České republiky.

Účelem práce je poskytnout komplexní popis rozsáhlé materie institutu probace, shrnující ty nejpodstatnější informace týkající se probačního dohledu a uplatňování probace na území České republiky.

V úvodu jsou vysvětleny ústřední pojmy, zejm. pojem probace a probační dohled. Spolu s tímto je proveden výklad historického vývoje probace nejen v České republice, ale i ve světě. Tento historický výklad napomůže k lepší orientaci a pochopení následujících částí rigorózní práce. Třetí kapitola, týkající se restorativní justice, krátce shrnuje základní teze, zaměření a principy restorativní justice. Kapitola čtvrtá a pátá se zabývá Probační a mediační službou České republiky se zaměřením na její personální obsazení a činnost.

Stěžejními kapitolami celé rigorózní práce je kapitola šestá nazvaná „Institut dohledu v oblasti hmotného práva“ a kapitola sedmá „Probační dohled uplatňovaný v dalších typech alternativních trestů“. Jednotlivé instituty, v nichž je uplatňován dohled, jsou obecně charakterizovány s ohledem na jejich zákonnou úpravu a historii v rámci českého právního

¹ Viz Příloha č. 1: Celkový přehled odsouzených v České republice, Příloha č. 2: Ubytovací kapacita ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky a Příloha č. 3: Počet ubytovaných ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky

řádu, současně s doplněním konkrétního postupu při výkonu dohledu. Největší pozornost je věnována institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody s dohledem.

Následující kapitoly shrnují postup výkonu dohledu uplatňovaného v rámci procesního práva a též v případě mladistvých pachatelů. U mladistvých pachatelů se často setkáváme s jiným postupem než u dospělých pachatelů a z tohoto důvodu je tato kapitola zaměřena na obecné vymezení mladistvých s ohledem na institut probace a uvedeny jsou též odlišnosti při uplatňování institutu probace u mladistvých a dospělých pachatelů.

K lepšímu porozumění obsahu činnosti probačních úředníků, je součástí práce i případová studie, v níž jsou teoretické informace doplněny praxí.

Institut probace je uplatňován nejen v kontinentálním typu právní kultury, ale i v, tzv. common law. S ohledem na rozdílnost těchto právních systémů, je v rigorózní práci proveden výklad právní úpravy a využívání institutu probace ve Velké Británii, především z důvodu, že česká právní úprava je do značné míry inspirována právě právní úpravou institutu probace ve Velké Británii. Tato kapitola je spíše úvodem do celé problematiky, není cílem zde provést úplné vymezení a výklad probace ve Velké Británii v takovém rozsahu, jako v předešlých částech práce souvisejících s Českou republikou.

Tento text vychází z právního stavu platného ke dni 1. 10. 2012. Není-li dále uvedeno jinak, jsou právní předpisy použity ve znění pozdějších předpisů ke dni 1. 10. 2012.

2. Obecná charakteristika probace

2.1 Pojem probace

Pojem probace je odvozen z latinského slova „probare“, což lze přeložit jako ověřovat, dohlížet, zkoušet. Zkoušenému je dána další možnost, v rámci níž musí prokázat, že se bude chovat způsobem sociálně vhodným a prokáže tím i svou snahu o nápravu. Samotný institut probace vychází především z trestu podmíněného odsouzení, tj. odkladu výkonu trestu odnětí svobody na zkušební dobu. Ve výkonu probace, na rozdíl od trestu podmíněného odsouzení, je však spatřována vyšší míra resocializačních účinků. Definici pojmu probace nalezneme v ustanovení § 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZPMS“). Dle této právní úpravy je probace chápána jako *„organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným, nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státnímu zástupci uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“*²

Pojem probace je často užíván jakožto synonymum pro označení stavu, systému a procesu. Probace jako stav charakterizuje postavení podmíněně odsouzeného, *„který není na jedné straně svobodným občanem, ale na druhou stranu ani ve výkonu nepodmíněného trestu.“*³ Tvrzení, že odsouzený současně je i není svobodným občanem, se může zdát zdánlivě protimyslné a odporující všem soudům, avšak opak je pravdou. Svoboda odsouzeného je spatřována v tom, že i po odsuzujícím rozsudku a výroku o vině a trestu není odsouzený umístěn do zařízení vězeňského typu, kde jsou stanovena určitá pravidla a nutno říci, že často velmi tvrdá. Nesvobodným je odsouzený z důvodu toho, že mu byly uloženy povinnosti a vyžaduje se jejich splnění pod hrozbou sankce, kterou je v tomto případě možnost přeměny trestu na nepodmíněný trest odnětí svobody. Probace je součástí organizačního uspořádání trestní spravedlnosti a na základě tohoto lze probaci vykládat a

² Ust. § 2 odst. 1 ZPMS.

³ ROZUM, J., KOTULAN, P. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 9.

definovat jako systém. Probace jako proces označuje „soubor funkcí, činností a služeb – např. dohled nad odsouzeným, podávání zpráv soudu, pomoc odsouzeným.“⁴

Probaci definovala v roce 1951 Organizace spojených národů „jako dispoziční právo ukládání trestu...způsob nakládání se speciálně vybranými pachateli a spočívá v podmíněném odložení trestu, kdy je pachatel umístěn pod osobní dohled a je mu poskytnuta individuální pomoc a péče.“⁵

J. Nezkusil, ve své knize, hovoří o probaci a jejích přednostech, které spatřuje především v tom, že:

- „pachatel je ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody,
- pachatel zůstává ve společnosti, udržuje svazky s rodinou i širším prostředím, může vést normální život, učit se přebírat na sebe odpovědnost,
- pachateli se v jeho úsilí o docílení nápravy dostává účinné pomoci v podobě dohledu probačního pracovníka.“⁶

Probaci lze charakterizovat a definovat z několika možných hledisek a to nejen s přihlédnutím k existujícím rozmanitým právním systémům, ale i s ohledem na povahu sociálních služeb. Probaci se v užším slova smyslu rozumí typ trestu či opatření „spočívající jednak v podmíněném odkladu trestu či samotného výroku o trestu a jednak v osobní péči a dohledu, které je ukládáno soudem obžalovanému, jenž byl uznán vinným ze spáchání trestného činu.“⁷ Hovoříme zde tedy o alternativě k trestu, zejm. k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, prostřednictvím níž je možné odložit výkon trestu na zkušební dobu. V rámci této zkušební doby jsou odsouzenému stanoveny podmínky a pravidla, které musí dodržovat a na jejichž dodržování dohlíží Probační a mediační služba (dále jen „PMS“).

Probace se v užším slova smyslu vyznačuje vlastními charakteristickými znaky a mezi její podstatné náležitosti řadíme existenci výroku o vině a s tím související odklad výroku o trestu, příp. jeho výkonu; dohled probačního úředníka spočívající především v pomoci a péči, jehož cílem je snaha o převýchovu pachatele a v případě porušení podmínek probace dojde k uložení trestu či jeho výkonu. Institut probace je v praxi prováděn dvěma různými postupy.

⁴ ROZUM, J., KOTULAN, P. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 10. srovn. INCIARDÍ, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 669 a násl..

⁵ HAMAI, K., VILLÉ, R. *Probation Round the World. A comparative study*. UNICRI: British home Office and Robert Harris, 1995, s. 4.

⁶ NEZKUSIL, J. *K některým stránkám institutu probace: Sborník prací z trestního práva*. Praha: Univerzita Karlova, 1969, s. 54 a násl.

⁷ STOLLÁROVÁ, M. *Probace a její prvky v českém trestním systému* [online]. 2006 [cit. 2012-07-24]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/187758/pravf_r/>.

Jedná se o odklad rozsudku a uložení doby, na kterou je rozsudek odložen. S tím však souvisí povinnost pro odsouzeného vykonat nařízení a příkazy soudem mu uložené. Podmínkou pro odklad rozsudku je skutečnost, že pachatel byl shledán vinným a současně s odkladem rozsudku souhlasí. Probace může být dále provedena v souvislosti s vydáním rozsudku, v rámci něhož dojde k odkladu výkonu trestu. Tím se míní uložení podmíněného trestu s dohledem. V tomto případě soud vynese rozsudek a uloží trest, jehož výkon je však odložen na stanovené probační období. I zde jsou odsouzenému stanoveny povinnosti a příkazy, které je povinen splnit.

Probace je v širším slova smyslu chápána jako systém, komplex výchovných opatření, služeb, pomoci a rad, které jsou poskytovány PMS. Činnost PMS v sobě zahrnuje nejen probační dohled, ale i zajištění výkonu ostatních alternativních trestů, získávání informací o osobě odsouzeného, obžalovaného či poškozeného, zjištění sociálních vazeb a postavení klienta PMS, poskytnutí stanovisek v případech rozhodování o vazbě či o trestu a paroli.

Probace obecně musí pracovat na reintegraci pachatele do společnosti, zde je však nezbytné, aby pracovníci PMS přistupovali ke každému případu individuálně, zjistili sociální a rodinné zázemí odsouzeného. Nejčastější příčinou páchaní trestné činnosti je nevyhovujícího rodinného zázemí a tím zvýšená pravděpodobnost vzniku kriminality a pozdější recidivy. Právě z tohoto důvodu je kladen důraz na individualismus a výchovné působení. Výkon dohledu tak více vybočuje z rámce trestního práva a spíše ho řadíme do oblasti společenské solidarity a pomoci pachatelům trestných činů.

2.2 Historie probace v zahraničí

Probace odvozuje svůj původ ze dvou rozdílných systémů práva, tj. z common law a klasického kontinentálního typu právní kultury. V zemích s anglosaským typem právní kultury je probace odvozena ze středověkých praktik, kdy docházelo k propouštění pachatelů na základě peněžní záruky a závazku, že budou vést řádný život a současně dodržovat pořádek. V tomto případě se nesetkáváme s výkonem dohledu nad propuštěným pachatelem, „na druhé straně systém ručitele v případě povolení peněžité záruky činí ochotnou třetí stranu zodpovědnou, pod pohrůžkou trestu, za to, že se pachatelé nedostaví k soudu.“⁸ Probační úředník ve Spojených státech amerických a Spojeném království Velké Británie a Severního

⁸ ZVEKIC, U., HARRIS, R. *Probace-poznatky ze zahraničí: Prosazování probace na mezinárodní úrovni*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. s. 29.

Irska má postavení profesionála a ručitele, který poskytuje pachateli rady a vykonává nad ním kontrolu. Prostřednictvím probačních úředníků stát ukládá pachatelům povinnosti. V kontinentálním typu právní kultury je probace odvozována z „sursis“⁹ či odkladu výkonu trestu. Současné uložení dohledu bylo zcela vyloučeno, neboť by to znamenalo zásah do garantovaných práv člověka.

Pro lepší orientaci je možné historický vývoj institutu probace rozdělit do několika období¹⁰:

1) Rané období

V tomto období nalezneme první náznaky dohledu nad pachateli trestných činů. Nemůžeme však hovořit o probaci v současném pojetí.

2) Období ctnostných průkopníků

Přibližně od 19. století se setkáváme s pokusy jednotlivých organizací, nejčastěji církevních, a dobrovolníků v oblasti práce s odsouzenými či propuštěnými pachateli. V souvislosti s rostoucím počtem dobrovolníků byla v roce 1823 založena Nizozemská společnost pro morální pozvednutí vězňů. Hlavní činností této společnosti bylo poskytnout podporu vězňům a propuštěným z vězení, zajistit vzdělávání a náboženské vedení. Institut probace vznikl v polovině 19. století ve Spojených státech amerických, resp. ve státě Massachussetts. Probace zde byla uzákoněna v roce 1878.¹¹ Tento zákon obsahoval ustanovení o probačních úřednících, kteří se na základě tohoto zákona stali placenými úředníky a současně ukotvil probaci jakožto institut nahrazující nepodmíněný trest odnětí svobody. Za zakladatele a současně i průkopníka institutu probace je považován John Augustus, který kolem roku 1841 začal z vlastní iniciativy za pachatele trestných činů hradit kaucí. Současně jim nabízel práci a finanční zajištění a tímto způsobem se snažil o výchovné působení na pachatele současně s cílem o jejich sebereflexi. John Augustus předkládal soudu zprávy, které shrnovaly činnost, chování a míru účasti pachatelů na resocializaci spolu s žádostí soudu o uložení mírnějšího trestu, nejčastěji se jednalo o pokuty a náhradu soudních výloh. John Augustus je díky tomuto počínání nyní označován za prvního

⁹ V doslovném překladu odklad, odložit, milost.

¹⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 18 a násl.

¹¹ Srovn. BARTON – BELLESA, S., HANSER, R. *Community: Based corrections*. California: Sage Publications Ltd., 2011. s. 483.

probačního úředníka v historii.¹² Celkově se uvádí, že do roku 1858 kauci složil za více než 2000 pachatelů.

Kromě Spojených států amerických se institut probace objevuje i v Anglii¹³, kde první zmínky o probaci s ohledem na činnost soudů nalezneme kolem roku 1876. U obvodních soudů se začali objevovat dobrovolníci a v návaznosti na to, že se jejich činnost osvědčila, došlo v roce 1907 k vydání zákona o probaci.¹⁴

3) Období státních úředníků

Od počátku 20. století do 90. let 20. století dochází k postupné profesionalizaci dohledu a probační služby. „*Státy nejen že důsledněji poskytují pomoc a oporu, ale svou významnou roli dostává také prvek kontroly a dohledu nad chováním zločince.*“¹⁵ Právě v tomto období dochází k zavádění alternativních trestů a opatření do právních řádů jednotlivých států. Kromě jiného docházelo ke vzniku a ustanovování jednotlivých řídicích a poradních orgánů, které měly vykonávat probační činnosti. Příkladem je vznik Poradního probačního výboru¹⁶ v roce 1928 nebo vznik Poradní rady pro probaci a následnou péči¹⁷ v roce 1962. Významné bylo založení Probační inspekce Jejího Veličenstva, orgánu fungujícího v rámci ministerstva vnitra¹⁸, které až do roku 2007 slučovalo agendy ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti.

4) Období manažerů

Jedná se o období od počátku 90. let 20. století do současnosti. Pojem manažer zde nahrazuje pojem státního probačního úředníka. Označení manažer je zde užíváno s ohledem na způsob přístupu k řešení jednotlivých případů. Je „*flexibilní, vybírá výhodný postup pro daný případ za efektivního využití dalších dostupných zdrojů, např. externích probačních programů pro pachatele, s vhodným využitím dalších subjektů - poskytovatelů ze soukromé sféry včetně zapojování rodiny a širší komunity do řešení trestné činnosti.*“¹⁹

¹² LEVINSON, D. *Encyklopedia of crime and punishment*. California: Sage Publications Ltd., 2002. s. 1260 srovn. BARTON – BELLESSA, S., HANSER, R. *Community: Based corrections*. California: Sage Publications Ltd., 2011. s. 247.

¹³ Bližší informace o probaci v systému common law viz VILLÉ, R., ZVEKIC, V. aj. *Promoting Probation internationally*. Rome – London: UNICRI Publications, 1997. s. 39 a násl..

¹⁴ Probation of Offenders Act.

¹⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 19.

¹⁶ Probation Advisory Committee

¹⁷ Advisory Council for Probation and After-Care

¹⁸ Home Office

¹⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 21.

2.3 Probace jako součást českého právního řádu

Historie institutu probace v českém právním řádu je neodmyslitelně spjata s kulturními, náboženskými a politickými tradicemi naší země. Popis vývoje alternativních trestů a prvků probace lze provést ve dvou rovinách. První rovinou je vývoj právní úpravy před rokem 1989 a druhou vývoj po roce 1989.

2.3.1 Právní úprava před rokem 1989

Všeobecný zákoník o zločinech a trestech Josefa II. z roku 1787 vycházel ze zásady úměrnosti mezi přísností trestu a společenskou nebezpečností trestného činu. Ukládání trestu mělo za cíl snahu o převýchovu pachatele a jeho sebereflexi. I přes to, že zákoník vycházel především ze zásady umírněnosti, i zde bychom našli mnoho krutých tělesných trestů. V rámci tohoto zákoníku byly poprvé uplatněny zásady *nullum crimen sine lege*²⁰ a *nulla poena sine lege*²¹. V roce 1976 byl přijat Západohaličský trestní zákoník, z něhož se v roce 1803 modifikoval zákoník platný pro naše země, tj. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích. Tímto zákoníkem byly zavedeny nejen tělesné tresty, ale i tresty odnětí svobody, vyhoštění, pokuta či propadnutí věci. S rozdělením trestných činů na zločiny, přečiny a přestupky se poprvé setkáváme v trestním zákoně č. 117 ř. z. ze dne 27. 5. 1852, který se stal základem rakouského, resp. československého práva. Na základě tohoto trestního zákona bylo možné, např. za přestupky a přečiny uložit peněžitou pokutu, ztrátu práv a povolení, tělesné kárání či vězení.²²

V období první republiky byly součástí právního řádu instituty podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění²³ společně s prvky sociální práce s pachateli. Podmíněné odsouzení a podmíněné propuštění bylo do právního řádu zavedeno zákonem č. 562 Sb. z. a n. z roku 1919. Pro oblasti, kde platil maďarský trestní zákon, tj. východní část země, platila úprava podmíněného odsouzení již od roku 1908.

Uložit trest podmíněného odsouzení bylo vyloučeno u osob starších 18-ti let v případech, kdy se jednalo, např. o trest za trestné činy podle zákona o válečné lichvě č. 568/1919 Sb. z. a n. či podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n.. Spolu

²⁰ Žádný zločin bez zákona.

²¹ Žádný trest bez zákona.

²² Blíže VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 28 násl.

²³ Pozornost bude věnována pouze výkladu podmíněného odsouzení.

s uložením trestu podmíněného odsouzení byla odsouzenému stanovena zkušební doba v rozmezí jednoho až tří let, příp. ochranný dohled. „*Odsouzenému mohla být uložena omezení, pokud jde o místo pobytu a způsob života, kterým byl povinen se podrobit ve zkušební době. Soud měl dále podmíněně odsouzenému uložit, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou způsobil a aby dal zadostiučinění, které mohlo spočívat v tom, že uložil odsouzenému věnovat určitou částku ve prospěch dobročinných fondů.*“²⁴ Výkonem ochranného dozoru byl pověřen okresní soud, v jehož obvodu se odsouzený zdržoval, přičemž samotný výkon dozoru prováděl ochranný dozorce. Odsouzený se prokazoval jako bezúhonný, neboť se tento trest nezapisoval do osobního rejstříku. Výjimku však tvořila povinnost uvést tuto skutečnost v případech, kdy se odsouzený hlásil do veřejných služeb. V roce 1950 došlo k rozdělení druhů trestů na hlavní a vedlejší.²⁵ Za trest hlavní byl označen trest smrti, trest odnětí svobody a nápravné opatření. Tresty jako ztráta čestných práv občanských, propadnutí jmění, vyhoštění, uveřejnění rozsudku, peněžitý trest, ztráta státního občanství, zákaz činnosti, propadnutí věci či zákaz pobytu byly označeny za tresty vedlejší. Došlo k zavedení i ochranného opatření. Nevýhodou tohoto zákona z roku 1950 byla skutečnost, že neumožňoval uplatnění podmíněného odsouzení.

V roce 1956, novelou trestního zákona č. 63/1956 Sb., došlo k zavedení obecného institutu upuštění od potrestání do českého trestního práva. Nutno však zdůraznit, že tento institut byl součástí právního řádu již dříve, ale bylo možné jej uplatnit pouze v případech ukládání trestu mladistvým pachatelům. Cílem tohoto trestu je snaha o nápravu pachatele již samotným trestním stíháním, jednáním před soudem a v konečném důsledku vyslovením viny, jehož součástí však není uložení trestu a výkon trestu. Soudu byla dána možnost upustit od potrestání „*jestliže šlo o trestný čin menšího významu a pachatel vedl řádný život pracujícího člověka.*“²⁶ V případě, kdy soud rozhodne o upuštění od potrestání, hledí se na pachatele jako na neodsouzeného.

Právní úprava institutů upuštění od potrestání a podmíněného odsouzení, které byly do českého právního řádu implementovány zákonem č. 140/1961 Sb., nedoznala do dnešní doby větších změn. Významná je změna provedená zákonem č. 253/1997 Sb., která umožnila aplikovat probační dohled u upuštění od potrestání a trestu podmíněného odkladu výkonu trestu.

²⁴ ROZUM, J., KOTULAN, P. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. 1. vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. s. 21.

²⁵ Dne 12. 7. 1950 byly schváleny čtyři trestněprávní předpisy- č. 86 trestní zákon, č. 87 trestní řád, č. 88 trestní zákon správní, č. 89 trestní řád správní.

²⁶ Ust. § 17a zákona č. 63/1956 Sb., trestní zákon

Často se setkáváme se zaměřováním probačního dohledu a institutu ochranného dohledu.²⁷ Ochranný dohled mohl být uložen pouze pachatelům, kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Nad výkonem ochranného dohledu dohlížely policejní orgány. Jednalo se o institut, který představoval vysokou míru represe bez jakékoli nabídky pomoci pro odsouzené a jeho účelem bylo „*přispět k dalšímu posílení ochrany společnosti před protispolečenskou činností osob zvláště narušených, jakož i k dovršení nápravy odsouzeného.*“²⁸ K jeho zrušení došlo v roce 1990 novelou trestněprávních předpisů.

Do roku 1989 působila na území Československa řada skupin odborníků, jejichž hlavní snahou bylo dosáhnout změn v trestní justici, resp. „*snaha o posilování sociálních a výchovných prvků při práci s pachateli trestných činů. Důraz byl kladen na prevenci, tedy snaha o nalezení a odstranění příčin páčání trestných činů a porušování právních norem.*“²⁹ V roce 1968 bylo založeno středisko postpenitenciární péče, jehož činnost byla uskutečňována v rámci projektu „*Výzkum faktorů recidivy*“. „*Jeho cílem bylo ověřit v podmínkách velkého města účinné metody práce s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, včetně těch, kteří byli propuštěni z výkonu trestu.*“³⁰ V důsledku toho došlo k vytvoření nové profese sociálních kurátorů. Svou činnost zaměřovali především na pachatele trestných činů a recidivisty. Jednalo se spíše o prevenci. Problematická byla situace se zvyšujícím se počtem mladistvých pachatelů. Z tohoto důvodu „*vznikly tedy, v návaznosti na vznik sociálních kurátorů, kurátoři pro mládež, kteří působili v rámci okresních národních výborů. Zpočátku byla hlavním úkolem kurátorů pro mládež kontrola těchto mladistvých. S postupným rozvojem této oblasti došlo k přehodnocení stěžejních povinností a úkolů kurátora, který kromě kontroly zajišťoval nejen pomoc mladistvým, proti nimž bylo vedeno trestní stíhání, ale i pomoc jejich rodinám. V souvislosti s invazí armád Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 a pozdější normalizací, došlo k zastavení veškerých projektů a snah o nápravu pachatelů a prevenci v oblasti kriminality.*“³¹

²⁷ Ochranný dohled, jakožto jeden z typů ochranných opatření, byl upraven zákonem č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu.

²⁸ Ust. § 1 odst. 1 zákona č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu.

²⁹ NEUBERTO VÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 11.

³⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 10.

³¹ NEUBERTO VÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 11.

2.3.2 Právní úprava po roce 1989

V demokratických státech je uplatňována zásada pomocné úlohy trestní represe. Hlavní význam spočívá v tom, že státní donucení uskutečněné trestněprávními prostředky je užito až v případech, kdy nelze uplatnit jiný způsob řešení dané situace. Se změnou politické situace v Československu po roce 1989 se daleko častěji začaly objevovat nedostatky v oblasti trestní politiky. Řada z nich vznikla s ohledem na zastavení jakýchkoli reformních kroků v období normalizace. Po nastolení demokratického systému řízení v České republice, resp. z počátku v Československé republice, se po roce 1989 začaly do trestní politiky zavádět nové formy trestů, k jejichž výkonu dochází na svobodě. *„Zesílily aktivity směřující k reformě trestního práva, k rozšíření škály alternativních trestů a odklonů a k posílení prvků psychosociálního zacházení s pachateli trestných činů. Do popředí zájmu se dostala rovněž otázka postavení poškozených v trestním procesu a možnosti jejich účinnější morální i materiální satisfakce.“*³²

V roce 1991 byl spuštěn projekt „Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež“. Inspirací pro autory tohoto projektu byla činnost sociálních pracovníků ze západních zemí, od kterých čerpali jejich zkušenosti a poznatky. Začal se využívat i nový institut, tzv. odklony trestního řízení. V souvislosti s tímto projektem došlo k rozšíření výčtu alternativních trestů.

V roce 1996 zřídil ministr spravedlnosti u každého okresního soudu v zemi první místa probačních úředníků, jejichž úkolem bylo zajišťovat administrativu při výkonu obecně prospěšných prací a provádět kontrolu chování obviněného, jemuž byla uložena zkušební doba. Neexistoval však žádný materiál, příp. metodický pokyn, který by upravoval činnost a působení probačních úředníků u soudu.³³ Vycházelo se především ze zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících. Za určitý druh probační a mediační činnosti lze považovat ustanovení, kdy *„v trestním řízení může předseda senátu vyššího soudního úředníka pověřit, aby obviněnému nebo poškozenému poskytl poučení o náležitostech dohody o narovnání a úkonech potřebných k jejímu uzavření.“*³⁴ Postupem času se však ukázalo, že pozice probačních úředníků působících u soudu byla spíše formálně zřízena. Docházelo k situacím, kdy se tyto úředníci zabývali probačními činnostmi pouze okrajově, neboť zastávali i ostatní funkce, např. vykonavatele či soudního tajemníka. Nevyhovující personální zabezpečení pozic probačních úředníků vedlo ke skeptickému myšlení soudců, kteří postupem času

³² NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. aj. *Kriminologie*. 2. vydání. Praha: ASPI, 2004. s. 231.

³³ Srovn. KROFTOVÁ, A. První zkušenosti probačních úředníků. *České vězeňství*, 1996. č. 4. s. 8.

³⁴ Ust. § 11 odst. 2 zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících.

ztráceli důvěru v užívání institutů probační povahy. Probační úředníci nebyli ani dostatečně odborně připraveni na výkon těchto činností. Chyběla jakákoli možnost spolupráce s ostatními kolegy, příp. možnost vyměňovat si zkušenosti s nimi.

Novelou z roku 1997 přibyly do českého právního řádu další alternativní tresty spojené s výkonem dohledu, jimiž bylo upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Tato novela začala být krátce po své účinnosti kritizována s ohledem na to, že výkon dohledu může být uplatňován pouze u již výše zmíněného institutu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a institutu podmíněného upuštění od potrestání. Hlavním kritikou směřovala na zákonodárce, kteří neumožnili zavést dohled i u jiných opatření trestního práva, např. u trestu zákazu pobytu, u podmíněného propuštění a u podmíněného zastavení trestního stíhání.³⁵

S ohledem na probíhající přípravu ZPMS, nastala potřeba zajistit profesionální a kvalifikované osoby, které budou vykonávat profesi probačních úředníků a asistentů. V této souvislosti byl spuštěn „Projekt kvalifikačního vzdělávacího programu pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby“, jehož první ročník se konal mezi lety 1999-2000. „V projektu byly zúročeny téměř pětileté zkušenosti s prováděním probačních a mediačních činností a další poznatky z odborných diskuzí a informací ze zahraničí. První ročník vzdělávacího programu nově vznikající profese ověřil navrhovaný systém vzdělávání a v jeho rámci byli připraveni první uchazeči o funkci úředníka a asistenta Probační a mediační služby ještě před účinností zákona.“³⁶

V roce 2000 Parlament České republiky schválil návrh ZPMS, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Zákon definuje pojem probace, upravuje organizaci PMS, její působnost, postavení úředníků a asistentů PMS, stanovuje kvalifikační předpoklady pro výkon této funkce a možnost jejich následného vzdělávání.

V 21. století se probace zaměřuje především na zvýšení efektivity a účinnosti případových studií, rozšíření probačních programů a na boj proti recidivě. „Důraz je také kladen na snižování počtů osob ve vězení, prevenci a ochranu obětí trestné činnosti. Nadále je potřeba zjišťovat příčiny porušování platných právních předpisů trestné činnosti. V praxi dochází i k využívání monitorovacích zařízení, která jsou využívána především při výkonu trestu domácího vězení. Tyto systémy mají zajistit větší míru kontroly pachatele a současně zajistit ochranu společnosti. Tím však dochází k situaci, kdy kontrola dříve prováděna

³⁵ Viz JELÍNEK, J. *Novelizace trestního práva v roce 1997*. Praha: Linde, 1998. s 17 násl.

³⁶ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 13.

probačními úředníky, je postupně nahrazována kontrolou prostřednictvím elektronických zařízení. Zde je potřeba velká míra opatrnosti. Může dojít k úplnému vytlačení lidského faktoru, který je základem v rámci probační kontroly.“³⁷

2.4 Pojem probačního dohledu

Dohledem, jakožto jednou z forem činnosti PMS, se rozumí pravidelný osobní kontakt odsouzeného a pracovníka PMS. Na začátku dojde k stanovení si cílů³⁸, kterých má být při dohledu dosaženo. Pracovník PMS dohlíží na dodržování povinností, které byly odsouzenému uloženy, současně s tím odborně vede pachatele a poskytuje mu pomoc s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život.

Podstatou probačního dohledu je snaha o převýchovu pachatele trestného činu. Využívá se metody pomoci a poradenství. Dohled se v praxi zpravidla neukládá osobám, které netrpí sociálními, majetkovými či osobními problémy, příp. prvopachatelům. Jedná se totiž o typy osob, které není třeba převychovávat a výkon dohledu by tím postrádal svůj účel. Výkon dohledu nebyl vždy vykonáván pouze pracovníky PMS. Zpočátku byly dohledem pověřeny náhodně vybrané osoby, např. ručitelé, rodiče pachatele či jiní příbuzní. Zásadním rozdílem je zde ta skutečnost, že pracovníci PMS jsou profesionálové na rozdíl od výše zmíněných náhodně vybraných osob. Úkolem probačních úředníků je především udržovat osobní kontakt s odsouzenými³⁹, zjistit jeho sociální postavení, vytvořit probační plán a též zpracovávat zprávy o průběhu dohledu⁴⁰. Účelem dohledu je dle ZPMS „a) sledování a kontrola chování pachatele, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti; b) odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.“⁴¹ Sledování a kontrola má za cíl ochránit společnost před jakoukoli újmou ze strany pachatele a též snaha o zamezení recidivy. Odborné vedení a pomoc má v pachateli vyvolat pocit odpovědnosti a snahu o to vést v budoucnu řádný život, tj. dodržovat základní normy společnosti, dodržovat zákony, plnit povinnosti, nezneužívat

³⁷ NEUBERTO VÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 12.

³⁸ Tyto cíle jsou stanoveny probačním plánem.

³⁹ V okamžiku nařízení dohledu, vykonávaného PMS, se užívá označení klient, které nahrazuje označení pachatel, odsouzený.

⁴⁰ Viz Příloha č.5: Zpráva o průběhu dohledu.

⁴¹ Ust. § 49 odst. 2 ZPMS.

svých práv v neprospěch jiných osob, vyvarovat se páchaní trestných činů a přestupků.⁴² Sociální pomoc je založena na spolupráci pracovníka PMS a klienta. Probační úředník pomáhá klientovi při řešení běžných životních situací a motivuje ho k činnostem, které mu umožní snadnější resocializaci. Výkon kontroly a pomoci představuje provázaný systém, který by se měl vzájemně doplňovat.

Pracovník PMS vychází při své činnosti zejména z principů restorativní justice⁴³, kdy předmětem zájmu není jen výkon trestu, ale snaha o obnovu vztahů, které mohly být narušeny spácháním trestného činu. Při výkonu dohledu je velmi podstatný okamžik první schůzky pracovníka PMS a odsouzeného⁴⁴. Před prvním setkáním by si měl pracovník PMS prostudovat veškeré dokumenty týkající se daného případu tak, aby byl dostatečně seznámen s dosavadním průběhem řízení. *„Příprava pracovníka zahrnuje také ujasnění si své role v případě, zaujetí objektivní pozice – nevytváří si předsudky, neškatulkuje klienta, apod. a cíle rozhovoru – čeho chce dosáhnout jednotlivými konzultacemi.“*⁴⁵ Během první schůzky je klient seznámen s podmínkami dohledu⁴⁶ a tyto podmínky jsou mu též předány společně s podpisem úředníka PMS, kterému byl daný případ přidělen. Základ vzájemné spolupráce tvoří probační program, který lze definovat jako *„souhrn léčebných a výchovných postupů, které jsou svou strukturou a obsahem orientovány na změnu životních postojů obviněných, jejich vztahů k sociálnímu okolí a na odstraňování rizikových faktorů jejich chování.“*⁴⁷ Obsah probačního programu se odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu, v němž jsou stanovena omezení a povinnosti, ze zákonného právního rámce institutu dohledu a také od individuálních potřeb klientů a konkrétních okolností, které souvisí s jejich trestnou činností. Probační program je tvořen probačním úředníkem v součinnosti s klientem PMS. Představuje nástroj, kterým dochází k průběžnému vyhodnocování výkonu dohledu. Dílčí kroky, které jsou stanoveny, mají vycházet z reálné situace a možností. Výhodou pro klienta PMS je přehled splněných cílů a podmínek dohledu ve formě tabulek či celkového přehledu. Tento přehled napomáhá probačnímu úředníkovi a představuje pro něj hodnotící nástroj, se kterým může být později nakládáno. Probační program musí obsahovat tyto náležitosti⁴⁸:

- Hlavička probačního programu:

⁴² Srovn. R19/1976, R 56/1973, R 59/1973, R 2/1962

⁴³ Podrobněji viz kapitola 3 „Restorativní justice“.

⁴⁴ Vzor pozvánky ke konzultaci PMS adresované klientovi viz Příloha č. 4: Pozvánka ke konzultaci

⁴⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. s. 75.

⁴⁶ Viz Příloha č. 7: Poučení o výkonu dohledu.

⁴⁷ ŠÁMAL, P. Probační a mediační služba. *Sociální politika*, 2001. č. 5., s. 8.

⁴⁸ Viz Metodický standard činnosti PMS v oblasti probace.

Zde jsou uvedeny strany, kterých se týká stanovený dohled, tj. označení klienta a probačního úředníka, spolu s odkazem na pravomocné rozhodnutí soudu, příp. státního zástupce.

- Časové vymezení probačního programu:

Z této části probačního programu musí být patrné, na jak dlouho je program uzavřen, tj. po jakou dobu bude probační úředník spolupracovat s klientem. K vyhodnocování programu dochází jedenkrát za šest měsíců.

- Četnost a forma kontaktů probačního úředníka a klienta PMS:

Nedílnou součástí probačního programu je stanovení frekvence a konkrétní formy návštěv. Současně je stanoven postup pro případy, kdy se klient nebude moci dostavit na konzultaci, tj. forma omluvy, časový rámec do kdy je omluva akceptovatelná.

- Stanovení přiměřených povinností a omezení

Podkladem pro stanovení těchto přiměřených povinností a omezení je pravomocné rozhodnutí soudu, příp. státního zástupce. Nejčastěji ukládanou povinností pro klienta je náhrada škody. Způsob náhrady škody musí být projednán s klientem tak, aby byla zohledněna aktuální situace klienta, ať již finanční, rodinná či sociální.

„Je třeba si uvědomit, že klienti, kterým byl uložen dohled, nepřicházejí k probačnímu pracovníkovi dobrovolně, často to chápou jako nutnou povinnost, kterou musí splnit a to se odráží i v jejich postoji a chování k probačnímu úředníkovi. Tento úředník si je této situace vědom a je jen na něm a jeho zkušenostech, aby dokázal vytvořit takové prostředí, ve kterém se klient bude cítit bezpečně. V některých případech dojde k navázání vzájemných pocitů důvěry již při prvním setkání, v ostatních případech se může stát, že tyto vztahy nejsou navázány po celou dobu výkonu stanoveného dohledu. Součástí spolupráce je i fakt, že klient by měl být informován ze strany probačního úředníka o všech krocích a postupech, které tento úředník činí a měla by mu být dána možnost vyjádřit se k nim. Tento otevřený přístup chrání vzájemně nabytou důvěru mezi klientem a probačním úředníkem a napomáhá snadnějšímu výkonu dohledu a cílům, které byly na začátku stanoveny. V průběhu dohledu je klient neustále pozitivně motivován ze strany probačního úředníka, je mu nabízena psychosociální pomoc a podpora. Současně s tímto je kontrolováno jeho chování, plnění uložených povinností a možné pokroky v uvědomění si své odpovědnosti a cestě k nápravě.“⁴⁹

Časový rámec a frekvence schůzek probačního úředníka a klienta se nejčastěji odvíjí od aktuální situace a okolností, které nastaly v průběhu výkonu dohledu, tzn. je ponechána možnost volby nastavení intervalů probačním úředníkem. Existují i taková rozhodnutí,

⁴⁹ NEUBERTOVIÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 50.

v nichž soud pevně stanovuje tuto frekvenci návštěv. V praxi je nejčastěji probačním úředníkem stanovena frekvence návštěv jedenkrát za tři týdny, nejdéle však jedenkrát za měsíc, atp.. Nevýhodu v pevném stanovení počtu návštěv soudem vidím v tom, že probační úředník nemůže efektivně reagovat na aktuální potřeby klienta ve smyslu zvýšení, popř. snížení počtu návštěv dle situace a vlastního uvážení.

Pachatel trestného činu, jemuž byl uložen dohled je povinen „*spolupracovat s pracovníkem a plnit probační plán dohledu; dostavovat se k pracovníkovi ve stanovených lhůtách; informovat pracovníka o svém pobytu, zaměstnání, zdrojích obživy, dodržování povinností a omezení uložených soudem a o dalších důležitých skutečnostech týkajících se života odsouzeného; umožnit pracovníkovi vstup do obydlí, v němž se zdržuje.*“⁵⁰ Zákon poskytuje taxativní výčet povinností a z tohoto důvodu nelze jejich okruh nijak rozšiřovat. V rozsudku musí soud konkretizovat veškeré povinnosti, které ukládá. Jedině náležitě konkretizované povinnosti mohou být kontrolované, vykonatelné a současně odsouzenému jasně vymezují pravidla možného chování. Dochází zde k zohlednění a užití zásady, že nikdo nesmí být nucen činit to, co zákon neukládá⁵¹ a současně zásady, že povinnosti lze ukládat jen a na základě zákona a v jeho mezích⁵². Povinnost klienta umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, kde se zdržuje, lze považovat za důležitý průlom do oblasti práva na ochranu domovní svobody, které je jinak ústavně chráněno. Výjimka je umožněna Listinou základních práv a svobod, která stanovuje, že „*jiné zásahy do nedotknutelnosti obydlí mohou být zákonem dovoleny, jen je-li to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob, pro ochranu práv a svobod druhých anebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku. Pokud je obydlí užíváno také pro podnikání nebo provozování jiné hospodářské činnosti, mohou být takové zásahy zákonem dovoleny, též je-li to nezbytné pro plnění úkolů veřejné správy.*“⁵³

Hlavním předpokladem pro naplnění účelu výkonu dohledu je skutečnost, aby dohledem byl pověřen probační úředník z obvodu, v němž má odsouzený trvalé bydliště. Probační úředník je znalý dané oblasti a to mu usnadňuje pozdější navázání kontaktu s klientem.

⁵⁰ Ust. § 50 TrZ.

⁵¹ Čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR, čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

⁵² Čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁵³ Čl. 12 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

2.5 Probace a evropské organizace, vybraná doporučení mezinárodních institucí

Řada mezinárodních organizací se věnuje problematice alternativních trestů, jejich uplatňování a obecně možnosti reformy trestní justice. Jejich činnost nepřímo vychází z požadavků mezinárodních smluv upravujících základní lidská práva a svobody⁵⁴. Mezinárodní spolupráce v oblasti výkonu trestů není příliš rozvinutá. Trestní právo je oblastí, kterou si každý stát upravuje autonomně. Naopak významná je mezinárodní spolupráce v oblasti reakce a řešení samotného páčání trestné činnosti.⁵⁵ Dlouhodobě se problematice alternativních trestů a probace věnuje Organizace spojených národů. Organizace spojených národů na svém kongresu v roce 1985 přijala rezoluci č. 16 o snižování počtu vězňů, alternativních trestech a o resocializaci pachatelů. V roce 1990 došlo k přijetí Tokijských pravidel, které definují alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a definují jednotlivá opatření.

Významná je i činnost Rady Evropy v oblasti úpravy trestů a probačních prvků. Doporučení Rady Evropy k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních stanovuje standardy a zásady ukládání trestů spojených s pobytem na svobodě. Dalším významným dokumentem jsou Evropská vězeňská pravidla z roku 1987.

V rámci Evropy se spolupráce zaměřuje především na výměnu rad a zkušeností probačních institucí jednotlivých zemí. V této oblasti je významná organizace CEP⁵⁶. Organizace je tvořena z vládních i soukromých organizací, členy však mohou být i fyzické a právnické osoby. CEP napomáhá k naplňování a vzniku mezinárodních standardů. Česká republika je v této organizaci zastoupena Radou pro probaci a mediaci v justici.⁵⁷ V oblasti mezinárodní spolupráce působí kromě již výše zmíněné organizace CEP i Sdružení pro rozvoj probační služby ve východní Evropě⁵⁸ se sídlem v Curychu, České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů⁵⁹, Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, aj..

⁵⁴ Např. Evropská úmluva o ochraně občanských práv a svobod.

⁵⁵ Nejvýznamnějšími a nejúspěšnějšími institucemi jsou INTERPOL a EUROPOL.

⁵⁶ Conference Permanente Européenne de la Probation, blíže <<http://www.ceprobation.org/>>.

⁵⁷ Blíže v kap. 4.2. „Rada pro probaci a mediaci“.

⁵⁸ Zkratka VEBO

⁵⁹ Zkratka FACIA

3. Restorativní justice

3.1 Pojem restorativní justice

Pojem restorativní justice⁶⁰ odvozujeme z anglického slova „restore“⁶¹. Východiskem pro uplatňování zásady restorativní justice je názor, že současná trestní politika není adekvátní reakcí na nárůst kriminality ve společnosti, ochrany společnosti před pácháním trestné činnosti a současně nevede k ochraně společnosti před kriminalitou. Restorativní justice je chápána jako „soubor postulátů, cílů a metod, které charakterizují určitý postup k řešení problematiky zločinnosti.“⁶² Vedle toho je možné restorativní justici definovat jako „proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“⁶³ Dbá zejména na ochranu postavení a práv obětí trestného činu, příp. možnost mimosoudního projednání trestněprávních věcí.

Restorativní justice se začala rozvíjet v polovině 80. let 20. století na území Kanady a Spojených států amerických. „Na počátku hnutí restorativní justice původně stálo úsilí znovu přemýšlet o potřebách, které vznikají v souvislosti s trestnou činností, stejně tak i nad rolemi a postavením vyplývající z trestného činu.“⁶⁴ Postupem času došlo k uplatňování tohoto principu i na území Evropy. Systém restorativní justice není ucelený, neboť každý stát si tuto oblast upravuje autonomně. Rozvoj restorativní justice a její uplatňování souvisí především s narůstajícím počtem trestných činů a kriminality, přeplněností věznic, neúčinností výchovného působení trestů či přetíženosti soudů.

Trestný čin je dle tohoto principu chápán jako sociální událost, která zasáhla a ovlivnila společnost, komunitu, oběť a v neposlední řadě samotného pachatele trestného činu. Pro řešení nastalé situace je potřebné, aby výsledek byl co nejpříjemnější pro všechny zúčastněné strany. V průběhu řízení je poskytnuta možnost komunikace mezi obětí a

⁶⁰ Též označována jako obnovující justice.

⁶¹ Obnovit, navrátit do původního stavu

⁶² KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 8.

⁶³ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003. s. 26.

⁶⁴ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003. s. 10.

pachatelem trestného činu, čímž je kladen důraz na pachatele, aby převzal odpovědnost za spáchané skutky a jejich následky.

Filozofií restorativní justice je obnovení, odpovědnost a opětovné zapojení do společnosti⁶⁵.

3.2 Principy restorativní justice

Restorativní justice je založena na uplatňování principů a hodnot. Za tyto hodnoty považujeme individualitu, dobrovolnost, pospolitost, dialog, vyváženost, odpovědnost, participaci či respekt. Mezi principy⁶⁶ restorativní justice řadíme:

- Spáchaní trestného činu je spojováno především se vznikem újmy, škody oběti tohoto trestného činu.
- Škodu jako takovou je třeba chápat v širším pojetí. Nejedná se pouze o škodu materiální, ale i psychickou, fyzickou, příp. takovou, která narušila rodinné a sociální vazby oběti.
- Snaha o řešení a reakce na zločin vede k odstranění vzniklých škod.
- Reakcí na zločin by neměla být snaha o potrestání, příp. převýchovu pachatele.
- Zpříšňování sankcí za spáchaný trestný čin se jeví jako neúčelné, zejm. u mladistvých pachatelů.
- Pachatel trestného činu by měl sám vyvíjet aktivitu k náhradě škody, kterou způsobil svým jednáním, v případě absence dobrovolnosti, dojde k soudnímu donucení.
- Účast státních orgánů je přijatelná jen v případech, kdy je pro povahu spáchaného zločinu proces nezbytný.
- Oběť má právo, nikoli však povinnost, navázat kontakt s pachatelem.

I v oblasti mezinárodního práva dochází k uplatňování principů restorativní justice. Důkazem toho je vznik komise⁶⁷ zabývající se prevencí kriminality a trestním soudnictvím. Komise významně působí v oblasti restorativní justice, zejm. prostřednictvím vydávání jednotlivých doporučení a rezolucí. Rezoluce OSN především doporučuje, aby metody, cíle a programy restorativní justice byly uplatňovány ve všech stádiích procesu; poukazuje na nutnost souhlasu všech zúčastněných osob současně s jejich poučením o postupech a činnosti

⁶⁵ Setkáváme se též s označením 3 „R“ – restoration, responsibility, reintegration srovn. viz MCNEILL, F. BATCHELOR, S. *Soudnictví pro mladistvé: přehled studií*. Glasgow: Department of Social Policy and Social Work, 2003. s. 19.

⁶⁶ Srovn. např. KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 8 násl. nebo dále Závěry z 1. mezinárodní konference o restorativní justici pro mladistvé. Belgie, Leuven, květen 1997.

⁶⁷ Komise pro prevenci kriminality a trestní soudnictví byla vytvořena Organizací spojených národů.

v rámci uplatňování principů obnovující justice; upozorňuje na to, aby nedošlo k zvýhodňování jedné skupiny zúčastněných osob, příp. aby necítily tyto osoby ohrožení; účastníkům procesu je dána možnost využít práva na právní pomoc před zahájením samotného procesu i během řízení a v neposlední řadě zdůrazňuje, že neúspěch při uplatňování principů restorativní justice, tj. v případě, kdy nedošlo k dohodě, není důvodem pro zpřísnění trestu.⁶⁸

3.3 Zaměření restorativní justice

Oblastí zájmu restorativní justice je osoba poškozeného, pachatele a komunita. Podle příznivců restorativní justice existují čtyři typy potřeb osoby poškozeného. Je však potřeba zdůraznit, že v praxi nejsou tyto potřeby uspokojovány do té míry, jak by se očekávalo. Howard Zehr vidí příčinu v samotném pojetí zákonné definice trestného činu. „*Trestná činnost je definována jako protistátní, stát tedy nahrazuje poškozeného a staví se na jeho místo.*“⁶⁹ Základní potřebou poškozeného je potřeba informací, potřeba říkat pravdu, zplnomocnění, potřeba náhrady škody nebo ospravedlnění. Poškozený má nárok na veškeré informace týkající se jeho případu. V případě dostatečné informovanosti je pro oběť jednodušší se vyrovnat se vzniklou situací. Musíme si uvědomit, že nositelem většiny, ne-li všech, informací je pachatel. Z tohoto důvodu bývá v praxi velice obtížné tyto informace získat a předat je dále. Neodmyslitelnou součástí ozdravného procesu je potřeba říkat pravdu. „*Pro poškozené je též často důležité vyprávět své příběhy těm, kteří jim způsobili újmu, aby porozuměli dopadu svého jednání.*“⁷⁰ Zplnomocnění umožňuje zapojení poškozeného do procesu naplňování, příp. obnovy spravedlnosti. Posledním typem potřeby je potřeba na náhradu škody či ospravedlnění, čímž pachatel uzná alespoň částečně svou vinu a snaží se napravit následky.

Do oblasti zájmu restorativní justice řadíme i osobu pachatele, resp. jeho odpovědnost. Snahou je povzbudit v pachatelovi pocit soucitu, sebereflexi a zvýšit snahu o nápravu, tak aby byla ochráněna společnost. Měla by mu být dána možnost na léčení závislostí, rodinných či sociálních problémů, případně poskytuje pomoc při resocializaci.

⁶⁸ Srovn. KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 14.

⁶⁹ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003. s. 11.

⁷⁰ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: SPJ, 2003. s. 11

Restorativní justice by s ohledem na oblasti svého zájmu měla dbát na ochranu společnosti, její zájmy a hodnoty. Společnost má být podporována do té míry, aby vznikla komunita, která bude mít smysl pro vzájemnou spolupráci, pospolitost a zodpovědnost.

Obecně existuje řada názorů a definic na to, jak se od sebe odlišuje restorativní a retributivní justice⁷¹. Pro retributivní justici je charakteristické, že trestný čin je chápán jako porušení práva a prohřešek proti státu. Samotným porušením zákona vzniká vina a spravedlnosti je dosaženo prostřednictvím uznání viny pachatele a uložením trestu. Hlavní důraz je v rámci retributivní justice kladen na potrestání pachatele na rozdíl od restorativní justice, kdy je trestný čin prohřeškem proti osobě samotné. Porušením norem vznikají závazky a povinnosti a k naplnění spravedlnosti dochází při spolupráci pachatele, poškozeného a členů komunity. V rámci restorativní justice je hlavní pozornost věnována potřebám poškozeného.

Z výše uvedeného lze vyvodit základní tři pilíře restorativní justice, mezi které řadíme újmy a potřeby, závazky a povinnost, angažovanost a účast. Trestný čin je považován za určitou újmu způsobenou poškozenému, příp. komunitě. *„Stávající trestní systém, který primárně věnuje pozornost tomu, aby našel pro pachatele formu postihu, která mu náleží, se oběťmi zabývá v lepším případě až na druhém místě. Přitom snaha o nápravu újmy související s trestnou činností s sebou neodmyslitelně nese nutnost zaměřit se na potřeby a postavení poškozených osob.“*⁷² Restorativní justice především hledí na potřeby poškozeného. U pachatele trestného činu se především očekává, aby si uvědomil následky svého chování. Současně s tím je pachateli poskytnuta možnost napravit vzniklou škodu a splnit tak své závazky a povinnosti. Osobním či nepřímým kontaktem, prostřednictvím zástupců, mohou jednotlivé strany, tj. pachatel, poškozený i členové komunity, spor vyřešit.

3.4 Teze restorativní justice

Východiska pro uplatnění principu restorativní justice a alternativního řešení trestních věcí můžeme shrnout následně. Spáchání trestného činu je základem pro vznik trestní odpovědnosti; trestný čin je chápán jakožto útok proti mezilidským vztahům a lidem vůbec; trestný čin vyvolává konflikt, příp. je projevem již existujícího konfliktu; konflikt vyvolaný

⁷¹ Též označována jako trestající justice.

⁷² ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*, 2003, s. 16.

trestným činem lze chápat jako konflikt mezi konkrétními osobami⁷³, konflikt mezi zájmy pachatele a společnosti a konflikt mezi normami společnosti a normami pachatele trestného činu; trestná činnost je vyvolána především z důvodu střetu různých norem; v případě řešení sporů by měl být upřednostněn takový způsob řešení, který neznevýhodňuje ani jednu ze stran; reakcí na spáchaný trestný čin nemusí být uložení trestu; trestní represe by měla být využívána pouze tehdy, je-li to nezbytné pro daný případ; spor by měl být rozhodnut takovým způsobem, aby respektoval zájmy a potřeby všech zúčastněných; ideálním řešením sporu je strategie win-win⁷⁴; i odklony od standardního trestního řízení, mediační činnost, příp. jiné alternativní tresty obsahují sankční prvky a nelze je z tohoto důvodu podceňovat či dokonce znevažovat.⁷⁵

3.5 Modely restorativní justice

Modely uplatňované v rámci restorativní justice vycházejí především z předpokladů, že má být napravena újma v co nejvyšší míře; na pachatele trestného činu se má působit v takové míře, aby dospěl k nápravě, uvědomil si nepřijatelnost, následky a závažnost svého předchozího jednání; oběti trestného činu mají nárok na náhradu škody a je jim poskytnuta možnost účastnit se procesu naplňování spravedlnosti.

Restorativní modely charakterizují čtyři klíčové prvky, a to setkání a interview, náhrada a odškodnění, reintegrace a započtení.

V praxi jsou využívány především tyto tři základní modely restorativní justice⁷⁶:

1. Mediace mezi obětí a pachatelem⁷⁷

Program má zajistit přímý kontakt mezi obětí a pachatelem trestného činu. Účastníkem tohoto setkání je i nestranná osoba, tzv. mediátor, který musí zachovávat profesionalitu a nestrannost v daném sporu. Cílem této mediace mezi obětí a pachatelem je uzavření dohody a tím i ukončení sporu.

2. Skupinové komunitní a rodinné konference⁷⁸

⁷³ Pachatelem, obětí, rodinnými příslušníky, zúčastněnými osobami, členy komunity či sociálním okolím.

⁷⁴ Vítězství pro všechny, neboli nalezení řešení, které vyhovuje všem zainteresovaným stranám.

⁷⁵ SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 9 a násl.

⁷⁶ Blíže např. SULLIVAN, D., TIFFT, L. *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. 1. vyd. London: Routledge, 2008, s. 23 a násl.

⁷⁷ Victim Offender Mediation

⁷⁸ Family Group Conferences

Účastníkem konference je nejen osoba pachatele, poškozeného, ale i příslušníků jejich rodin, přátel a ostatních zástupců místní komunity. Tento model je inspirován kulturními a duchovními tradicemi z Nového Zélandu, Austrálie a Severní Ameriky.

3. Kruhy společného rozhodování⁷⁹

Hlavní podstata tkví v tom, že dojde k setkání pachatele, poškozeného, rodinných příslušníků, ostatních členů komunity, zástupců justice, kteří se společně podílejí na řešení sporu. Výsledkem může být i uložení adekvátního trestu. Doposud je tento model restorativní justice uplatňován v kanadských provinciích.

Uvedené modely restorativní justice mají společné některé prvky, proto bývají často označovány jako odlišné formy restorativních konferencí. Společným prvkem je zde přinejmenším kontakt mezi osobou pachatele a obětí. Tento kontakt může být uskutečněn buď přímo osobně či v zastoupení. V praxi se však upřednostňuje osobní setkání, tj. tváří v tvář.

3.6 *Současná restorativní justice v České republice*

Restorativní justice je považována za jedno ze základních východisek pro vznik alternativních trestů. V České republice je právo založeno na, tzv. kontinentálním typu právní kultury. Z tohoto důvodu je právní úprava velmi rigidní, ať již z hlediska omezeného prostoru v rámci činnosti a rozhodování pro soudy, státní zástupce či policejní orgány. Lze však říci, že princip restorativní justice je postupně inkorporován do českého trestního práva i díky rekonstrukci trestního zákoníku (dále jen „TrZ“).

V současné době je realizován projekt PMS nazvaný „Restorativní justice – podpora a poradenství obětem trestného činu“, jehož hlavním cílem je podpora a snaha o vytvoření funkční sítě služeb pro oběti trestných činů. Třemi hlavními pilíři projektu je poradenství v deseti nově vytvořených lokalitách, spuštění a testování nové služby podpory a pomoci pro oběti trestných činů a zlepšení přístupu k obětem trestných činů.⁸⁰

Mezi další projekty realizované PMS řadíme projekt „Rozvoj probačních a resocializačních programů – posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti“, projekt „PER ASPERA“, projekt „Komise pro podmíněné propuštění“ aj..⁸¹

⁷⁹ Peacemaking/Sentencing Circles

⁸⁰ Blíže na <http://www.restorativnijustice.cz/>

⁸¹ Seznam aktuálních projektů PMS dostupný na: <https://www.pmscr.cz/partnerske-projekty-prehled/>

4. Probační a mediační služba v České republice

4.1 Organizace Probační a mediační služby

PMS byla zřízena ZPMS, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Přijetím této zákonné úpravy došlo k inkorporaci prvků probace a mediace v trestním řízení do českého právního řádu. ZPMS je vázán na další trestněprávní předpisy, tj. na TrZ a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrŘ“). Přijetí ZPMS reagovalo na tehdejší neuspokojivou situaci v oblasti právní úpravy probačních pracovníků a právní úpravy institutu probace obecně. Koncepce zákona umožňuje, aby probační úředník mohl být činný nejen v přípravném řízení, ale i v řízení před soudem, tj. v řízení po podání žaloby. Významný podíl na vzniku tohoto zákona mělo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, které poprvé přišlo s myšlenkou začlenit prvek sociální podpory pro pachatele trestných činů do trestního řízení.⁸² Současně s přípravou ZPMS došlo k vytváření plánu na zřízení nových modelových pracovišť PMS na okresních soudech v Ústí nad Labem, Ostravě a Praze. Na těchto pracovištích působili specializovaní a kvalifikovaní pracovníci z oblasti sociální práce. Jejich úkolem bylo „rozvíjet a ověřit nové postupy nejen v rámci vykonávacího řízení, ale také v řízení před soudem.“⁸³

PMS je organizační složkou státu, tzn. je napojena na státní rozpočet. Současně však stojí mimo organizační strukturu orgánů činných v trestním řízení, neboť nedisponuje žádnými rozhodovacími pravomocemi. Správou PMS je pověřeno Ministerstvo spravedlnosti. Střediska PMS jednají jménem státu v rozsahu pravomocí jím svěřených. Organizační uspořádání PMS tvoří ředitelství a jednotlivá střediska PMS, která jsou umístěna v sídlech okresních soudů či naroveň jim postavených městských či obvodních soudů. Ministr spravedlnosti jmenuje a odvolává ředitele PMS, který stojí v jejím čele. Povinností ředitele PMS je správa PMS a zajištění její činnosti po stránce hospodářské, materiální, organizační, finanční a personální.⁸⁴ Vedením a správou jednotlivých středisek PMS jsou pověřeni vedoucí, kteří jsou jmenováni a odvoláváni ministrem spravedlnosti, avšak návrh na jejich jmenování či odvolání musí podat ředitel PMS a určitý podíl na rozhodování má i Rada pro probaci a mediace. Střediska PMS se mohou v rámci své struktury členit na obecná a

⁸² Srovn. KUČTA, J., VÁLKOVÁ, H. aj. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 252.

⁸³ VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., SOVÁK, Z. Probační a mediační služba ČR. *Právní rádce*, 2002, č. 8. s. 28 a násl..

⁸⁴ Ust. § 3 odst. 1 ZPMS.

specializovaná oddělení. Obecnými odděleními je oddělení probační a mediační. Specializovaná jsou zaměřena na určitý druh činností, příp. pouze na určitou skupinu osob⁸⁵.

PMS svou činností přispívá především k naplnění trestní spravedlnosti, neboť svou pozornost směřuje na vytváření a prosazování podmínek pro efektivnější rozhodování o ukládání alternativních trestů a uplatňování alternativních postupů v rámci trestního řízení. Podílí se, mj. na řešení sporů mezi obětí a pachatelem, usiluje o smírné vyřešení konfliktů, zamezení páchání trestných činů, recidivy, klade zejména důraz na prevenci a v neposlední řadě pomáhá pachateli trestného činu s integrací do společnosti.

Významným dokumentem je Statut Probační a mediační služby⁸⁶, vydávaný Ministerstvem spravedlnosti, který upravuje podrobné organizační uspořádání jednotlivých středisek PMS, jejich vnitřní organizaci, postavení a možnosti probačních úředníků v oblasti kvalifikačního vzdělávání a skládání odborných zkoušek.

4.2 Rada pro probaci a mediaci

Po nabytí účinnosti ZPMS a zahájení činnosti na střediscích PMS se začaly objevovat nejasnosti a docházelo k situacím, kdy se praxe na jednotlivých střediscích PMS lišila. Za účelem odstranění těchto odlišností a s cílem sjednotit tuto praxi byla v roce 1994 zřízena Rada pro probaci a mediaci, která se současně stala poradním orgánem ministra spravedlnosti. Jejími zakladateli byli přednášející a studenti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Na činnosti se v současné době podílejí odborníci z řad advokátů, profesorů, sociologů, psychologů, pedagogů, sociálních pracovníků, představitelů justice či jiných orgánů činných v trestním řízení. Rada pro probaci a mediaci směřuje svou pozornost zvláště na vytvoření rozsáhlé sítě sociálních služeb a obecně na pomoc pro osoby, které sociální pomoc vyžadují.

Rada pro probaci a mediaci vytváří a projednává koncepci činnosti PMS, vyjadřuje se k metodickým materiálům vytvořených Ministerstvem spravedlnosti, koordinuje součinnost mezi jednotlivými středisky, sjednocuje praxi, příp. se vyjadřuje k přidělování úředníků PMS k Ministerstvu spravedlnosti. Tímto přidělením má dojít k využití jejich zkušeností z praxe v oblasti probačních a mediačních činností. Rada pro probaci a mediaci dále projednává a vytváří probační programy, programy a standardy PMS. „*Probační programy představují*

⁸⁵ Např. oddělení mladistvých pachatelů, oddělení pro uživatele omamných látek, oddělení pro dospělé obviněné, atp..

⁸⁶ Blíže na https://www.pmscr.cz/download/02_STATUT_PMSCR_aktual_010108.doc

souhrn léčebných a výchovných postupů, které jsou svou strukturou a obsahem orientovány na změnu životních postojů obviněných, jejich vztahů k sociálnímu okolí a na odstraňování rizikových faktorů jejich chování.“⁸⁷

4.3 Úředníci a asistenti Probační a mediační služby

*„Úkoly Probační a mediační služby plní v rámci jejich středisek v pracovním poměru zaměstnanci státu ve funkcích úředníků nebo asistentů Probační a mediační služby. Pracovní poměr úředníků a asistentů Probační a mediační služby se řídí zákoníkem práce.“*⁸⁸

Stávající probační úředníci pocházejí z převážné většiny z řad probačních úředníků, kteří před účinností ZPMS působili na jednotlivých soudech v pozici soudních tajemníků či vyšších soudních úředníků. To umožnilo zachování kontinuity probačních a mediačních činností v již dříve probíhajících trestních řízeních.

Zákon stanovuje podmínky a kritéria pro probační úředníky a asistenty, které musí být dodrženy, aby osoby mohly tuto profesi vykonávat. Probační úředník musí být bezúhonný, mít plnou způsobilost k právním úkonům, vysokoškolské vzdělání v oblasti společensko – vědní s dosaženým titulem magistr a musí složit odbornou zkoušku úředníka PMS. Asistent PMS musí být starší 31 let, mít středoškolské vzdělání v oblasti společensko – vědní a na rozdíl od úředníka PMS nemusí skládat odbornou zkoušku.

Kromě těchto zákonných předpokladů pro výkon funkce probačního úředníka existují i předpoklady osobnostního rázu. Probační dohled a probační činnosti obecně by měla vykonávat osoba odolná stresu, zralá, zvládající emoce, odolná vůči frustraci, konfliktům, osoba přiměřeně sebevědomá a asertivní. Neméně důležitá je schopnost komunikace s lidmi, navázání kontaktu, vytrvalost, schopnost konstruktivního myšlení, umění získat si důvěru klienta, působit výchovně a v neposlední řadě by měl mít probační úředník výborné komunikační schopnosti. Současně by neměl jednat autoritativně, ale spíše se přeorientovat do role pomocníka, příp. přítele, který odsouzenému pomůže, motivuje ho a podpoří.

S ohledem na to, že na pracovníky PMS, tj. probační úředníky a asistenty, jsou kladeny velké nároky co do oblasti vzdělání a zvyšování si kvalifikace, byl vytvořen vzdělávací systém za spolupráce Rady pro probaci a mediaci a Institutu pro další vzdělávání

⁸⁷ VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., SOVÁK, Z.; ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci: Komentář*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 108.

⁸⁸ Ust. § 6 odst. 1 ZPMS.

soudců a státních zástupců Ministerstva spravedlnosti. Tento vzdělávací systém má tři základní části. Skládá se z kvalifikačního kurzu pro úředníky, specializačního vzdělávacího kurzu pro asistenty a z celoživotního vzdělávání. Kvalifikační vzdělávací kurz v sobě zahrnuje absolvování praxe na střediscích PMS, léčebních zařízeních, resocializačních zařízeních či na justičních pracovištích. Pracovníci PMS absolvují také teoretickou přípravu z oblasti práva, probačních a mediačních činností. Kurz je zakončen odbornou zkouškou před komisí, která je jmenována ministrem spravedlnosti. Úspěšné absolvování tohoto kurzu je zákonnou podmínkou pro výkon funkce probačního úředníka. Na tento kurz navazuje další systém vzdělávání zahrnující semináře, jejichž tématem jsou aktuální otázky a problémy v rámci výkonu probačních činností. Tyto navazující kurzy jsou povinné a přispívají ke zvýšení kvalifikace probačního úředníka.

Pro probační asistenty je určen specializační kurz, bez jehož absolvování by osoba nemohla vykonávat pozici probačního asistenta. Obsahem kurzu je seminární výuka, praxe na odborných pracovištích i výcvikový program. Absolvování kurzu se prokazuje získáním certifikátu.

Vytvoření systému vzdělávání bylo vítáno jak odbornou veřejností, tak i samotnými úředníky a asistenty PMS. Do té doby bylo velmi obtížné si zvyšovat kvalifikaci a dále se vzdělávat. Nelze však říci, že by oblast profesního vzdělávání nebyla vůbec funkční, avšak probační úředníci se mohli účastnit pouze seminářů pořádaných Institutem pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a takováto situace nebyla vyhovující.

Pravidla pro vzdělávání úředníků a asistentů PMS nalezneme ve „Studijním programu vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby“. Tento program je schvalován ministrem spravedlnosti, kterému ho předkládá ředitel PMS.

Pracovník PMS v rámci své činnosti využívá, tzv. aktivní a pasivní nástroje. Za aktivní nástroj je považován osobní kontakt a rozhovor mezi pracovníkem PMS a klientem v průběhu návštěv, které jsou odsouzenému stanoveny soudem či PMS. *„V průběhu rozhovoru při konzultaci dochází ke zformulování cíle, kterého chce dosáhnout klient společně s pracovníkem, k posilování aktivity a kompetence klienta v řešení jejich problémů, k motivaci ke změnám, směřujícím k vedení či udržení řádného života.“*⁸⁹ Za hlavní aktivní nástroj pracovníka PMS se považuje rozhovor. Aktivní nástroje obecně *„slouží k naplňování specifických konceptů PMS, zohledňují řešení příčin a následky trestního konfliktu, motivují*

⁸⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. aj. *Probace a mediaci: Možnosti řešení trestných činů*. 1.vyd. Praha: Portál, 2010. s. 76.

*klienta k satisfakci poškozených a přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin.*⁹⁰ Vedení spisu a dokumentace, zjištění si veškerých dostupných informací o klientovi a předávání informací o klientovi se označuje za pasivní nástroj pracovníka PMS. K využívání pasivních nástrojů by mělo docházet jen okrajově a vždy v kombinaci s nástroji aktivními.

Probační spis vytváří probační úředník po předložení trestního spisu. Jeho obsahem jsou veškeré informace o osobě klienta, průběh dohledu během zkušební doby. „*Skládá se z úvodního listu, jehož obsahem jsou základní informace o klientovi (jako např. jméno, adresa, datum narození, místo narození), informace o uloženém trestu, opis rozhodnutí soudu s vyznačením právní moci, záznamy o návštěvách klienta a probačního úředníka a dopisy klienta. Součástí probačního spisu mohou být také kopie pracovních smluv, hodnocení zaměstnavatele či školy, záznamy z úřadu práce, záznamy o náhradě škody a zprávy o průběhu dohledu.*“⁹¹ Struktura zprávy o průběhu dohledu je stanovena Metodickým standardem PMS. Zprávu členíme na část, která popisuje klienta, jeho zaměstnání, pobyt, osobní situaci a poměry klienta. Další část je hodnotící. Hodnoceny jsou jednotlivé body stanoveného probačního plánu dohledu s ohledem na to, zda je klient splnil či nikoliv, jiné povinnosti vyplývající ze zákona či povinnosti soudem stanovené. Závěrečná část hodnotí průběh spolupráce s klientem. Tato zpráva, založená do trestního spisu, slouží jako podklad pro rozhodování soudu o osvědčení.

4.3.1 Práva a povinnosti úředníků a asistentů Probační a mediační služby

Práva a povinnosti pracovníků PMS nalezneme v ustanoveních § 7 až § 9 ZPMS. Úředníci a asistenti PMS jsou oprávněni se obracet na právnické a fyzické osoby, orgány státní správy s dožádáním o sdělení potřebných informací a údajů o osobě obviněného; navštěvovat obviněné ve výkonu vazby či výkonu trestu; nahlížet do spisů vedených u soudů, Policie České republiky, státních zastupitelství a činit z nich kopie a opisy. Dále mají právo si zjišťovat stanovisko obviněného k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací, podmíněného zastavení trestního stíhání či trestu nespojeného s odnětím svobody. Stanovisko obviněného jsou oprávněni zjišťovat pouze v případech, kdy se jedná o schválení narovnání. Probačním úředníkům bylo přiznáno i právo vstupovat do obydlí osoby, které byl uložen

⁹⁰ ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 157.

⁹¹ NEUBERTOVIČ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 51.

dohled. Toto oprávnění poskytuje probačním úředníkům a asistentům větší možnost kontroly klienta. Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že se jedná o významný průlom do práv člověka garantovaných Ústavou České republiky a Listinou základních práv a svobod. Čl. 12 odst. 1 Listiny základních práv a svobod stanovuje, že obydlí je nedotknutelné a není dovoleno bez souhlasu toho, kdo v něm bydlí vstoupit. Právo na nedotknutelnost obydlí může být omezeno pouze ve dvou případech. V případě domovní prohlídky⁹² či pouze je – li to nezbytně nutné pro ochranu života a zdraví osob či pro ochranu práv a svobod druhých anebo při odvracení závažného ohrožení veřejného pořádku a bezpečnosti.

Základní povinností probačního úředníka a asistenta je povinnost řídit se zákony⁹³ a jinými právními předpisy, pokyny předsedy senátu, samosoudce či státního zástupce⁹⁴. Probační úředník se musí vyvarovat jakéhokoli jednání, které by mařilo průběh jednání či následný výkon trestu. Musí zachovávat objektivitu, nestrannost, v průběhu řízení poskytovat informace předsedovi senátu samosoudci či státnímu zástupci o možném porušení povinností, které byly klientovi uloženy v rámci dohledu. „*Při méně závažném porušení stanovených podmínek, omezení či povinností může úředník Probační a mediační služby upozornit obviněného na zjištěné nedostatky a dát mu poučení, že v případě opakování nebo závažnějšího porušení stanovených podmínek, omezení či povinností bude o tom informovat předsedu senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce.*“⁹⁵ Z definice není patrné, co se rozumí pod pojmem „méně závažné porušení“. Výklad tohoto pojmu bude nejspíše závislý na povaze daného případu či na ustálené praxi PMS. Dalšími povinnostmi úředníků PMS je povinnost vykonávat dohled nad klientem v souladu se stanoveným probačním plánem, aktualizovat probační plán, vést klienta k řádnému životu, prohlubovat si své znalosti a v neposlední řadě je povinností úředníků PMS zpracovat zprávu o výkonu dohledu. ZPMS stanovuje pro probační úředníky a asistenty povinnost zachovávat mlčenlivost i po ukončení pracovního poměru. Tato mlčenlivost se vztahuje na veškeré informace a skutečnosti, o nichž se během výkonu své funkce dozvěděli. Této povinnosti se však není možné dovolávat v průběhu výkonu probace v případě plnění závazků z mezinárodních smluv vůči soudu, státnímu zástupci, policejnímu orgánu či Ministerstvu

⁹² Podrobněji podmínky domovní prohlídky *Nález Ústavního soudu České republiky ve věci III ÚS 287/96*, Sběrka nálezů a usnesení, svazek 10, č. 62, Praha: 1998.

⁹³ Především ZPMS, TrZ, TrŘ.

⁹⁴ Pouze v přípravném řízení.

⁹⁵ Ust. § 7 odst. 3 ZPMS.

spravedlnosti.⁹⁶ Pracovníky PMS může mlčenlivosti zprostit ředitel PMS v případě, kdy tuto pravomoc nepřenesl na vedoucí střediska PMS.

ZPMS upravuje možnost vyloučení pracovníka PMS při výkonu svého povolání pouze z důvodů, které stanovuje zákon. Jako důvody pro vyloučení orgánů činných v trestním řízení.⁹⁷ Do doby než bude rozhodnuto o možném vyloučení asistenta či úředníka PMS, může tento pracovník činit pouze takové úkony, které nesnesou odkladu, zejm. úkony spojené se zajištěním nerušeného výkonu alternativních trestů. Rozhodnutí o vyloučení má formu usnesení a vydává jej předseda senátu či samosoudce a proti tomuto usnesení není přípustná stížnost. Současně s rozhodnutím o vyloučení pracovníka PMS musí orgán, který toto rozhodnutí vydal, neformálním opatřením rozhodnout o nahrazení tohoto pracovníka. „V praxi se tak zpravidla stane přípisem adresovaným jinému úředníku nebo asistentu prostřednictvím vedoucího střediska Probační a mediační služby.“⁹⁸

⁹⁶ Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli, Štrasburk, 30. 11. 1964

⁹⁷ Úst. § 30 odst. 1 TrŘ.

⁹⁸ VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., SOVÁK, Z., ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci: Komentář*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 103.

5. Činnost a úkoly Probační a mediační služby

ZPMS v ustanovení § 1 stanovuje, že úkony probace a mediace v trestním řízení provádí PMS, která „vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením.“⁹⁹ Konkrétní činnosti PMS jsou upraveny v ustanovení § 4 odst. 2 ZPMS.

Jak vyplývá z ustanovení § 1 odst. 1 ZPMS i ze samotného názvu, jsou stěžejními činnostmi PMS úkony probace a mediace.

5.1 Probace

Jak již bylo řečeno, pojem probace lze chápat v užším a širším slova smyslu. Probace v širším slova smyslu je chápána jako systém služeb a funkcí, které jsou zajišťovány PMS. Probace v užším slova smyslu jakožto právní význam tohoto pojmu. Ze zákonné definice probace¹⁰⁰ je patrné, že se nejedná o probaci v užším slova smyslu, neboť může být nařízen dohled, např. i u výkonu trestu obecně prospěšných prací, a zároveň se nejedná ani o probaci v širším slova smyslu, neboť toto ustanovení neobsahuje typy probačních činností v rámci včasné či soudní pomoci.

Probace představuje spojení trestněprávního institutu, např. podmíněného upuštění od potrestání či podmíněného odsouzení, s dohledem. Je však nutné zmínit, že ne vždy lze trestněprávní institut spojený s dohledem označovat za probaci v užším slova smyslu. Příkladem je, tzv. parole, která označuje spojení podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s nařízeným dohledem, či nahrazení vazby dohledem. Probací to nelze označit proto, neboť nebyly naplněny základní znaky probace, tj. odklad výroku o trestu či odklad trestu. V českém trestním systému lze označit za instituty probace v užším slova smyslu pouze instituty podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněného odsouzení s dohledem.

Novelou TrŘ a TrZ zákonem č. 265/2001 Sb. došlo k úpravě procesního postavení a působnosti probačního úředníka při výkonu jeho činnosti, konkrétně v ustanovení § 27b TrŘ. Tato novela nabyla účinnosti dne 1. 1. 2002. Probační úředník dle citovaného ustanovení vykonává dohled nad obviněným s cílem na něj pozitivně působit a pomoci mu. Dále

⁹⁹ Ust. § 4 odst.1 ZPMS.

¹⁰⁰ Ust. § 2 odst. 1 ZPMS.

vykonává kontrolu a provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život, pokud bylo rozhodnuto¹⁰¹:

- o propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu,
- o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem,
- o podmíněném odsouzení, včetně podmíněného odsouzení s dohledem,
- o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, včetně podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody za současného vyslovení dohledu
- o uložení trestu obecně prospěšných prací nebo trestu zákazu pobytu za současného vyslovení přiměřených omezení a přiměřených povinností.

*„Probační úředník může být státním zástupcem a v řízení před soudem předsedou senátu pověřen zjišťováním informací o osobě obviněného a jeho sociálních poměrech a vytvářením podmínek pro rozhodnutí o schválení narovnání a o podmíněném zastavení trestního stíhání.“*¹⁰² Probační úředník vykonává svou činnost v řízení před soudem, nejčastěji v případech, kdy byl uložen trest nespojený s odnětím svobody, v případech podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody nebo při výkonu jednotlivých typů ochranného opatření. Bližší podmínky upravující působnost a postavení probačních úředníků jsou stanoveny zvláštním zákonem, tzn. ZPMS.

Probační činnost z hlediska fází trestního řízení dělíme na fázi předrozsudkovou a fázi porozsudkovou.¹⁰³ V rámci fáze předrozsudkové jsou využívány jednotlivé úkony probace, zejm. včasná pomoc a soudní pomoc. Ve fázi porozsudkové se probační úředníci věnují kontrole během zkušební doby či v rámci výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, dohledu a sledování výkonu ochranného opatření. V obou dvou fázích může dojít i k uplatnění mediace.¹⁰⁴

Základem soudní pomoci je obstarání a shromáždění informací a skutečností o obviněném a jeho osobním, pracovním či sociálním zázemí. Soudní pomoc probíhá v průběhu celého trestního řízení a jejím cílem je urychlit celé řízení a také individualizace přístupu k osobě obviněného. Probační úředník získává informace především z rozhovorů s blízkými osobami, rodinnými příslušníky a jinými osobami z okolí, kteří přicházejí do styku s obviněným. Veškeré zjištěné informace jsou uvedeny v celkové zprávě o osobě obviněného.

¹⁰¹ Ust. § 27b odst. 1 TrŘ.

¹⁰² Ust. § 27b odst. 2 TrŘ.

¹⁰³ Srovn. SOTOLÁŘ, A., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., SOVÁK, Z. Mediační a probační služba v ČR, současný stav a možnosti dalšího vývoje. *Právní praxe*, 1997, č. 7-8. s. 451.

¹⁰⁴ Blíže o mediaci v kap. 5. 2. „Mediace“.

Tato zpráva obsahuje informace o sociálních, rodinných, majetkových a pracovních poměrech, o možnostech náhrady škody a odstranění následků za spáchaný trestný čin. Zprávu lze využít v případech, kdy se rozhoduje o narovnání, podmíněném zastavení trestního stíhání či v případě, kdy je rozhodováno trestním příkazem.

Včasná pomoc představuje práci probačního úředníka s obviněným v rámci trestního řízení před vydáním rozhodnutí, nejčastěji v případech nahrazení vazby¹⁰⁵ probačním dohledem. V praxi může nastat i situace, kdy před využitím včasné pomoci dojde k poskytnutí služeb sociální pomoci a navázání kontaktu probačního úředníka a obviněného ve vazbě a též k poskytnutí součinnosti při nahrazení vazby peněžitou zárukou¹⁰⁶ či slibem¹⁰⁷.

Ve fázi porozsudkové je hlavní činností probačního úředníka výkon dohledu. Dalšími činnostmi, které vykonávají probační úředníci je kontrola chování obviněného v průběhu zkušební doby, sledování výkonu ochranných opatření či kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody. Kontrola chování během zkušební doby se váže na institut podmíněného zastavení trestního stíhání¹⁰⁸, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody¹⁰⁹, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu pobytu či zákazu činnosti¹¹⁰.

PMS věnuje zvláštní pozornost péči mladistvým obviněným či obviněným, kteří jsou ve věku blízkém věku mladistvého. Další oblastí činnosti je činnost při odstraňování následků trestných činů a podílení se na prevenci trestné činnosti, tak aby bylo zamezeno případné recidivě.

Činnost PMS se odvíjí od činnosti soudu, jeho autority. Je zaměřena na výkon rozhodnutí a splnění povinností a příkazů soudem uložených. Výše popsané činnosti v sobě zahrnují složku preventivní a výchovnou společně se složkou represivní.

5.2 *Mediace*

S ohledem na činnosti, které vykonává PMS, je potřeba věnovat pozornost i mediaci, i přesto, že není stěžejním tématem této práce.

¹⁰⁵ Jedná se o vazbu útečkovou a předstížnou dle ustanovení § 67 odst. 1 písm. a), c) TrŘ.

¹⁰⁶ Ust. § 73a TrŘ.

¹⁰⁷ Ust. § 73 TrŘ.

¹⁰⁸ Ust. § 307 a § 308 TrŘ.

¹⁰⁹ Ust. § 81 - § 87 TrZ.

¹¹⁰ Ust. § 88 a § 90 TrZ.

Základem mediace je zprostředkování řešení sporů prostřednictvím třetí nezájmové osoby, tj. mediátora, který řídí celý proces mediace a pomáhá stranám sporu nalézt vhodné řešení, které by nezkrátilo práva ani jedné ze stran a uspokojilo jejich potřeby, zájmy a hodnoty. Samotná podstata řešení sporu vychází z předpokladu, že obě strany konfliktu jsou schopny vlastními silami tento spor vyřešit a to s minimálním zásahem z vnějšího prostředí.¹¹¹ Mediace má za cíl ochranu obětí trestného činu současně se snahou odvrátit nepříznivé účinky trestu pro pachatele. V trestním řízení má poškozený spíše pasivní roli a jeho účast spočívá, zejm. v uplatnění nároku na náhradu škody. „Důsledkem je hořký pocit poškozeného, že je právně vytlačen do pasivity a vyčkávání a není psychologicky ani lidsky akceptován. Tuto skutečnost vyjadřují oběti slovy, že se cítí slabé. Často hovoří o hořkém pocitu bezmoci a ponížení.“¹¹²

Současné pojetí mediace v sobě zahrnuje řadu postupů a forem. Dle způsobů využití mediace v trestním řízení se rozlišují tři modely¹¹³:

- Mediace jako součást tradičního trestního procesu,
- mediace jako alternativa k trestnímu řízení,
- mediace jako součást trestního procesu, často využívaná pro rozhodnutí soudu o vině a trestu k řešení konfliktů mezi poškozeným a obviněným.

Mezi cíle mediace řadíme především:

- Poskytnout oběti možnost setkat se s pachatelem a tím jí pomoci při ozdravném procesu,
- oběti by měl být dán prostor pro vyslovení jejích názorů a návrhů řešení sporu,
- výchovným působením přimět pachatele, aby převzal odpovědnost za jím spáchaný trestný čin,
- prostřednictvím uplatnění institutu mediace zprostředkovat zkušenost, která posílí obě dotčené strany,
- přednostně dbát na osobní zájmy oběti a pachatele, nikoli na zájmy veřejné, jak je tomu u klasické justice,
- směřovat činnost tak, aby došlo k dohodě mezi oběma stranami.¹¹⁴

¹¹¹ Srovn. DOUBRAVOVÁ, D. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001. s. 6.

¹¹² ČÍRTKOVÁ, L. Hlavní problémy obětí trestných činů v ČR. *Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*, 1998, č.4. s. 4.

¹¹³ GROENHUIJSEN, M. Victim – offender mediation: legal and procedural safeguards. Experiments and legislation on some European jurisdictions. In: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making Restorative Justice Works*. Leuven: Leuven University Press, 2000

¹¹⁴ DIGNAN, J. *Understanding victims and restorative justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005 srovn. ROZUM, J., KOTULAN, P. aj. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. s. 8 a násl..

Významný podíl na zavedení institutu mediace do českého právního řádu mělo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, které bylo založeno v roce 1994 a jako první u nás začalo hovořit o možném využívání mediace v rámci trestního řízení. Mediační postupy se začaly ve velké míře rozvíjet v souvislosti se vznikem PMS. ZPMS definuje mediaci jako „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“¹¹⁵

Základním rysem mediace je fakt, že se jedná o činnost dobrovolnou. Žádná ze stran nemůže být nucena k mediaci, záleží pouze na jejich vůli. Poškozený i pachatel trestného činu mohou kdykoli od jednání odstoupit. Tato dobrovolnost zakládá aktivní roli obou zúčastněných v rámci řešení sporu a současně představuje významný předpoklad pro dodržování dohody mezi nimi vzniklé. „*Jeden ze základních problémů vznikajících v souvislosti s předpokladem, že mediační proces je založen na dobrovolné účasti a ochotě se dohodnout, je skutečnost, že v praxi poškození pouze zřídka upřednostňují setkání s obviněným tváří v tvář.*“¹¹⁶

Úlohou mediátora je shromažďování informací o sporu a též navázání kontaktu mezi pachatelem a poškozeným. Mediátor vystupuje jakožto nestranná třetí osoba, vždy musí s oběma stranami jednat nepodjatě a rovnocenně. Výstupem jednání v rámci mediace je zpráva, resp. dohoda o vyrovnání mezi pachatelem a poškozeným, dále i různé informace předkládané soudu či jiným orgánům sloužící jako základ pro budoucí rozhodnutí.

Výhodou využití mediace je i fakt, že k zahájení jednání mezi oběma stranami za účasti mediátora může dojít v relativně krátkém čase po spáchání trestného činu. Tím dochází i ke zkrácení celkové doby, po kterou je vedeno trestní řízení. Mediace se využívá jak v době před vydáním meritorního rozhodnutí, tak i ve stádiu po vynesení výroku o vině a směřuje nejen k právnímu, ale i psychologickému a morálnímu vyřešení sporu. Mediace je uplatňována v České republice nejen v rámci práva trestního, ale i rodinného, pracovního či obchodního. Mediace uplatňovaná v trestním řízení je označována nejen jako postup trestněprávní, ale i veřejnoprávní s psychologickými prvky. „*Mediace je dobrovolný, mimosoudní způsob projednání sporu, který doplňuje zavedené formy vypořádání sporu, který*

¹¹⁵ Ust. § 2 odst. 2 ZPMS

¹¹⁶ MATZNER, J., MEJZLÍK, J. Poznámky k mediaci mezi obviněným a poškozeným. *Bulletin advokacie*, 2003, 2. s. 33.

doplňuje zavedené formy vypořádání sporu, tj. soudní řízení, a otevírá cestu pro více pružných řešení, než jsou ta, která obsahuje tradiční trestní systém.“¹¹⁷

„Z hlediska trestního procesu je mediace činnost, která významně přispívá neprocesními prostředky k účelnějšímu využití alternativních možností projednání a rozhodnutí určitých trestních věcí mimo standardní hlavní líčení, k posílení osob poškozených trestným činem, k individualizaci trestního postihu obviněných osob, k širšímu uplatnění sankcí nespojených s odnětím svobody a k účinnější prevenci kriminality.“¹¹⁸

5.3 Oblasti činnosti probační a mediační služby

Hlavním posláním PMS je výkon probační a mediační činnosti, při níž dochází ke kontaktu s poškozeným, obviněným, jejich blízkými osobami, ale i s orgány činnými v trestním řízení. Významná je i skutečnost v jaké fázi trestního řízení je PMS činná, a to z hlediska:

- navázání kontaktu obviněného s PMS,
- dobrovolné či nedobrovolné spolupráce,
- obsahu poskytovaných služeb,
- z hlediska významu zpráv a informací, které jsou poskytnuty PMS.

Činnosti PMS lze rozdělit na fázi předrozsudkovou, porozsudkovou a fázi vykonávací. Předrozsudková fáze, jak již z názvu vyplývá, je stádiem před vydáním rozhodnutí, v rámci něhož PMS vykonává svou činnost. Probační činnost je zahájena na základě výběru vhodných případů orgány činnými v trestním řízení. Děje se tak z podnětu probačního úředníka, kurátora pro mládež, příp. z iniciativy jiných subjektů, zejm. rodičů, právních zástupců, sociálních pracovníků ve vazební věznici či instituce, kde je obviněný umístěn.

Jako první je o spáchaném trestném činu informován policejní orgán. Ten by měl jako první informovat pachatele o existenci PMS, její působnosti, činnosti a možnosti jakým způsobem využít jejích služeb a v neposlední řadě by měl informovat samotnou PMS a dát tak podnět k zahájení probačních či mediačních úkonů. Povinnost policejního orgánu vyrozumět středisko PMS, aby zahájilo svou činnost, je stanovena v ustanovení § 4 odst. 9 ZPMS. Důležitá je zde otázka, jaká jsou pravidla pro posouzení, zda je případ vhodný k tomu, aby byl

¹¹⁷ ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 151.

¹¹⁸ SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 113.

předán PMS. Mohla by jimi být projevovaná lítost a snaha pachatele, popř. pachatel spáchaný skutek nepopírá. Praxe v této oblasti není jednotná, proto se často stává, že se případy, které by svou povahou byly vhodné a na které by bylo možné uplatnit probační a mediační činnosti již v přípravném řízení, se k PMS nedostanou. Naopak u mladistvých pachatelů musí být středisko PMS informováno vždy bez zbytečného odkladu formou zaslání kopie usnesení o zahájení trestního stíhání.¹¹⁹

Po zahájení jednání s klientem PMS je nutné shromáždit veškeré informace a údaje o klientovi samotném a o okolnostech trestného činu a s tím souvisejícího trestního řízení. Tyto informace je možné získat z trestního spisu či osobního kontaktu s klientem. Smyslem jednání a schůzek s klientem PMS je snaha objasnit důvody, které ho vedly ke spáchání trestného činu, zkoumat a zhodnotit jeho potřeby a motivovat ho. Výsledkem jednání je zpráva, která komplexně hodnotí osobu pachatele, charakter trestného činu, jeho následků a možných řešení.

Kromě zjišťování potřeb pachatele jsou v této fázi zjišťovány i potřeby poškozeného. Jsou hledány možnosti alternativního řešení případu s ohledem na využití prvků probace a mediace. Výsledkem by mělo být určení v jakém směru může být pro klienta a poškozeného probace či mediace prospěšná a co by mělo být potencionálním výsledkem probačních a mediačních činností. V ideálním případě by mělo působení pracovníka PMS na pachatele započnout již ve fázi, než dojde k rozhodnutí soudu a mělo by plynule pokračovat ve fázi po právní moci rozsudku, a to výkonem dohledu. Na základě veškerých informací o osobě pachatele, spáchaném trestném činu, potřebách pachatele, jeho motivaci, postavení pachatele a jiných je vytvořen, tzv. probační resocializační plán, který je ve své podstatě kontraktem mezi úředníkem PMS a klientem, popř. může být do tohoto plánu zapojena i rodina klienta. „*Včasná spolupráce probačního pracovníka se soudem ve fázi před vydáním meritorního rozhodnutí, která je často spojena s obavami klienta, jak dopadne trestní řízení, významně pomáhá pachateli za pomoci probačního úředníka orientovat svůj život i postoje správným směrem, přispívá k odstranění příčin a zmírnění následků trestné činnosti a umožňuje navázat vzájemný vztah důvěry, který je důležitý pro eventuální další výkon dohledu.*“¹²⁰ V rámci této fáze může PMS přispívat a vyvíjet svou činnost k tomu, aby věc mohla být projednána v některém ze zvláštních druhů řízení¹²¹ či aby byla vazba nahrazena jiným opatřením.

¹¹⁹ Srovn. ust. § 60 ZSVM s odkazem na ust. § 160 TrŘ.

¹²⁰ STOLLÁROVÁ, M. *Probace a její prvky v českém trestním systému* [online]. 2006 [cit. 2012-08-01]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/187758/pravf_r/>.

¹²¹ Jedná se o tzv. odklony.

Činnost PMS, která se odvíjí od pravomocného rozhodnutí soudu či státního zástupce, se nazývá fází porozsudkovou. Pracovníci PMS, tj. úředníci a asistenti, zaměřují svou činnost na výkon probace, resp. na účinnou a efektivní realizaci pravomocného rozhodnutí soudu či státního zástupce. Působení PMS se skládá ze složky motivační a represivní. Represivní složka spočívá v kontrole a dohledu nad povinnostmi a podmínkami, které byly pachatelovi uloženy pravomocným rozhodnutím. „*Služba by se měla orientovat také na vytváření spolupráce s klientem, měla by mu nabízet možné aktivity a příležitosti, jež mu pomohou změnit životní styl, posílit kontakty s rodinou a umožnit vést řádný život bez další trestné činnosti. Zde je nutná dobrá spolupráce ze strany klienta, aby se i on snažil svou nynější situaci změnit. Pracovníci zároveň komunikují i s poškozeným a informují jej o možnostech, které se mu díky Probační a mediační službě otevírají, např. náhrada škody, zprostředkování sociální služby, která by mu pomohla vyrovnat se s obtížnou psychickou nebo sociální situací, jež mu byla trestným činem způsobena.*“¹²² Tyto sociální služby určené pro poškozené jim zejména pomáhají „*k obnově pocitu bezpečí, důvěry v systém spravedlnosti a sociální integrity.*“¹²³

Fáze vykonávací z hlediska činnosti PMS převažuje nad ostatními fázemi. Což je považováno za ne příliš pozitivní, neboť v době, kdy byla utvářena PMS, byl cíl takový, aby PMS řešila většinu případů již ve fázi přípravné, resp. předrozsudkové. Do tohoto stádia řadíme především výkon dohledu probačního úředníka nad obviněným v rámci nahrazení vazby dohledem, podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody či dalších alternativních trestů. Setkáváme se zde i s, tzv. Parolí, v souvislosti s činností PMS spočívající v zajišťování podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. „*Tato činnost je specifická především tím, že pracovníci pracují s lidmi, kteří již byli nějakou dobu ve vězení. Mají za sebou zkušenost s vězeňským prostředím a někdy již převzali chování, které získali během pobytu ve věznici, či začínají ztrácet přehled o tom, jaké je to žít na svobodě.*“¹²⁴

¹²² ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 154 a násled.

¹²³ DOUBRAVOVÁ, D. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001. s. 5.

¹²⁴ ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 155.

5.3.1 Přípravné řízení

V rámci přípravného řízení činnost PMS směřuje především k zajištění informací o osobě obviněného, jeho okolí a jeho sociálním, rodinném či pracovním postavení. Dále jsou vytvářeny PMS podmínky pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání či schválení narovnání s důrazem na projednání možnosti uzavření dohody mezi poškozeným a pachatelem o náhradě škody. V návaznosti na činnosti související s mladistvými se snaží PMS tyto mladistvé zapojit do jednotlivých programů a aktivit a tím na ně výchovně působit.

Ve fázi přípravného řízení za úkoly a cíle PMS považujeme efektivní postupy a prevenci kriminality; vydání rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání dle ustanovení § 307- § 308 TrŘ; vydání rozhodnutí o schválení narovnání dle ustanovení § 309 - § 314 TrŘ; zohlednění potřeb poškozených; ve vhodných případech využití nahrazení vazby probačním dohledem.¹²⁵

5.3.2 Řízení před soudem

Činnosti vykonávané PMS v rámci řízení před soudem jsou totožné, jako činnosti, které vykonává v přípravném řízení. PMS navíc zjišťuje skutečnosti, na základě nichž by mohl být uložen trest obecně prospěšných prací; vykonává dohled u osob, kterým byla nahrazena vazba probačním dohledem a v neposlední řadě PMS zjišťuje důležité skutečnosti, na základě nichž mohou být mladistvým pachatelům uložena jen výchovná opatření. Úkolem PMS je „vydání rozhodnutí o upuštění od uložení trestního opatření (§ 11 ZSVM) nebo o podmíněném upuštění od trestního opatření mladistvého, uložení trestu obecně prospěšných prací, uložení výchovných opatření u mladistvých pachatelů (§ 15 a násl. ZSVM) či zohlednění potřeb poškozených.“¹²⁶

5.3.3 Vykonávací řízení

Ani ve vykonávacím řízení se činnosti PMS neliší od předešlých dvou fází řízení. Nově se zde PMS zaměřuje na výkon dohledu nad chováním odsouzeného, pokud mu byl uložen dohled; kontrolu odsouzeného v průběhu zkušební doby; kontrolu výkonu

¹²⁵ ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 156.

¹²⁶ Tamtéž.

alternativních trestů nespojených s odnětím svobody a ochranných opatření a v neposlední řadě PMS vykonává dohled nad odsouzeným v průběhu zkušební doby, pokud byl podmíněčně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody.

Mezi cíle a úkoly, jimiž se PMS ve vykonávacím řízení zabývá, řadíme především: „*dohled nad odsouzeným v případě podmíněného odsouzení za současného uložení dohledu, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu; dohled nad odsouzeným v případě podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody; dohled nad mladistvým v případech stanovených § 75 ZSVM; dohled nad odsouzeným v případech, kdy tak stanoví soud a pověří dohledem Probační a mediační službu.*“¹²⁷

PMS věnuje svou péči především mladistvým pachatelům a pachatelům věkem blízkým věku mladistvým. Jsou organizovány terapeutické a sociální programy zaměřené na práci s obviněnými, kteří jsou pod vlivem omamných a psychotropních látek. Při práci s těmito kategoriemi osob jsou na úředníky PMS kladeny velké nároky co do oblasti jejich profesionality, ale i vzdělání. Využívá se i spolupráce s jednotlivými krizovými centry, příp. protidrogovými poradnami.

5.4 Slučitelnost probačních a mediačních činností

Dle ustanovení § 7 odst. 5 ZPMS nesmí probační úředník provádět současně úkony probace a mediace v tomtéž případě. Důvodem je skutečnost, že tyto činnosti mají odlišnou povahu. Mediace je založena na rovnocenném a vyváženém postavení osoby obviněného a poškozeného, zatímco probace je zaměřena na výkon dohledu nad odsouzeným a poskytuje mu pomoc. Dělbá činností mezi mediátory a probátory je v zahraničí řešena různými způsoby. První možnost je, že tyto činnosti jsou od sebe striktně odděleny, jak co do oblasti personální, tak i institucionální, nebo jsou tyto činnosti prováděny jednou institucí a tato instituce se vnitřně specializuje na každou oblast zvlášť.

V praxi se setkáváme s tím, že i když jsou tyto dvě činnosti od sebe odděleny, jsou vykonávány v rámci jedné instituce. K této otázce se vyjádřila i Rada Evropy, která konstatovala, že není možné generalizovat odpověď na tuto problematiku, neboť podstatné jsou vždy ekonomické či jiné podmínky státu.¹²⁸ ZPMS je koncipován tak, že v České republice jsou oddělovány funkce probace a mediace jen v rámci jednotlivých případů.

¹²⁷ DOUBRAVOVÁ, D. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001. s. D6

¹²⁸ Srovn. FENYK, J. *Diskusní blok*, In: *Poslání a organizační struktura Probační a mediační služby. Mezinárodní diskusní fórum. Záznam referátů, diskuze a doporučení odborníků v oblasti probace a mediace*. Praha 13. 11. 1997. Příloha 1 časopisu *České vězeňství*, 1999, č. 1, s. 67.

Pracovníci PMS se na tyto činnosti specializují ve fázi řízení před soudem a porozsudkové fázi. Zde však nastává problém, neboť v rámci fáze před vydáním rozhodnutí nemusí být uplatňovány pouze úkony mediace¹²⁹ a naopak v rámci fáze po vydání rozsudku, jejímž obsahem jsou probační úkony, se mohou vyskytnout i některé mediační činnosti¹³⁰. Skutečnost, že se dva úředníci současně angažují v jednom případě, kdy jeden působil jako probátor a druhý jako mediátor, se nejeví jako příliš efektivní. Efektivnější by byla varianta, kdy by bylo probačnímu úředníkovi v rámci výkonu dohledu umožněno vykonávat i některé mediační úkony.

5.5 Součinnost Probační a mediační služby

„Probační a mediační služba poskytuje, je – li to účelné, v součinnosti s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi sledujícími humanitární cíle a v případě potřeby tuto součinnost koordinuje z hlediska využití probace a mediace v trestním řízení.“¹³¹

Vzhledem ke specifickým činnostem, které vykonává PMS, byla tato instituce zřizována odděleně. K tomu, aby bylo dosaženo vyšší efektivity činností jí vykonávaných, je třeba navázat spolupráci se státními i nestátními organizacemi. Spolupráce by měla být navázána nejen s orgány sociální péče, tj. kurátory pro mládež, sociálními kurátory a pracovníky oddělení péče o děti a mládež, ale i s protidrogovými koordinátory okresních úřadů.

Důležitá je i oblast výkonu jednotlivých programů, zabývajících se probací a mediací. Pověřený pracovník PMS by měl koordinovat jejich využívání a spuštění vůbec. I v tomto ohledu je důležité, aby došlo k provázání těchto programů s místními programy prevence drogových závislostí a prevence.

Pro řádný výkon veškerých mediačních a probačních úkonů je potřebné obstarat co nejvíce možných informací o obviněném. *„Probační pracovník, v souvislosti s nutností získat co nejvíce informací a poznatků o obviněném, je oprávněn obracet se na fyzické či právnické osoby, státní instituce s žádostí o poskytnutí těchto informací. V případě bezdůvodného odmítnutí poskytnout tyto informace fyzickou či právnickou osobou, státní institucí, je*

¹²⁹ Např. nahrazení vazby probačním dohledem.

¹³⁰ Např. zprostředkování dohody o náhradě škody.

¹³¹ Ust. § 5 odst. 1 ZPMS.

*pracovník Probační a mediační služby oprávněn obrátit se na předsedu senátu, samosoudce či, v přípravném řízení, na státního zástupce, kteří na základě platné právní úpravy provedou kroky, které vedou k získání požadovaných informací. Osobám, které odmítly poskytnout tyto informace, může být současně uložena pořádková pokuta či jiné pořádkové opatření.*¹³²

Při výkonu trestu obecně prospěšných prací spolupracují orgány obce a obecně prospěšné instituce, které zajišťují výkon tohoto trestu, s PMS. Čím dál tím více je kladen důraz na resocializační programy. Zapojení klienta do těchto programů, které mu mají pomoci ve znovu se navrácení do společnosti a získání tak určitého postavení, je dobrovolné, příp. může být účast uložena jako jedna z povinností v případě:

- Nahrazení vazby dohledem,
- podmíněného upuštění od potrestání s dohledem,
- podmíněného odsouzení,
- podmíněného zastavení trestního stíhání,
- obecně prospěšných prací,
- podmíněného odsouzení s dohledem,
- podmíněného propuštění,
- výchovného opatření – probačního programu.¹³³

Pracovní skupina Parole byla vytvořena v rámci spolupráce PMS s Vězeňskou službou. Tato skupina zajišťuje úkony a činnosti související s přípravou materiálů, které slouží jako podklad pro možnost podmíněného propuštění odsouzeného z vězení. „*Smyslem činnosti je na základě individuální spolupráce s klientem, jeho sociálním okolím a pracovníky věznic připravit pro soud relevantní a kvalifikované podklady pro rozhodnutí o podmíněném propuštění, a to včetně doporučení takových opatření, které budou minimalizovat opakování trestné činnosti klienta a přispějí k ochraně společnosti.*“¹³⁴

¹³² NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 49.

¹³³ ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2). s. 158.

¹³⁴ Tamtéž.

6. Institut dohledu v oblasti hmotného práva

6.1 Alternativní řešení trestních věcí a druhy alternativních trestů

Alternativní řešení trestních věcí je neodmyslitelně spjata s jedním z druhů sankce v systému trestního práva, a to s nepodmíněným trestem odnětí svobody. „*Byť je trest odnětí svobody sankcí historicky relativně novou, již v průběhu 19. století se začal se značnou razancí prosazovat a od 20. století získal postupně postavení dominantního trestu.*“¹³⁵ K přehodnocování postoje k ukládání tohoto trestu dochází postupem času s ohledem na zvyšující se počet trestné činnosti, přeplněnost věznic a selhání prevence. „*Kroky směřující k zásadní reformě vězeňských systémů, realizované zejména v šedesátých letech a na počátku let sedmdesátých 20. století, nepřinesly očekávaný efekt v podobě snížení míry recidivy i celkové kriminality, a proto nastupuje proces hledání nových forem reakce na trestnou činnost v podobě alternativních způsobů řízení a alternativního trestání.*“¹³⁶

V historickém pojetí ukládání trestu odnětí svobody rozlišujeme celkem tři etapy. V rámci první etapy bylo uložení tohoto trestu chápáno jakožto humánnější trest než, např. tělesné tresty či trest smrti. Charakteristické pro druhou etapu je, že se ukládání trestu odnětí svobody stalo určitým stereotypem a chyběla vůle nalézat nové způsoby a postupy při trestání pachatelů. Jednalo se o zavedený institut. Obrat nastal až ve třetí etapě, kdy se začaly hledat nové alternativní způsoby řešení trestních věcí. Důvodem je neustále narůstající recidiva a špatné výsledky v oblasti nápravy pachatelů odsouzených k trestu odnětí svobody.

„*Každý den je třeba hledat nové způsoby, jakými by bylo dosaženo účelu trestu tak, aby bylo výchovně působeno na pachatele, ochráněna společnost před dalšími trestnými činy a došlo k zadostiučinění pro poškozeného. Existuje řada důvodů, proč bylo přistoupeno k hledání nových forem alternativních řešení trestních věcí. Mezi ty základní patří především nárůst kriminality v posledních letech 20. století, tím i přeplněnost věznic a přehlčení institucí jako policie a soudy; nízká účinnost trestu odnětí svobody v souvislosti s nárůstem recidivy; zvyšující se ekonomická neudržitelnost trestních systémů v souvislosti s nárůstem kriminality; nesplnění očekávání prevence a nápravy pachatele ve vězeňském prostředí, atd.*“¹³⁷ Výkon trestu odnětí svobody s sebou nese řadu negativních vlivů, ať již z důvodu izolace

¹³⁵ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 109.

¹³⁶ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 467.

¹³⁷ NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 19.

odsouzeného či z důvodu negativních vlivů uvnitř vězení. Mezi tyto negativní vlivy řadíme, např. finanční zadluženost; ochrana společnosti je jen na určitou dobu; odsouzený je při výkonu trestu vystaven negativnímu působení vězeňského prostředí, tedy především je ve styku s větším množstvím osob, které mají poruchové chování; dojde k přetrhání vazeb s rodinou a přáteli a v neposlední řadě je to fakt, že pověst kriminálního ztěžuje resocializaci. Odsouzený se při výkonu trestu odnětí svobody stává pasivním občanem, nemá potřebu se o nic starat, neboť je o něj postaráno ve všech směrech.

Podstatou alternativních trestů je ponechat odsouzeného na svobodě a uložit mu takový druh trestu, který bude působit preventivně, výchovně, ochrání společnost, uspokojí zájmy oběti trestného činu a především naučí pachatele trestných činů návykům a postojům k vedení spořádaného života. „*Uložení trestů nespojených s odnětím svobody je chápáno jako projev důvěry vůči pachateli, která je čerpána z převažujících pozitivních vlastností osobnosti pachatele, z jeho dosažené úrovně sociální odpovědnosti, která se promítá v postoji k spáchanému trestnému činu a též v postoji k následkům trestu za spáchaný trestný čin, kdy vyvíjí úsilí zmírnit, odčinit následky trestného činu.*“¹³⁸ V praxi jsou alternativní tresty uloženy soudem v případech, kdy pachatel tohoto trestu lituje; uvědomuje si svou odpovědnost; je ochoten nahradit poškozenému škodu; jeho osobnost není natolik narušena, aby ohrožovala společnost. Dále je uložen alternativní trest v případě, kdy se jedná o trestný čin, pro něhož je zákonem stanovena horní hranice trestu odnětí svobody do pěti let a v neposlední řadě, pokud pachatel prokáže, že uložení alternativního trestu je pro něj dostatečnou sankcí. Alternativní tresty nezabavují pachatele svobody. Pouze jsou stanoveny příkazy a zákazy, které musí odsouzený dodržet. Tyto příkazy, zákazy či povinnosti se liší dle konkrétního druhu trestu. V případě narovnání či uložení peněžitého trestu musí pachatel státu či obecně prospěšné společnosti ze svého příjmu zaplatit škodu. Mezi omezení řadíme, např. zákaz zdržování se na určitém místě po stanovenou dobu¹³⁹, zákaz výkonu činnosti soudem určené¹⁴⁰, povinnost odpracovat stanovený počet hodin¹⁴¹ či zákaz spočívající v pobytu a výskytu v určitém státě¹⁴².

Jako možné důvody vzniku a zavedení alternativních trestů do trestního systému uvádí J. A. Inciardi důvody humanitní, ekonomické a pragmatické. Důvody humanitní jsou založeny na přesvědčení, že pachatelé, kteří nespáchali závažný zločin a nepředstavují velké riziko pro

¹³⁸ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň:

Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 189.

¹³⁹ Trest zákaz pobytu ust. § 52 odst. 1 písm. h) TrZ.

¹⁴⁰ Trest zákaz činnosti ust. § 52 odst. 1 písm. g) TrZ.

¹⁴¹ Trest obecně prospěšných prací ust. § 52 odst. 1 písm. c) TrZ.

¹⁴² Trest vyhoštění ust. § 52 odst. 1 písm. l) TrZ.

společnost, nemusí být umístěni do vězeňského zařízení a tím úplně zbavení osobní svobody. „Mnoho reformátorů tvrdí, že u přesně nespecifikovaného počtu, tzv. situačních pachatelů může být pobyt ve vězení se všemi atributy ztráty svobody a sebeúcty (nehledě na „školu zločinu“) překážkou na cestě účinné nápravy a reintegrace do společnosti.“¹⁴³ O ekonomickém hledisku jsme již z části hovořili. Pobyt ve vězení je velmi nákladný a s narůstajícím počtem odsouzených začíná být tato situace kritická a neudržitelná. Uložení alternativního trestu je z ekonomického hlediska levnější a výhodnější pro stát. Pragmatické hledisko se zakládá na faktu, že v případě uložení alternativního trestu si pachatel zachovává sociální a rodinné vazby, o které by jinak v případě pobytu ve vězení přišel.

Obecně lze říci, že uplatňování alternativ v trestání je vhodnější, ať již po stránce ekonomické, výchovné či ochranné. Je potřebné neustále hledat nové postupy a přístupy k trestání a tím více ochránit společnost jako takovou. „Od počátku 60. let se projevuje v nápravné výchově teorie „poslední útočiště“, která tvrdí, že tradiční metody trestu a nápravy zklamaly a je třeba vyzkoušet nové přístupy.“¹⁴⁴

V trestním právu lze rozdělit alternativní sankce na sankce hmotněprávní a procesněprávní. Mezi hmotněprávní alternativy jsou řazeny i alternativy k potrestání, resp. institut podmíněného upuštění od potrestání¹⁴⁵ a institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem¹⁴⁶. Nejedná se však o alternativní sankce, neboť zákon tyto instituty s žádnou sankcí nespojuje. Kromě dvou výše zmíněných institutů do hmotněprávních alternativ řadíme právě alternativní tresty. Ty se dále dělí na alternativy zahrnující odborné vedení a pomoc a alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Alternativní procesněprávní sankce dělíme na alternativy k trestnímu řízení, k vazbě či k výkonu uloženého trestu.

Alternativy ke klasickému trestnímu řízení¹⁴⁷ umožňují řešit věc mimo hlavní líčení, tj. odklonem od standardního trestního řízení. Aby mohly být tyto alternativy využity, musí dojít, např. k náhradě škody ze strany obviněného, souhlasu obviněného, uzavření dohody mezi poškozeným a obviněným o náhradě škody a u narovnání se navíc vyžaduje souhlas poškozeného k tomu, aby byl tento postup využit. Svou roli zde hraje i PMS, která zajišťuje mediaci mezi poškozeným a obviněným ještě před využitím těchto alternativ ke klasickému trestnímu řízení. U mladistvých může být využit institut odstoupení od trestního stíhání, který je upraven ZSVM, v přípravném řízení a v řízení před soudem. Za zákonem stanovených

¹⁴³ INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 662.

¹⁴⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 187.

¹⁴⁵ Ust. § 46 a násl. TrZ.

¹⁴⁶ Ust. § 48 TrZ.

¹⁴⁷ Narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání.

podmínek může být tohoto institutu využito státním zástupcem v rámci přípravného řízení a soudem v řízení před soudem.

Možnost nahradit pobyt pachatele ve vazbě alternativní procesněprávní sankcí je další z typů alternativního řešení. Alternativa k vazbě může být využita, pokud je za pachatele poskytnuta záruka sdružení; důvěryhodné osoby; pachatel sám slíbil, že bude v budoucnu vést řádný život či pokud byl stanoven dohled pracovníkem PMS.¹⁴⁸

Mezi alternativy k výkonu uloženého trestu řadíme podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu pobytu nebo zákazu činnosti. Podmíněně propuštěným může být uložen dohled probačního úředníka či další omezení a povinnosti. V případě podmíněného upuštění je stanovena zkušební doba.

Alternativní sankce se mohou dle Rady Evropy dále dělit na sankce, které modifikují výkon uloženého trestu odnětí svobody; sankce nespojené s výkonem trestu odnětí svobody a sankce umožňující odstoupení od trestního stíhání nebo ustoupení od uloženého trestu odnětí svobody. Sankcemi modifikujícími výkon uloženého trestu odnětí svobody jsou mladiství omezení ve volném čase či pouze po určitou část dne. Peněžité tresty či výchovná opatření ukládána mladistvým jsou dle Rady Evropy tresty nespojené s výkonem trestu odnětí svobody. Do poslední kategorie řadíme institut upuštění od potrestání, odložení rozsudku, podmíněné zastavení trestního stíhání či účinnou lítost.¹⁴⁹

V současné době neexistuje jednotná definice pojmu alternativní trest, resp. alternativní sankce. Jednu z možných definic nalezneme v Rezoluci o snížení vězeňské populace, alternativách trestu odnětí svobody a společenské reintegraci pachatelů. Tato rezoluce byla přijata v roce 1985 v Miláně na VII. kongresu Organizace spojených národů o prevenci kriminality a zacházení s pachateli.¹⁵⁰ Za alternativní trest se dle této rezoluce považuje trest nespojený s odnětím svobody, který může soudce uložit v případech, kdy by mělo dojít k uložení trestu odnětí svobody. Délka alternativního trestu by měla být přímo úměrná k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a alternativní trest by neměl omezovat svobodu člověka. „*Pod pojmem alternativní trest se tedy tradičně chápou takové druhy trestů, které ačkoli nejsou spojeny s odnětím svobody pachatele, zaručují naplnění účelu trestu stejně, jako kdyby byl na odsouzeném vykonáván klasický trest odnětí*

¹⁴⁸ Viz ust. § 71 až § 73a TrŘ.

¹⁴⁹ Blíže viz ZEŽULOVÁ, J. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1997, č. 6. str. 9 a násl.

¹⁵⁰ Rezoluce o snížení vězeňské populace, alternativách trestu odnětí svobody a společenského začlenění pachatelů, přijatá v rámci VII. kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli (Milán, 1985), Evropský seminář o alternativách trestu odnětí svobody (Helsinky, 1987)

svobody.“¹⁵¹ Alternativní tresty musí pozitivně působit na pachatele, mají v něm vzbudit touhu a povinnost vést řádný život a v neposlední řadě by měly přimět pachatele k uvědomění si následků spáchaného trestného činu. Dle Kalmoutha je alternativním trestem trest, „*kdy není bezprostřední uvěznění, ale podstatou je určité omezení, např. monitorování, kontrola pachatele na svobodě, uložení omezení.*“¹⁵²

Trestní zákoník s ohledem na zásadu nulla poena sine lege obsahuje taxativní výčet trestů, které je možné uložit za spáchání trestného činu. Jednotlivé druhy trestů v souhrnu tvoří systém trestů, který je definován jako uspořádání jednotlivých trestů dle jejich závažnosti, vzájemných vztahů mezi nimi či uspořádání dle postihovaných zájmů. Tresty můžeme rozdělit do jednotlivých oblastí, např. dle způsobu jejich ukládání na tresty samostatně uložené či jen spolu s uložením jiného trestu; tresty hlavní a vedlejší, tresty výchovné; tresty pro dospělé pachatele či pro mladistvé.

Často se v odborné literatuře¹⁵³ setkáme s odlišným pojetí alternativních trestů, v užším pojetí a širším pojetí. Za alternativní tresty v širším pojetí považujeme ty, které neomezují osobní svobodu člověka „*i takové sankce a opatření, které neeliminují zcela ztrátu svobody (např. víkendové vězení), a alternativy trestního řízení v podobě různých odkladů.*“¹⁵⁴ Alternativní tresty v užším pojetí v sobě zahrnují psychologickou pomoc a kontrolu pachatele. Tyto tresty zahrnují případy, kdy je možné na místo uložení trestu odnětí svobody dosáhnout účelu potrestání jinak. Ať již s ohledem na osobu pachatele, spáchaný trestný čin, či s ohledem na předchozí život pachatele. Alternativními tresty v užším pojetí jsou podmíněné propuštění, podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, trest domácího vězení a obecně prospěšné práce. Alternativní tresty v širším pojetí jsou upraveny v ustanovení § 52 odst. 1 písm. d) – l) TrZ. Jedná se o trest propadnutí majetku; peněžité trest; propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty; trest zákazu činnosti; zákazu pobytu; zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce; trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání; ztráty vojenské hodnosti nebo trest vyhoštění.

Zavádění alternativních trestů a postupná snaha o reformu trestní politiky se stává předmětem zájmu i mnoha mezinárodních organizací, mezi něž řadíme především Evropskou

¹⁵¹ REPÍK, B. Trestné sankcie. *Justiční revue*. XDIII, 1991, č. 1. s. 12.

¹⁵² KALMOUTH, A. M., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12. s. 626.

¹⁵³ Srovn. KUČTA, J. VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd.. Praha: C. H. Beck, 2005. s. 568, 236-256 nebo KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 113 a násl.

¹⁵⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 188.

unii, Organizaci spojených národů či Radu Evropy. Zavádění alternativních trestů do trestních systémů jednotlivých zemí je oblastí autonomní a nutno říci, že v poslední době zaznamenává tato oblast obrovský pokrok. Je to však pochopitelné, neboť alternativní řešení trestních věcí má řadu pozitivních dopadů, jak pro pachatele, společnost, ale i pro samotný trestní systém. „Významný je fakt, že nedojde k narušení a zániku sociálních vazeb pachatele s prostředím, ve kterém žije; alternativní sankce zohledňují osobnost pachatele, jeho předchozí život a možnosti dopadu jeho odsouzení pro jeho budoucí život a postavení ve společnosti; alternativní sankce představují určitý vývoj trestního práva a rozvoj humanizace; při uložení alternativních sankcí je pachatel ochráněn před nepříznivými vlivy, které se ve vězeňských prostředích objevují a v neposlední řadě v souvislosti s uložením alternativního trestu dochází k významnému snížení nákladů v souvislosti s upuštěním od výkonu trestu odnětí svobody a pobytem ve vězení.“¹⁵⁵

6.2 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

Zákonem č. 253/1997 Sb., byly do českého právního řádu zavedeny prvky probace, v podobě institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 1998. Samotný institut upuštění od potrestání s dohledem je součástí právního řádu již od roku 1956. Od té doby však prošel řadou významných změn.

„Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem je podmíněnou formou hmotněprávní alternativy k potrestání pachatelů trestných činů, kteří byli rozhodnutím soudu uznáni vinnými.“¹⁵⁶ Podmíněné upuštění od potrestání představuje reakci na spáchaný trestný čin, avšak k naplnění účelu potrestání není potřeba ukládat trest. Tím je prohlubována individualizace přístupu soudů k pachatelům trestných činů a jejich trestání. Východiska uplatnění institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem jsou upraveny v ustanovení § 48 TrZ a jsou v zásadě shodná s východisky institutu upuštění od potrestání dle ustanovení § 46 a § 47 TrZ. V praxi se setkáváme se situacemi, kdy samotné vyšetřování, projednávání věci před soudem a vyslovení viny je dostatečným trestem a samo o sobě působí výchovně, tudíž je možné využít institutu upuštění od potrestání. V ostatních případech, kdy je nezbytné psychologické působení na pachatele, příp. jiné výchovné působení, se využívá podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. V rámci tohoto dohledu dochází, mj. ke

¹⁵⁵ NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 22.

¹⁵⁶ SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL., P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000. s. 229.

kontrole plnění stanovených povinností a omezení, výchovnému působení na pachatele, poskytování pomoci aj.. „Využití institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem je tedy konkrétním projevem zásady humanity a pomocné úlohy trestní represe, nikoliv však výrazem úplné rezignace na trestní represí.“¹⁵⁷

Podmínky, kdy lze podmíněně upustit od potrestání pachatele jsou stanoveny v ustanovení § 48 odst. 1 TrZ, resp. v ustanovení § 46 odst. 1, 2, 3 TrZ. Jedná se o případy, kdy pachatel trestného činu projeví účinnou lítost, lituje spáchaného přečinu a s ohledem na dosavadní život pachatele, je možné upustit od potrestání. Samotné projednání věci je dostatečným trestem pro pachatele. Další možností je případ, kdy „soud může upustit od potrestání také tehdy, jestliže pachatel přípravy nebo pokusu trestného činu nerozpoznal, že příprava nebo pokus vzhledem k povaze nebo druhu předmětu útoku, na němž měl být čin spáchán, anebo vzhledem k povaze nebo druhu prostředku, jímž měl být čin spáchán, nemohl vést k dokonání.“¹⁵⁸

Základní odlišnost institutu upuštění od potrestání s institutem podmíněného upuštění od potrestání tkví v tom, že u prvně zmíněného institutu k naplnění účelu trestu postačuje samotné projednání věci. Na rozdíl u podmíněného upuštění od potrestání, kdy soudu nepostačuje přijetí záruky za nápravu pachatele, samotné projednání u soudu ani kombinace obojího. Soud však vyžaduje po stanovenou dobu výkon dohledu nad pachatelem. Z tohoto důvodu může soud rozhodnout o podmíněném upuštění o potrestání i u pachatele, u kterého nemá záruku, že bude vést řádný život, plnit podmínky a příkazy mu soudem uložené. Na základě těchto rozdílů je patrné, že institut podmíněného upuštění od potrestání je přísnější alternativou než upuštění od potrestání. Důkazem toho jsou dva základní charakteristické znaky, které jsou neodmyslitelně spjaty s podmíněným upuštěním od potrestání. Prvním znakem je skutečnost, že podmíněné upuštění od potrestání není definitivní, váže se na splnění povinností a příkazů, uplynutí zkušební doby. Se zkušební dobou souvisí i druhý charakteristický znak a to, že současně s uložením zkušební doby je nařízen i výkon dohledu nad chováním pachatele. Horní hranice zkušební doby činí jeden rok a začíná běžet dnem nabytí právní moci rozsudku. Zákonem není dovoleno tuto dobu stavět, přerušovat, dodatečně zkracovat či naopak prodlužovat. Výkonem dohledu jsou prověřeni probační úředníci. Obsah dohledu je stanoven soudem, resp. měl by být součástí výroku rozsudku a měl by být jasný a

¹⁵⁷ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000. s. 229.

¹⁵⁸ Ust. § 46 odst. 2 TrZ.

srozumitelný, aby pachatelovi bylo zřejmé, jaké chování se od něj očekává, v jakém čase a rozsahu.

Jak již bylo řečeno, v souvislosti s podmíněným upuštěním od potrestání soud stanovuje povinnosti a přiměřená omezení, která je pachatel povinen splnit. Konkrétně se jedná o povinnost „*podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace; podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy; podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením; podrobit se vhodným programům psychologického poradenství; zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami; zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob; zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek; zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek; uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku; veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.*“¹⁵⁹ Podstatou těchto povinností a omezení je zásah do svobodného jednání pachatele v rámci zkušební doby. Omezení spočívají v zákazu určitého chování či konání. Naopak povinnosti mají formu příkazů. Uložení příkazů a omezení může být po celou dobu či jen na určitý časový úsek, který však nesmí být delší než celková délka zkušební doby. Pokud soud neuloží časové rozmezí, ve kterém má dojít k plnění povinností a omezení, má se za to, že jsou platná po celou zkušební dobu. Při jejich ukládání se dbá především na přiměřenost. „*Přiměřenost se musí vztahovat především k zákonnému účelu takových omezení a povinností, tj. musí směřovat k tomu, aby odsouzený vedl řádný život. Omezeními a povinnostmi nelze sledovat jiný účel.*“¹⁶⁰ Zejména se bude jednat o taková opatření, která umožní odstranit příčiny trestné činnosti, napomůžou pachatelovi nalézt cestu, jakým způsobem vést řádný život a pomůžou mu v řešení aktuálních rodinných či jiných sociálních situací. Přiměřenost těchto opatření se musí vztahovat i k samotnému institutu podmíněného upuštění. Nesmí být přísnější či v rozporu s tímto institutem. Nepřiměřenou podmínkou by se zde mohla jevit povinnost změnit zaměstnání, zákaz změny bydliště či povinnost hlásit se pravidelně u policejního orgánu. To ovšem nevylučuje pravidla probačního dohledu, v rámci nichž je probační úředník oprávněn znát aktuální bydliště klienta a klient je naopak povinen jakoukoliv změnu v tomto směru ihned probačnímu úředníkovi nahlásit. Dále musí být povinnosti a opatření přiměřené k trestnému činu, pro nějž byl pachatel uznán vinným. „*Za nepřiměřené by v tomto smyslu bylo možno*

¹⁵⁹ Ust. § 48 odst. 4 TrZ.

¹⁶⁰ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000. s. 236.

považovat taková omezení nebo povinnosti, které by neměly nic společného s trestným činem, za něž se jako součást podmíněného upuštění od potrestání ukládají, nebo omezení a povinnosti, které by svou závažností nebyly úměrné stupni nebezpečnosti spáchaného trestného činu pro společnost, možnostem nápravy a osobním poměrům pachatele.“¹⁶¹

Pachatelům trestných činů, u nichž došlo k upuštění od potrestání je pravidelně ve všech případech stanovena povinnost nahradit škodu, která byla způsobena spáchaným trestným činem.

Způsob plnění jednotlivých povinností a omezení není obecně stanoven. Bude tedy záležet na konkrétních případech, osobě pachatele, jeho vlastnostech, příp. na příčinách a důvodech, které ho vedly ke spáchání trestného činu.

V praxi není vyloučeno s ohledem na demonstrativní výčet přiměřených povinností a opatření, že dojde k uložení i jiných typů povinností než stanovuje TrZ. Musí však být přiměřená a současně musí vést k naplnění účelu, pro který byly uloženy. Jedním z typů přiměřeného omezení je zákaz používání alkoholických nápojů či jiných omamných a psychotropních látek či zákaz výkonu činnosti, která vedla ke spáchání trestného činu. Zákon umožňuje, aby bylo vedle sebe uloženo více přiměřených omezení a povinností, pokud je to účelné a vede to k dostatečnému potrestání pachatele.

Pachateli, od jehož potrestání bylo podmíněně upuštěno, nelze při výkonu dohledu ukládat jiné příkazy a povinnosti, než ty které jsou dány zákonem nebo vyplývají z odsuzujícího rozsudku. Ke zvýšení míry efektivity dohledu a jeho obsahovému vymezení přispívají poznatky, které získal úředník PMS v době před rozhodnutím soudu. Tyto poznatky jsou velmi cenné, neboť na základě nich může dojít k efektivnějšímu stanovení dohledu a tím souvisejícího plánu probačního dohledu, kde bude uvedeno, jaké mu jsou uloženy povinnosti; v součinnosti s kým je povinen je plnit; za jakou dobu musí být tyto příkazy splněny; jaké vhodné probační, resocializační či terapeutické programy by měl navštěvovat; jaký je jejich cíl, povaha a jakým způsobem mu, jakožto pachateli trestného činu pomohou.

Výkon dohledu nad odsouzeným by neměl být pouze pasivním v tom smyslu, že probační úředník bude pouze zaznamenávat aktuální rodinnou, sociální či pracovní situaci pachatele, ale spíše by se mělo jednat o aktivní působení v rámci dohledu s cílem vést pachatele k životu, který bude v souladu s právními předpisy. Z tohoto důvodu by měla být v hojné míře užívána řada metod probační práce, ať již psychosociální působení na pachatele,

¹⁶¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000. s. 236.

pomoc při vytváření pracovních příležitostí, motivace k činnosti, aktivní řešení aktuálních životních problémů, atd..

Rozhodnout o podmíněném upuštění s dohledem lze pouze v případech, kdy již bylo skončeno dokazování v hlavním líčení, a soud uznal obžalovaného vinným ze spáchání trestného činu. Rozhodnutí má formu rozsudku, neboť se jedná o meritorní rozhodnutí o vině na základě podané obžaloby. Rozsudek obsahuje výrok o vině, navazující výroky¹⁶², výrok o podmíněném upuštění s dohledem se stanovenými přiměřenými povinnostmi a omezeními.

Rozhodnutí soudu o podmíněném upuštění o potrestání s dohledem není vázáno na podání jakéhokoliv návrhu či podnětu. Podmíněně upustit od potrestání lze z vlastní iniciativy soudu či na základě návrhu některé ze stran trestního řízení. Pomocnou funkci zde obstarává i PMS, která zajišťuje předběžný souhlas obou stran k tomu, aby bylo upuštěno od potrestání. Jednání se účastní pachatel, poškozený a mediátor nebo probační úředník.

Rozhodování soudu o osvědčení se, příp. neosvědčení se odsouzeného, je řešeno novelou TrŘ zákonem č. 166/1998 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 1. 1999. „*Pokud pachatel nevedl řádný život během zkušební doby, nepodrobil se nařizení soudu, neplnil povinnosti uložené soudem, rozhodne soud o uložení trestu, kdy toto rozhodnutí navazuje na předchozí pravomocný výrok o vině a doplňuje jej. Při stanovení druhu a výměry trestu, postupuje soud na základě obecných pravidel pro ukládání trestů a vychází z účelu tohoto trestu. Soud rozhoduje o uložení trestu při nesplnění podmínek rozsudkem ve veřejném zasedání.*“¹⁶³ Soud vychází především z poznatků a skutečností, které se staly a byly zjištěny během zkušební doby, stejně tak je tomu u posuzování chování odsouzeného. Skutečnosti, které nespadají do zkušební doby, nesmí jakýmkoli způsobem ovlivnit rozhodování soudu o osvědčení. Soud může vydat toto rozhodnutí pouze, pokud uplynula celá zkušební doba; pachatel vedl řádný a spořádaný život a vyhověl veškerým podmínkám.

V ustanovení § 48 odst. 7 TrZ se setkáváme se zákonem upravenou fikcí, kdy v určitých případech není vyžadováno rozhodnutí soudu. Pokud soud do jednoho roku po skončení zkušební doby nerozhodne o osvědčení se pachatele, nastává zákonná fikce, na základě níž se na odsouzeného hledí, jako by se osvědčil. Ovšem vyloučeny jsou situace, kdy na zpoždění, resp. neexistenci rozhodnutí soudu, má vinu odsouzený. V tomto případě je fikce dle zákona vyloučena.

¹⁶² Ust. § 121 TrŘ

¹⁶³ NEUBERTOVIÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 28.

Ustanovení § 48 odst. 6 TrZ upravuje způsoby ukončení institutu podmíněného upuštění od potrestání. Existují 3 způsoby skončení:

1. dojde k vydání rozhodnutí o uložení trestu v případě, kdy odsouzený nevyhověl stanoveným podmínkám a neplnil povinnosti,
2. soud po skončení zkušební doby vysloví osvědčení se odsouzeného, neboť vedl řádný život a plnit veškerá omezení a povinnosti,
3. ukončení podmíněného upuštění od potrestání v souvislosti ze zákonnou fikcí dle ustanovení § 48 odst. 7 TrZ.

Po právní moci rozhodnutí o osvědčení se, se na pachatele hledí jako by nebyl nikdy odsouzen.¹⁶⁴

6.3 Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Trest podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody je upraven v ustanoveních § 81 až § 87 TrZ. Institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody je řazen pod trest odnětí svobody, resp. je považován za jednu z forem tohoto trestu. Tento alternativní trest, který je považován za typický příklad probace, vychází ve své podstatě z institutu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody. Charakter podmíněného odsouzení s dohledem je přísnější než prvně zmíněný institut, neboť zde, jak již z názvu vyplývá, je navíc obligatorně stanoven dohled. Trest podmíněného odsouzení významně výchovně působí na pachatele a současně je důležitou alternativní krátkodobou sankcí, právě proto je v hojné míře tento trest využíván. Nejčastěji je ukládán pachatelům, kteří byli odsouzení za ne příliš závažný trestný čin. Právní povaha institutu podmíněného odsouzení s dohledem je sporná, neboť jej lze považovat nejen za zvláštní způsob trestu či výkonu trestu, ale i za zvláštní druh trestu. Objevují se i názory, že tento institut lze považovat i za zvláštní způsob odkladu trestu. Avšak bez ohledu na tuto právní povahu, označujeme podmíněné odsouzení za alternativu krátkodobého až střednědobého nepodmíněného trestu odnětí svobody. *„Podmíněné odsouzení lze považovat za významný projev preventivní funkce trestního práva i zásady ekonomie trestní represe, neboť by mělo představovat pozitivní motivační faktor pro chování odsouzených, pro jejich nápravu, aniž by musela nastoupit represe v podobě výkonu trestu odnětí svobody.“*¹⁶⁵

¹⁶⁴ Ust. § 48 odst. 8 TrZ.

¹⁶⁵ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 121.

Ve chvíli, kdy je pachatel uznán vinným, dochází i k uložení trestu. Výkon tohoto trestu je však podmíněně odložen na zkušební dobu, v rámci níž je prováděn dohled nad odsouzeným a ten musí prokázat schopnost nápravy. Na základě ustanovení § 81 odst. 1 TrZ, může být podmíněně odložen výkon trestu odnětí svobody, který však nepřevyšuje tři léta. Oproti předchozí právní úpravě z roku 1961 zde došlo k prodloužení této lhůty, neboť dříve bylo možné podmíněně odložit výkon trestu u trestu odnětí svobody, který nepřevyšoval pouze dva roky.

O podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody může být, na rozdíl od rozhodování o podmíněném propuštění, rozhodnuto trestním příkazem i samosoudcem. Trestní příkaz obsahuje výrok o trestu, který však u institutu upuštění od potrestání chybí a naopak u výroku o podmíněném odsouzení být obsažen musí.

V ustanovení § 84 odst. 1 TrZ nalezneme podmínky, které musí být splněny kumulativně, aby mohlo dojít k podmíněnému odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Musí dojít k naplnění obecných podmínek stanovených pro uložení trestu podmíněného odsouzení dle ustanovení § 81 odst. 1 TrZ. K podmíněnému odložení výkonu trestu odnětí svobody může být přistoupeno v případě, kdy lze účelu trestu dosáhnout i jiným způsobem, zejm. s ohledem na osobu pachatele, jeho dosavadní život, sociální či rodinné postavení a hlavně okolnostem případu. Další podmínkou je fakt, že se jedná o trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta. Na toto navazuje poslední podmínka a tou je vyslovení dohledu nad pachatelem trestného činu, který je vykonáván po celou zkušební dobu. „Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem nelze omezovat jen na pachatele, kteří před spácháním činu nežili řádným způsobem života a dohled má tudíž přispět k jejich nápravě. Dohled vyslovený nad pachatelem žijícím dosud řádně má rovněž své opodstatnění, neboť je součástí zpřísnění podmínek podmíněného odsouzení a umožňuje podmíněné odložení výkonu trestu odnětí svobody ve výměře až do tří let.“¹⁶⁶

Samotné projednávání trestní věci před soudem, stanovení podmínek, příkazů a zákazů či hrozba výkonu trestu nepodmíněně při nesplnění soudem stanovených povinností je pro pachatele dostatečným motivátorem. Snaží se, aby dodržel veškeré příkazy pod hrozbou trestu, současně tato hrozba v sobě skrývá i výchovné účinky. V okamžiku, kdy byl pachatel podmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody s dohledem, je soudem ustanoven probační úředník, který bude po celou zkušební dobu vykonávat nad odsouzeným dohled. Výkon

¹⁶⁶ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze pod sp. zn. 3 To 123/99 ze dne 15. 2. 2000

dohledu začíná nabytím právní moci rozhodnutí. Probační úředník je soudem ustanoven z obvodu, kde má odsouzený trvalé bydliště, přechodné bydliště, příp. kde pracuje.

Výkon dohledu je prováděn po soudem stanovenou zkušební dobu. Ta může být dle zákona v rozmezí od jednoho do pěti let. Běh zkušební doby se váže na nabytí právní moci rozsudku, kterým byl tento dohled stanoven. V rámci této zkušební doby platí stejné povinnosti a pravidla pro odsouzeného, jako tomu je v rámci podmíněného upuštění od potrestání či podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Pokud byly ze strany odsouzeného všechny povinnosti plněny řádně a včas, vysloví soud, že se osvědčil a je na něj pohlíženo, jako by nebyl nikdy odsouzen. V případech, kdy odsouzený neplnil řádně a včas stanovená omezení a příkazy, rozhodne soud o výkonu trestu. Zde však existují výjimky, resp. případy, kdy soud i v případě nesplnění všech povinností ze strany odsouzeného nemusí rozhodnout o výkonu trestu, ale může nad odsouzeným stanovit další povinnosti v rámci uloženého dohledu; prodloužit zkušební dobu¹⁶⁷; stanovit dosud neuložená omezení a povinnosti upravené v § 48 odst. 4 TrZ.¹⁶⁸ „*S ohledem na charakter institutu podmíněného odsouzení s dohledem je nutno za nevyhovění uloženým podmínkám považovat nejen nevedení řádného života ve zkušební době a nerespektování přiměřených omezení a povinností, včetně náhrady škody, ale rovněž situaci, jestliže pachatel se odmítl podrobit výkonu dohledu, zaviněně nesplnil povinnosti vyplývající z jeho uložení nebo jinak mařil účel dohledu.*“¹⁶⁹

I v tomto případě, jakožto i u institutu podmíněného upuštění od potrestání je zákonem stanovena fikce, která přímo nahrazuje rozhodnutí soudu.¹⁷⁰

6.4 Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem

Právní úpravu institutu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nalezneme v ustanoveních § 88 a § 89 TrZ. Novelou č. 265/2001 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2002, byla do právního řádu zavedena možnost uložit dohled nad podmíněně propuštěným. „*Zavedení možnosti uložení dohledu u podmíněného propuštění se do značné míry rozšiřuje okruh potencionálních zájemců a tedy žadatelů o podmíněné propuštění a zároveň se rozšiřují v České republice možnosti probační práce, která bude spočívat nejenom*

¹⁶⁷ Zkušební doba nesmí být prodloužena o více než dva roky, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v ustanovení § 85 odst. 1 TrZ.

¹⁶⁸ Ustanovení § 86 odst. 1 TrZ.

¹⁶⁹ ŠÁMAL, P. PÚRY, F. a kol. *Trestní zákon – komentář*. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 488. srovn. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I.: komentář § 1 – 139*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 1064 a násl.

¹⁷⁰ Blíže viz § 86 odst. 2 TrZ.

v kontrole soudem uložených přiměřených omezení a povinností a provádění dohledu, ale i ve vlastním výběru vhodných kandidátů doporučených soudu na propuštění.“¹⁷¹

Institut podmíněného propuštění je považován za významný výchovný a resocializační prostředek. Mezi laickou veřejností se však můžeme setkat s názory, že se jedná o určité dobrodiní pro odsouzené. Prostřednictvím institutu podmíněného propuštění dochází k uplatňování zásady pozvolného uvolňování nastaveného režimu odsouzených. Podstata podmíněného propuštění vychází z myšlenky pokrokového výkonu trestu a slouží jakožto doplněk pro nápravně výchovné činnosti, které jsou využívány při výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení jsou tímto institutem pozitivně motivováni k tomu, aby byli aktivní, vyvarovali se negativních vlivů či chování s vidinou možného podmíněného propuštění a obecně se dá říci, že tento institut pozitivně ovlivňuje celé vězeňské prostředí, resp. chování odsouzených ve vězení.

Institut podmíněného propuštění umožňuje soudu či příslušnému orgánu propustit odsouzeného na svobodu ještě před tím, než vykoná celý trest, který mu byl uložen. Současně jsou stanoveny podmínky, které musí podmíněně propuštěný během zkušební doby vykonat.¹⁷² Podmíněně propuštěn může být ten odsouzený, u něhož je předpoklad, že proces nápravy bude probíhat rychleji na svobodě, není tudíž za potřebí ho nadále ponechávat ve vězení a současně nepředstavuje nebezpečí či hrozbu pro společnost.

Za jednu z forem podmíněného propuštění označujeme paroli, prostřednictvím níž je umožněno vykonat zbytek trestu mimo vězeňské zařízení ve spolupráci s dohledovým pracovníkem, tj. pod dohledem. Parole je označována za určitý typ programu výchovy, v rámci něhož je pachatel po výkonu části trestu odnětí svobody propuštěn na svobodu, je stanoven dozor a současně je zařazen do nápravné výchovy vykonávané parolním pracovníkem.¹⁷³ Parole, stejně jako institut probace, slouží k ochraně jedinců a v obecné rovině celé společnosti. Zásadní rozdíl je v tom, že podmíněně propuštěný na rozdíl od odsouzeného, kterému by uložen probační dohled, strávil určitý čas v nápravném zařízení. Parole a probace vznikaly v rozdílných dobách, myšleno ve smyslu stavu justice, společenské spokojenosti, příp. nespokojenosti s trestáním či kriminalitou. „*Parole se objevila v době, kdy snižování počtů uložených trestů smrti a deportace vyvolávaly nutnost pospenitenciární péče poskytované propuštěným vězňům a kdy se veřejnost dožadovala ochrany proti těm*

¹⁷¹ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 165.

¹⁷² Srovn. SUCHÝ, O. *Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče – komparativní studie*. VUK, 1970. s. 5. ROZUM, J., JARKOVSKÁ, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 9.

¹⁷³ SUCHÝ, O. *Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče – komparativní studie*. VUK, 1970. s. 8.

*propuštěným, kteří nebyli ještě napraveni. Naproti tomu zdrojem probace byla nespokojenost s rozhodováním soudů a snaha najít náhradu za trest odnětí svobody.*¹⁷⁴

Parole v sobě zahrnuje nutnost podrobit se podmínkám a příkazům pod hrozbou sankcí; výkon dohledu, který je rozdělen do několika stupňů; nápravně – výchovné působení na pachatele a v neposlední řadě dozor. Paroli lze z právního hlediska charakterizovat jako podmíněné propuštění určitého vězně po určité době, kdy byl ve výkonu trestu odnětí svobody. Nutno zdůraznit, že podmíněné propuštění je provizorní, neboť kdykoli může dojít k odvolání propuštění a nařízení pokračování ve výkonu trestu. Parole usnadňuje propuštěným návrat na svobodu současně s usnadněním jejich znovu začlenění do společnosti. Parole si především klade za cíl, aby v co největší míře zamezila negativním účinkům na odsouzeného a zkrátila tím dobu jeho pobytu ve vězení a prostřednictvím výchovných prostředků a postupů ne něj působila i mimo vězeňské zařízení. V rámci snahy o zlepšení spolupráce a vytvoření metodických postupů, byla založena pracovní skupina Parole. Účelem bylo „zajistit vzájemnou návaznost práce zaměstnanců Vězeňské služby ČR a zaměstnanců Probační a mediační služby ČR v oblasti přípravy podkladů pro možnost podmíněného propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody za současného uložení dohledu.“¹⁷⁵

Podmíněné propuštění není založeno na tom, aby byl odsouzený automaticky propuštěn za dobré chování po uplynutí stanovené doby bez přihlídnutí k účelu daného trestu. Podmíněně propuštěn může být pouze ten u něhož je předpoklad, že trest splnil svůj účel, bude vést řádný život i mimo vězeňské zařízení a neexistuje tu riziko recidivy či ohrožení společnosti. V praxi je zastáván názor, že u recidivistů by nemělo docházet k podmíněnému propuštění a mělo by být upřednostňováno, aby vykonali trest celý. Podstata podmíněného propuštění, dle Prof. O. Novotného, tkví v několika funkcích. „*Podmíněné propuštění umožňuje propustit na svobodu odsouzené, k jejichž převýchově není další pobyt ve vězení nutný; možnost podmíněného propuštění má být stimulem snah odsouzených o sebevýchovu a má dávat odsouzeným perspektivu; podmíněné propuštění umožňuje pozitivně usměrňovat průběh přechodu odsouzených na svobodu a vytváří velmi příznivou situaci pro dovršení jejich převýchovy a jejich resocializace v normálních společenských podmínkách.*“¹⁷⁶

¹⁷⁴ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 12.

¹⁷⁵ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 169.

¹⁷⁶ Srovn. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1969 ROZUM, J.; JARKOVSKÁ, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 14.

Do přijetí ZPMS plnili úkoly probace pracovníci soudu na základě zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, který stanovil, že z pověření předsedy senátu jsou vyšší soudní úředníci oprávněni poskytnout poučení poškozenému a obviněnému o podstatných náležitostech dohody o narovnání a současně mohou konat potřebné úkony k jejímu uzavření. Do doby, než byl přijat ZPMS, vykonávaly dohled nad podmíněně propuštěnými sociální kurátoři. Jejich náplní práce bylo podmíněně propuštěným poskytovat pomoc v hledání ubytování, zaměstnání, poskytovat poradenské a výchovné služby a pomáhat jim v životních nesnázích. Nedostatek však spočíval v tom, že se tak dělo pouze na dobrovolnické bázi. Teprve po účinnosti ZPMS došlo ke značnému rozvoji probačních a mediačních služeb. Vznik PMS umožnil zákonodárcům včlenit institut dohledu do našeho právního řádu. Institut podmíněného propuštění je projevem zásady ekonomie trestního práva a účelnosti trestu.

Obecnými předpoklady pro rozhodnutí o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody na základě § 88 odst. 1 TrZ je:

- výkon poloviny uloženého nebo podle prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody,
- odsouzený ve výkonu trestu svým chováním prokázal polepšení,
- odsouzený plnil jemu stanovené povinnosti,
- od odsouzeného se může očekávat, že v budoucnu povede řádný život,
- soud přijme záruku za dovršení nápravy od odsouzeného.

Při rozhodování o podmíněném propuštění soud také bere v potaz, zda odsouzený nastoupil řádně a včas do výkonu trestu odnětí svobody; zda nahradil škodu, která vznikla poškozenému v důsledku spáchání trestného činu. Pokud bylo odsouzenému stanoveno ochranné léčení ještě před nástupem do výkonu trestu, soud zkoumá, jakým způsobem toto ochranné léčení bylo ze strany odsouzeného přijímáno a jaký měl k němu postoj. V případě rozhodování o podmíněném propuštění nestačí pouze zhodnotit, zda odsouzený plnil veškeré povinnosti a dobře se choval, zákon hovoří o nutnosti polepšení se. Polepšení je v tomto případě určitý vývojový proces vnitřní přeměny pachatelovy osobnosti, projevující se navenek určitých chování, resp. jeho změnami.¹⁷⁷ Důležité je tedy rozpoznat, zda projevované pozitivní chování odsouzeného je skutečné, či se jen jedná o určité předstírání ze strany odsouzeného s cílem být podmíněně propuštěn. Kromě polepšení vyžaduje zákon splnění jedné ze dvou podmínek k tomu aby byl odsouzený podmíněně propuštěn. První podmínkou

¹⁷⁷ Srovn. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné: obecná část*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 516. ŠÁMAL, P.; PŮRY, F.; RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 1. díl. 6. doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 338.

je pozitivní výhled chování odsouzeného mimo prostory vězení a druhou podmínkou je přijetí záruky za odsouzeného v rámci dovršení jeho nápravy.

Podmíněně propuštěny mohou být osoby, které byly odsouzeny za trestné činy uvedené v ustanovení § 88 odst. 4 TrZ, až po výkonu dvou třetin uloženého trestu odnětí svobody, dříve to zákon neumožňuje. Avšak osoby, které byly odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody nebo na doživotí mohou být podmíněčně propuštěni nejdříve po dvaceti letech výkonu trestu. Při posuzování žádosti o podmíněné propuštění je brán zřetel na osobnost pachatele, jeho chování při výkonu trestu, okolnosti spáchaného trestného činu a na trestný čin samotný.

TrŘ upravuje možnosti, kdo je oprávněn podat návrh na podmíněné propuštění. Dle ustanovení § 331 TrŘ to může být státní zástupce, odsouzený, zájmové sdružení občanů, ředitel věznice. V případě, kdy odsouzený dle ustanovení § 331 odst. 1 TrŘ podává návrh na podmíněné propuštění, musí být součástí tohoto návrhu i souhlasné stanovisko ředitele věznice, ve které je odsouzený umístěn a vykonává v ní trest. Toto stanovisko musí prokázat, že odsouzený se choval vzorně a plnit řádně a včas veškeré povinnosti, které mu byly uloženy. Pokud podává žádost o podmíněné propuštění zájmové sdružení, dle ustanovení § 331 odst. 2 TrŘ, musí být současně z jejich strany poskytnuta soudu záruka, že nad odsouzeným převezme dohled nad plněním povinností, které mu byly uloženy soudem a zajistí, aby bylo dosaženo jeho nápravy. Ředitel věznice může podat žádost o podmíněné propuštění pouze se souhlasem státního zástupce. Rozhodnutí učiní předseda senátu a podání této žádosti se řídí ustanovením § 331 odst. 3 TrŘ.

Pokud byla odsouzenému zamítnuta žádost o podmíněné propuštění, může tuto žádost podat opakovaně, avšak ne dříve než po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí. Podání opakované žádosti se taktéž řídí ustanovením § 331 odst. 1 TrŘ. O návrhu na podmíněné propuštění rozhoduje okresní soud, v jehož obvodu se trest odnětí svobody vykonává. Rozhodnutí musí soud vydat nejpozději do 30 dnů od doručení návrhu. Dle zákona je možné rozhodnout o podmíněném propuštění z trestu odnětí svobody i bez podání žádosti a to na základě ustanovení § 331 odst. 1 TrŘ.

Soud současně s rozhodnutím o podmíněném propuštění stanovuje zkušební dobu, která se pohybuje v rozmezí od jednoho do sedmi let¹⁷⁸. Zkušební doba začíná běžet ode dne, kdy došlo k podmíněnému propuštění odsouzeného. Samotný výkon dohledu nad podmíněně propuštěným je upraven v ustanoveních § 49 až §51 TrZ. Kromě stanovení zkušební doby,

¹⁷⁸ Ust. § 89 odst. 1 TrZ.

může soud podmíněně propuštěnému uložit, povinnost plnit přiměřené povinnosti, které mají zajistit, aby propuštěný vedl řádný život. Toto stanovení povinností se řídí ustanovením § 48 odst. 4 TrZ. Soud dále může uložit propuštěnému povinnost nahradit škody, popř. povinnost „aby se ve zkušební době zdržoval v určené době zejména v nočních hodinách a ve dnech pracovního klidu ve svém obydlí, nebo aby konal práce ve prospěch obcí, státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, anebo aby složil určenou peněžní částku na pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu.“¹⁷⁹ Maximální celková doba, po kterou se podmíněně propuštěný musí zdržovat ve stanovených hodinách ve svém obydlí, nesmí přesáhnout jeden rok.

V případě, kdy se podmíněně propuštěný podrobil dohledu, plnil veškeré povinnosti a vedl řádný život, rozhodne soud o osvědčení se podmíněně propuštěného. V rozhodnutí soud přihlíží i ke stanoviskům a doporučením jednotlivých zájmových sdružení občanů. „Soud je povinen sledovat chování podmíněně propuštěného již v průběhu zkušební doby a splnění podmínek osvědčení je třeba posuzovat podle toho, zda se u podmíněně propuštěného dosáhlo účelu trestu. Je nutné zkoumat celkový život podmíněně propuštěného po celou zkušební dobu.“¹⁸⁰

Soud může rozhodnout i o nesevření se. Na základě tohoto rozhodnutí je odsouzený povinen vykonat zbytek trestu. V ZPMS, resp. v ustanovení § 7 odst. 3 tohoto zákona, nalezneme zmírňující pravidlo. To umožňuje, aby v případech, kdy podmíněně propuštěný, který neplní povinnosti vyplývající mu z rozhodnutí soudu, byl nejprve napomenut a poučen probačním úředníkem. Teprve při opakování těchto porušení, informuje probační úředník soud, který následně rozhodne o nesevření se a dojde k zrušení podmíněného propuštění s tím, že odsouzený je povinen zbytek trestu vykonat ve vězeňském zařízení. Mezi podmínky pro ukončení podmíněného propuštění řadíme především:

- pachatel ve zkušební době nevedl řádný život a nepodrobil se dohledu
- došlo k odvolání záruky za podmíněně propuštěného v případě, kdy institut podmíněného propuštění neplní svůj účel
- soud rozhodl o nesevření se podmíněně propuštěného
- do jednoho roku od uplynutí zkušební doby soud nerozhodl o osvědčení se pachatele či o výkonu zbytku trestu a podmíněně propuštěný na tom neměl vinu.

¹⁷⁹ Ust. § 89 odst. 2 TrZ.

¹⁸⁰ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. s. 28.

Jak již bylo řečeno výše. PMS v rámci výkonu podmíněného propuštění taktéž vykonává svou probační činnost. Tato činnost je realizována jak ve fázi před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění, tak i ve fázi po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění v případech, kdy došlo k uložení dohledu, příp. byly uloženy přiměřené povinnosti a omezení, v době před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění

V době před rozhodnutím soudu o návrhu na podmíněné odsouzení se činnost PMS řídí ustanovením § 4 odst. 8 ZPMS. PMS může dle zákona ukládat a získávat informace a poznatky o odsouzeném, o jehož podmíněném propuštění se bude rozhodovat. V této fázi je probační úředník povinen zpracovat probační zprávu¹⁸¹. Forma a obsah tohoto stanoviska se řídí metodickým pokynem, který vydává ředitel PMS. Zpráva je výsledkem individuální práce úředníka PMS s klientem a slouží jako podklad pro soudce a státního zástupce při rozhodování o postupu ve věci, jelikož obsahuje všechny podstatné skutečnosti o osobě pachatele a podává objektivní informace o daném případě. Stanovisko by mělo obsahovat informace o úspěšnosti navázání kontaktu probačního úředníka a klienta; informace o průběhu spolupráce mezi klientem a PMS; zhodnocení stavu rodinného, pracovního a sociálního postavení klienta v době po jeho podmíněném propuštění s nařízeným výkonem dohledu; shrnutí analýzy, která se zaměřila na potřeby klienta; zhodnocení postoje klienta ke spáchanému trestnému činu a možnostem způsobu řešení jeho následků; postoj klienta k náhradě škody poškozenému, která mu byla způsobena spáchaným trestným činem; analýza rizika recidivy klienta; uvedení faktorů, které by mohly ovlivnit klienta v souvislosti s pozdější recidivou; rizika ohrožení společnosti; vlastní stanovisko střediska PMS k žádosti klienta o podmíněné propuštění; doporučení PMS konkrétních opatření, které by měl podmíněně odsouzený během zkušební doby vykonat.

Ve fázi, která následuje po rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění v případech, kdy byl současně vysloven dohled či přiměřené povinnosti a omezení, má velmi důležitou a nepostradatelnou roli PMS. „Kvalitní práce probačních úředníků ve fázi vykonávací, jejich možnost a ochota spolupracovat při realizaci dohledu s ostatními institucemi je nezbytným předpokladem pro to, aby institut podmíněného propuštění s dohledem úspěšně plnil všechna očekávání do něho vkládaná.“¹⁸² V rámci výkonu dohledu je probační úředník povinen nejméně jedenkrát za 6 měsíců podat soudu zprávu o průběhu samotného výkonu. Tato zpráva je podkladem pro rozhodnutí soudu o osvědčení, příp. neosvědčení podmíněně propuštěného.

¹⁸¹ Stanovisko PMS k žádosti o podmíněné propuštění.

¹⁸² ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2004, s. 177.

Zpráva se člení na dvě části. V rámci první nalezneme osobní informace a informace o sociálních poměrech podmíněně propuštěného, druhá část se věnuje dohledu a jeho průběhu. „Možnost uložení dohledu (od 1. 1. 2002) u institutu podmíněného propuštění přinesla rozšíření působnosti probačních úředníků, ale i nutnost zintenzivnění spolupráce mezi soudy, Vězeňskou službou ČR a Probační a mediační službou ČR.“¹⁸³.

Podmíněné propuštění s sebou nese i řadu negativních jevů a nepříjemností. Podmíněně propuštění se především setkávají s odmítavým postojem ze strany společnosti, či dokonce jejich blízkého okolí. Společnost nechce podmíněně propuštěného přijmout do svých řad, hledí na něj jako na škůdce a narušitele. Kromě těchto nepříjemností, musí podmíněně propuštění řešit i problémy se zajištěním základních potřeb pro život, např. bydlení, práce. Příčin těchto negativních jevů může být mnoho. Významným faktorem je nedostatečné vzdělání podmíněně propuštěných. Řada z nich má pouze základní vzdělání, nemají praxi, motivaci či zkušenosti a v takovýchto případech je jen velmi obtížné sehnat zaměstnání. Mnozí mají záznam v rejstříku trestů, na základě čehož se jim snižuje šance o rychlé nalezení stálé práce. Z tohoto důvodu je potřeba se soustředit na vytváření resocializačních programů, které by tyto nežádoucí jevy snížily, v lepším případě úplně jim zamezily. Význam by měly tyto programy i z hlediska prevence recidivy a pomoci podmíněně propuštěným s návratem do společnosti a vytvoření si vlastního postavení se zajištěním svých životních potřeb. Základem je ovšem snaha a chuť samotného podmíněně propuštěného. Bez jeho přičinění nelze dosáhnout pozitivních výsledků.

¹⁸³ ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2004, s. 169.

7. Probační dohled uplatňovaný v dalších typech alternativních trestů

Činnost probačního úředníka spočívá v kontrole a sledování odsouzeného v rámci soudem stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody, v kontrole výkonu dalších alternativních trestů k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a ve sledování výkonu ochranných opatření. Kontrola prováděná probačními úředníky se uplatňuje i v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného upuštění od zbytku výkonu trestu zákazu činnosti či zákazu pobytu.

7.1 Dohled ve zkušební době

O výkonu kontroly nad obviněnými a odsouzenými pojednává nejen ZPMS, ale i TrZ a TrŘ, které obsahují výčet celkem čtyř institutů, s nimiž je spojen výkon dohledu v rámci stanovené zkušební doby. Jedná se o podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podmíněné zastavení trestního stíhání.

V souvislosti s právní úpravou institutu podmíněného odsouzení TrŘ ukládá oprávnění předsedovi senátu, aby předal výkon kontroly nad odsouzeným a jeho chování probačnímu úředníkovi. Děje se tak v případech, kdy situace, povaha uložených povinností a omezení si to vyžaduje. Probační úředník převezme výkon kontroly nad odsouzeným. Současně je povinen předsedovi senátu pravidelně podávat zprávy, které hodnotí chování odsouzeného a jeho dosavadní pokroky a snahu o výkon uložených přiměřených povinností a omezení. Tato zpráva od probačního úředníka zároveň slouží jako podklad pro, příp. nařízení výkonu trestu.¹⁸⁴ Pokud předseda senátu nepověří žádného probačního úředníka výkonem dohledu, je dle ustanovení § 329 odst. 2 TrŘ, povinen tento dohled vykonávat sám, a to minimálně jedenkrát za šest měsíců. PMS, resp. úředníci PMS, jsou pověřeni výkonem kontroly pouze v případech, kdy je to nutné s ohledem na charakter uložených omezení a přiměřených povinností. Tato kontrola je tedy kontrolou fakultativní. V praxi může nastat situace, kdy

¹⁸⁴ Srovn. ustan. § 329 odst. 1 TrŘ.

středisko PMS výkon kontroly odmítne z důvodu své přetíženosti¹⁸⁵. Výkon kontroly nad chováním odsouzeného tak poté musí provádět soud sám.

Zákonnou úpravu pro institut podmíněného odsouzení lze analogicky použít i pro ostatní instituty. Rozdíl je, např. při podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodnutím státního zástupce v tom, že v tomto případě jsou veškeré úkony, které by vykonával předseda senátu, vykonávány právě tímto státním zástupcem. TrŘ v ustanoveních o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody¹⁸⁶ plně počítá se součinností úředníků PMS s ohledem na výkon kontroly nad chováním odsouzených a plnění jim uložených přiměřených povinností a omezení. Zákon v případech, kdy není nad odsouzeným současně vysloven dohled, nestanovuje povinnost odsouzeného spolupracovat s probačním úředníkem.

Kontrola prováděná v rámci zkušební doby je její nedílnou součástí. Je tím zvýšena efektivita výkonu výše zmíněných institutů. Vhodně prováděná kontrola je důležitá a v případech, kdy pohružka výkonu trestu či jiné sankce neodvrátí odsouzeného od chování, které je nevhodné či odporující stanoveným povinnostem, je potřebné neodkladně nařídit výkon trestu odnětí svobody. Tím je vyjádřena a chráněna autorita soudních rozhodnutí, resp. soudů a též daných institutů.¹⁸⁷ Kontrola prováděná během zkušební doby se stává terčem kritiky. Při kontrole soud svou činnost zaměřuje pouze na vyžadování zpráv od policejních orgánů, příp. obecního úřadu, kde má odsouzený trvalé bydliště. Tyto zprávy však hodnotí chování odsouzeného pouze ve smyslu, zda nespáchal nějaký přestupek či má v místě svého bydliště vzorné chování. Nedostatek informací o odsouzeném, resp. nevěle soudů o zjišťování si těchto skutečností, v praxi vede často k situacím, že rozhodnutí o neosvědčení se je vydáno pouze v případech, kdy odsouzený spáchal ve zkušební době jiný trestný čin¹⁸⁸. „*Podmíněné odsouzení tak má stále víceméně charakter výstrahy odsouzenému, že při spáchání dalšího trestného činu bude soud přísný.*“¹⁸⁹

Významným pojmem týkajícího se zkušební doby je pojem řádný život, resp. vést řádný život. Řádným životem se míní, že odsouzený (obviněný)¹⁹⁰ během zkušební doby nespáchá žádný trestný čin a ani přestupek. Samozřejmě úplně vyloučeno je spáchání

¹⁸⁵ Viz ust. § 56 odst. 2 Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001 – Org, kterou se vydává *Vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy*

¹⁸⁶ Viz ust. § 330a odst. 1 TrŘ.

¹⁸⁷ Srovn. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia, 1969. s. 231.

¹⁸⁸ K nedostatkům výkonu kontroly při podmíněném odsouzení blíže SUCHÝ, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1995, č. 7. s. 270 – 271.

¹⁸⁹ NOVOTNÝ, O. *Alternativy k uvěznění (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR)*. Právní praxe, 1993, č. 2. s. 70.

¹⁹⁰ Označení obviněný je užíváno v případech, kdy bylo podmíněně zastaveno trestní stíhání. U ostatních institutů, je pachatel označován jako odsouzený.

přestupku, který odpovídá trestnému činu, za který byl trestně stíhán. Kontrolu těchto podmínek, které charakterizují řádný život, provádí soud i probační úředník. U probačního úředníka se spíše vyžaduje kontrola v širším slova smyslu, tím se míní, aby se zaměřil na preventivní působení a činnosti. Během zkušební doby by mělo být kontrolováno, zda pachatel neužívá omamné či psychotropní látky, zda není závislý na alkoholu či zda není součástí společnosti či skupině osob, která je náchylná k páchání trestné činnosti a tím by měla negativní vliv na odsouzeného (obviněného). Vedení řádného života v sobě dále zahrnuje povinnost péče o děti, vyživovací povinnost, povinnost plnit závazky pracovněprávní a občanskoprávní. Ze strany odsouzeného (obviněného) nesmí být narušováno občanské soužití a práva jeho spoluobčanů či příslušníků stejné společenské komunity.¹⁹¹

Veškeré informace a skutečnosti o chování kontrolovaného jsou získávány nejen od policejních orgánů, obecních úřadů v místě trvalého bydliště kontrolovaného, zaměstnavatelů, rodiny a přátel odsouzeného, ale často je nutné, aby úředník PMS pracoval v terénu. To mu umožňuje navázat bližší kontakt s okolím kontrolovaného a tím i větší možnost získat více informací o něm. Tento požadavek však klade vysoké nároky na personální zabezpečení PMS, ale jedná se o nepostradatelnou fázi kontroly v rámci zkušební doby.

Při podmíněném propuštění a podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu by z určité části měla mít kontrola jinou podobu než jakou má, např. u podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody či u podmíněného zastavení trestního stíhání. Důvodem je odlišnost těchto institutů, co do jejich charakteru.

Kontrola prováděná v rámci podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody by měla mít intenzivnější charakter, neboť odsouzený může představovat vyšší míru nebezpečnosti pro společnost. Usuzujeme z toho, že odsouzenému nebylo možné uložit alternativní trest, ale s ohledem na všechny skutečnosti soud musel rozhodnout o uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Frekvence kontroly u podmíněně propuštěného by měla být vyšší a měla by se především zaměřovat na zhodnocení resocializace podmíněně propuštěného a obnovu vazeb s rodinou.

Kontrola odsouzeného, u něhož bylo upuštěno od výkonu trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu, by se měla především zaměřit na jeho chování při výkonu činnosti, která mu byla rozhodnutím soudu zakázána, příp. na řešení situací a nastalých událostí související se zákazem pobytu. V případě upuštění od výkonu trestu zákazu činnosti spočívající v zákazu

¹⁹¹ Srovn. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 292.

řídít motorová vozidla jsou hlavním nástrojem kontroly zprávy, které jsou vyžadovány od dopravní policie. V případě upuštění od výkonu trestu zákazu pobytu jsou hlavním nástrojem zprávy od obecního úřadu v inkriminovaném místě. Kontrola se tedy nevyžaduje tak intenzivní, neboť pachatel nepředstavuje pro společnost takové nebezpečí, jako je tomu u podmíněně propuštěných. Z tohoto důvodu může být kontrola prováděna pouze soudy bez asistence úředníku PMS.

Zkušební dobu lze odsouzenému (obviněnému), kromě podmíněného upuštění od zbytku výkonu trestu zákazu činnosti nebo zákazu pobytu, vždy zostřít a to prostřednictvím uložení přiměřených povinností či omezení. U institutů podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení lze uložit odsouzenému povinnost dle svých sil nahradit škodu, která vznikla v důsledku spáchání trestného činu.

Jak již bylo řečeno výše, u podmíněného odsouzení má předseda senátu možnost volby, zda bude kontrolu nad odsouzeným provádět sám či pověří výkonem této kontroly probačního úředníka. V případě kdy předseda senátu tuto kontrolu vykonává sám, je tato kontrola založena především na vyžadování písemných zpráv o chování odsouzeného. Je však nutné věnovat jí více času, a proto by soudci měli spíše využívat činnosti PMS, resp. jejich úředníků. PMS je orgán, který se přímo specializuje na kontrolu a výkon dohledu, úředníci PMS jsou přímo vyškoleni na tuto činnost, a proto by bylo pro soudy výhodnější tuto činnost přenechat právě PMS, i z hlediska ušetření času.

7.2 Obecně prospěšné práce

Obecně prospěšné práce¹⁹² jsou v posledních letech označovány jako jedno z nejpokrokovějšího opatření v rámci trestního práva. Můžeme se setkat i s označením společensky prospěšné práce. Do obecně prospěšných prací je vkládáno nejvíce nadějí v souvislosti s využitím tohoto trestu, jakožto alternativního trestu k trestu odnětí svobody. Trest obecně prospěšných prací nelze označovat za mírnější trest než podmíněné propuštění a i z tohoto důvodu není ukládán pouze prvopachatelům. Na druhou stranu, povaha tohoto trestu nedovoluje, aby byl uložen recidivistům či osobám, jejichž možnost převýchovy je omezena či přímo nereálná. Jedná se o sankci za spáchání méně závažného trestného činu, neboť pachatel není považován za společensky nebezpečného. Z mezinárodního hlediska je trest obecně prospěšných prací chápán v různých dimenzích. Jako alternativa k trestu odnětí

¹⁹² Community service

svobody; alternativa náhradního trestu odnětí svobody namísto peněžitého trestu, který je nedobytný či jako povinnost uložená soudem v případě podmíněného zastavení trestního stíhání či podmíněného odsouzení.¹⁹³ Pozitiva tohoto trestu jsou spatřovány v tom, že se jedná o sankci, která umožňuje alespoň částečné zadostiučinění; účelu trestu lze dosáhnout spíše než pokud by byl uložen trest odnětí svobody, i kdyby se jednalo o krátkodobý trest. Punitivní aspekt je spatřován v tom, že odsouzený je zkrácen o svůj volný čas, který je v dnešní společnosti ceněn čím dál tím více.

V ustanovení § 63 odst. 2 TrZ nalezneme prvky probace v rámci trestu obecně prospěšných prací. Dle tohoto ustanovení může soud „uložit pachateli na dobu trestu i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu nebo odčinil nemajetkovou újmu, kterou přečinem způsobil, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané přečinem, nebo aby vydal bezdůvodné obohacení získané přečinem.“¹⁹⁴ Přiměřená povinnost uložená dle ustanovení § 63 odst. 2 TrZ má jiný charakter než uložená povinnost v občanskoprávním řízení. Tato přiměřená povinnost má v trestním řízení za cíl zesílit výchovný účinek trestu obecně prospěšných prací na pachatele v souvislosti s hrozbou přeměny tohoto trestu na trest odnětí svobody. Tato hrozba přeměny motivuje pachatele a podněcuje ho k tomu, aby plnil veškeré povinnosti a dodržoval omezení, která mu byla uložena. Dodržování uložených povinností a omezení kontroluje probační úředník.

I bez ohledu na to, zda soud pachateli uloží přiměřené povinnosti a omezení, má PMS významnou roli v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací.¹⁹⁵ Do roku 2002, resp. do 1. 1. 2002, kdy nabyla účinnosti novela trestního zákona, příslušel výkon trestu obecně prospěšných prací obecním úřadům či zájmovým sdružením občanů. Pracovníci PMS se při výkonu tohoto trestu řídí ustanovením § 336 odst. 3 TrŘ a zároveň jednají v součinnosti s institucemi, u nichž dochází k výkonu trestu obecně prospěšných prací či v součinnosti s obecními úřady. O nařízení trestu obecně prospěšných prací je úředník, příp. obecní úřad nebo další instituce, vyrozuměn soudem. Probační úředník při výkonu trestu obecně prospěšných prací a získávání potřebných informací spolupracuje dle ustanovení § 338 odst. 3 TrŘ s obcemi a obecně prospěšnými organizacemi a provádí veškeré úkony k tomu, aby odsouzený vedl v budoucnu řádný život. Na základě jeho návrhu může v případě neplnění

¹⁹³ Blíže. SUCHÝ, O., VÁLKOVÁ, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4. s. 151.

¹⁹⁴ Ust. § 63 odst. 2 TrZ.

¹⁹⁵ Blíže k probačním činnostem v rámci výkonu trestu obecně prospěšných prací srov. SR 12/2001 – VI, VIII; SR 40/2002.

povinností ze strany odsouzeného dojít k přeměně trestu na trest odnětí svobody.¹⁹⁶ Účast probačního úředníka na výkonu trestu obecně prospěšných prací je obligatorní. Tím se odlišuje od výkonu kontroly obviněných nebo odsouzených v rámci zkušební doby.

Činnost probačního úředníka v rámci trestu obecně prospěšných prací lze shrnout do tří základních směrů a zaměření. Za prvé probační úředníci poskytují potřebné informace, které budou sloužit jako podklad pro rozhodnutí soudu, zda tento trest bude pro pachatele adekvátním s ohledem na jeho dosavadní život, chování a s ohledem na dosažení účelu trestu. Opatřování těchto informací a zpráv je důležitým prvkem, neboť kromě ostatních skutečností o osobě pachatele je nutné zjišťovat i zdravotní stav, resp. způsobilost k výkonu trestu obecně prospěšných prací, neboť soud nemůže uložit tento trest „*je – li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.*“¹⁹⁷ V minulosti byl zdravotní stav a způsobilost k výkonu obecně prospěšných prací zjišťován na základě vznesení dotazu přímo obžalovanému.¹⁹⁸ Postupem času se tento způsob zjišťování zdravotní způsobilosti shledal nedostatečným a na základě toho došlo ke změně a tuto oblast zajišťují úředníci PMS. Úředník PMS shromažďuje informace o obviněném, o jeho rodinném zázemí, pracovních a sociálních poměrech a současně zajišťuje stanovisko obviněného k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací. Veškeré tyto skutečnosti se využijí při rozhodování o detailech výkonu trestu obecně prospěšných prací, zejm. při stanovení druhu a místa výkonu.

Jako další směr, resp. předmět činnosti probačních úředníků, je v rámci trestu obecně prospěšných prací, účast a zajištění jednání se zástupci institucí a obcí o možném umístění odsouzeného k výkonu trestu. Tato činnost připadá v úvahu v případech, kdy probační úředník doporučuje s ohledem na veškeré zjištěné skutečnosti trest obecně prospěšných prací či v případech, kdy již soud rozhodl o uložení tohoto trestu, avšak jeho výkon nebyl doposud započat. Postup u posledně zmíněného případu je takový, že poté, co je místně příslušnému soudu¹⁹⁹ zasláno pravomocné rozhodnutí ukládající trest obecně prospěšných prací, tento soud neprodleně informuje středisko PMS, jehož povinností je zajistit podklady pro nařízení výkonu tohoto rozhodnutí. Tyto podklady jsou následně zaslány zpět na soud, který nařídí výkon trestu. Probační úředník by měl být odsouzenému též nápomocen v případě projednávání podmínek výkonu trestu, sjednávání dohod týkajících se provedení trestu či ho informovat o možnostech zaměstnání v obvodu, kde má odsouzený bydliště. „*Jestliže tedy*

¹⁹⁶ Ust. § 340b odst. 1 TrŘ.

¹⁹⁷ Ust. § 64 odst. 1 TrZ.

¹⁹⁸ Srovn. VŮJTĚCH, J. a kol. *Výzkum institutu obecně prospěšných prací*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. s. 27 a násl.

¹⁹⁹ Místní příslušnost se řídí dle bydliště odsouzeného.

probační úředník na základě posouzení konkrétního případu a osoby obviněného dospěje k závěru, že by bylo v této věci vhodné uložení trestu obecně prospěšných prací, měl by již v rámci soudní pomoci navštívit takovou kontaktní osobu na příslušném obecním úřadu podle místa bydliště obviněného a zjistit aktuální situaci vzhledem k případným možnostem výkonu vhodné práce obviněným.²⁰⁰ Takovýto stav a postup může nastat pouze v případech, kdy orgány činné v trestním řízení požádají středisko PMS o součinnost již ve fázi projednávání o uložení tohoto trestu, nikoliv však až ve fázi výkonu trestu obecně prospěšných prací.

Posledním, třetím směrem, resp. předmětem činnosti PMS, je kontrola samotného výkonu trestu obecně prospěšných prací. Potřeba kontroly a sledování výkonu trestu vychází z toho, že odsouzený musí být po celou dobu monitorován, zda vede řádný život či se záměrně nevyhýbá výkonu trestu obecně prospěšných prací a to z toho důvodu, že v případě, kdyby odsouzený neplnil tyto povinnosti, dojde k přeměně trestu na trest odnětí svobody. Z tohoto důvodu je zde nezbytný výkon kontroly po celou dobu výkonu trestu. Kromě sledování a kontroly výše uvedených dvou podmínek, je též kontrolováno, zda jsou dodržovány soudem uložené přiměřené povinnosti a omezení. Pokud probační úředník během pravidelných kontrol zjistí, že nejsou řádně plněny veškeré povinnosti ze strany odsouzeného, vyzve jej, aby tyto nedostatky neprodleně odstranil a řídil se příslušnými instrukcemi a harmonogramem prací. V případě, kdy nedojde k nápravě ze strany odsouzeného ani po této výzvě, informuje probační úředník soud, příp. podá návrh na přeměnu trestu obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody.²⁰¹

Ještě v době před přijetím zákona o PMS se často v odborných kruzích objevovaly názory o nezbytnosti účasti probačních úředníků při kontrole výkonu obecně prospěšných prací.²⁰² I v rámci evropské právní úpravy se setkáváme s činností probačního úředníka při výkonu trestu obecně prospěšných prací. Ve Francii probační úředník udržuje osobní kontakt s odsouzeným, navštěvuje ho a kontroluje při výkonu trestu a v případě neplnění povinností ze strany odsouzeného informuje soud o zjištěných nedostatcích.²⁰³ Ve Velké Británii je

²⁰⁰ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 331.

²⁰¹ Srovn. *Trest obecně prospěšných prací. Návrh metodického postupu Probační a mediační služby při ukládání a zajišťování výkonu trestu včetně součinnosti Probační a mediační služby s ostatními zainteresovanými institucemi*. Praha: Pracovní skupina OPP ve spolupráci s ředitelstvím Probační a mediační služby ČR, 2002

²⁰² Např. VANDUCHOVÁ, M. K novému trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1996, č. 7. s. 400.; VÚJTĚCH, J. Problematika součinnosti a spolupráce orgánů při uplatňování institutu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4. s. 238 – 239.; ZEZULOVÁ, J. KABÁTOVÁ, I. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1997, č. 6. s. 13.

²⁰³ Blíže KOTULAN, P. K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4. s. 224.

povinen odsouzený odpracovat soudem stanovený počet hodin při tzv. službě pro obec²⁰⁴, avšak při výkonu tohoto trestu je vždy pod dohledem probačního úředníka.²⁰⁵

Při provádění kontroly se především kontroluje, zda odsouzený provádí práci, která byla dohodnuta s obecním úřadem či jinou institucí, u které práci provádí a zda tyto práce budou vykonány do dvou let od nařízení výkonu trestu.²⁰⁶ Organizace postupu kontroly je plně v pravomoci probačního úředníka. Probační úředník může a nemusí osobně kontrolovat odsouzeného při výkonu trestu, pokud usoudí, že zprávy od obecního úřadu či instituce, kde je trest vykonáván, jsou dostačující. Když má úředník PMS pochybnosti o kontrole prováděné zmíněnými subjekty, je osobní kontrola nezbytná. Děje se tak v případě, kdy obec či instituce podávají zprávy o výkonu trestu zřídka nebo vůbec.

Probační úředník by měl též zajišťovat informace a skutečnosti, které jsou důležité a nezbytné pro rozhodnutí soudu o přerušení výkonu trestu, upuštění od výkonu trestu či o odložení výkonu trestu. Tyto informace jsou poskytovány soudem.

V souvislosti s výkonem trestu obecně prospěšných prací, dochází v praxi k mnoha problémům. Jedním z nich je skutečnost, že tento trest je nejčastěji ukládán na základě trestního příkazu bez kontaktu s obviněným či stanovisko obviněného k možnosti uložení trestu je zjišťováno pouze formálně. Stanovisko obviněného musí být v souladu s ustanovením § 64 TrZ a mělo by být zjišťováno objektivně při předjednání u PMS nebo přímo během hlavního líčení. Bez tohoto objektivního stanoviska může docházet k situacím, kdy je tento trest ukládán nevhodným osobám, kterým chybí motivace a vůle ke změnám či dokonce osobám zdravotně nezpůsobilým. To v konečném důsledku vede k nutnosti přeměny trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody či dojde k upuštění od výkonu trestu ze zdravotních důvodů.

Problematickou se zdá být i nedostatečné personální obsazení PMS s ohledem na efektivnost výkonu kontroly. Též se problematickými jeví velké časové prodlevy, které vznikají v době mezi zasláním pravomocného rozhodnutí místně příslušnému soudu, předáním tohoto rozhodnutí středisku PMS, kde dojde k projednání podmínek výkonu tohoto trestu a mezi nařízením trestu u konkrétní instituce a samotným výkonem. Optimálnější a efektivnější z hlediska ušetření času by bylo zaslat pravomocné rozhodnutí o uložení trestu obecně prospěšných prací přímo místně příslušnému středisku PMS. Soud by rozhodoval o místě a druhu výkonu trestu na základě návrhu probačního úředníka. Tím by se zkrátila doba

²⁰⁴ Community service

²⁰⁵ ZEŽULOVÁ, J., KABÁTOVÁ, I. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*, 1997, č. 6, s. 10 a násl.

²⁰⁶ Ust. § 65 odst. 1 TrZ.

mezi uložením trestu, nařízením výkonu trestu a samotným výkonem trestu obecně prospěšných prací.

7.3 Soudní pomoc

Soudní pomocí se míní povinnost PMS obstarávat podklady a informace o obviněném a jeho sociálním či rodinném zázemí. Soudní pomoc, jakožto jedna z činností PMS, je upravena v ustanovení § 4 odst. 2 ZPMS. Je součástí trestního řízení a není pevně spjata s určitým procesním či trestním institutem. Soudní pomoc zaujímá významné postavení v případě peněžitých trestů a trestu obecně prospěšných prací. U peněžitých trestů se soudní pomocí míní proces zjišťování osobních a majetkových poměrů odsouzeného. U trestu obecně prospěšných prací se jedná, zejm. o zjišťování zdravotní způsobilosti a stanoviska pachatele k možnosti uložení trestu obecně prospěšných prací.

S ohledem na využívání soudní pomoci dochází k postupné individualizaci řešení případů.²⁰⁷ PMS poskytuje soudu zprávu shrnující veškeré informace o osobě pachatele, jeho společenském postavení, o možnosti jeho nápravy, existenci polehčujících okolností, aj.. Mezi tyto polehčující okolnosti řadíme dosavadní bezúhonný život pachatele, vzorné chování či to, že pachatel po spáchání trestného činu využil veškerých dostupných prostředků, aby zmírnil škodlivé následky či dobrovolně nahradil jím způsobenou škodu.

Předpokladem pro to, aby soudní pomoc byla efektivní, je potřebné, aby probační úředník konal již v nejranější fázi trestního řízení. Ještě před zahájením hlavního líčení by měly mít orgány činné v trestním řízení k dispozici zprávu od probačního úředníka o sociálním, pracovním a rodinném zázemí obviněného. Informace, ze kterých vychází zpráva, jsou probačním úředníkem získávány při osobním kontaktu s obviněným, na základě místního šetření, na základě dotazování se jednotlivců z okolí obviněného, zaměstnavatele či obecního úřadu.

K tomu, aby byly součástí zprávy i informace podléhající bankovnímu či lékařskému tajemství, je potřebný souhlas obviněného. Pokud souhlas obviněný neposkytne, jsou orgány činné v trestním řízení oprávněny si tyto informace vyžádat na základě ustanovení § 8 TrŘ.

Komplexní zpráva probačního úředníka o obviněném by měla především obsahovat informace o dosavadním životě obviněného. Jedná se o stejné informace a skutečnosti, které

²⁰⁷ ZEZULOVÁ, J. Zamyšlení nad postavením a činností probačního pracovníka u okresních a krajských soudů v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, č. 2. s. 263.

budou později sledovány v souvislosti s výkonem kontroly ve zkušební době; údaje o rodinném zázemí, zda je obviněný ženatý, zda má děti, apod.; údaje o sociálním zázemí – zjišťuje se, zda je zaměstnán, v jakém prostředí žije; údaje o majetkových poměrech s ohledem na existenci dluhů, příjem obviněného; informace o zdravotním stavu obviněného; polehčující okolnosti; souhrnné stanovisko pracovníka PMS.²⁰⁸

7.4 Peněžitý trest

Peněžitým trestem je řazen do trestů majetkových a je ukládán soudem. Podstata tohoto trestu spočívá v povinnosti odsouzeného zaplatit soudem stanovenou peněžitou částku. Základem je existence finanční újmy. Účinky peněžitého trestu jsou spatřovány v tom, že ve společnosti s konzumním myšlením, je povinnost k uhrazení určité částky a s tím související snížení životního standardu chápáno jako trest.²⁰⁹ Peněžitý trest je považován za jeden z nejdůležitějších a nejvíce využívaných trestů, které nejsou spojovány s trestem odnětí svobody.²¹⁰

Peněžitý trest je chápán jako postih za úmyslný trestný čin, jímž pachatel pro sebe či jinou osobu získal majetkový prospěch a jako postih nedbalostních trestných činů. Ukládá se především u trestných činů hospodářských a majetkových či obecně nebezpečných. Funkcí peněžitého trestu v těchto případech je snaha o majetkový postih pachatele.

Způsoby a možnost uložení peněžitého trestu jsou upraveny v ustanoveních § 67 a násl. TrZ. Též se využívá zákonné úpravy obecných zásad pro ukládání trestů dle ustanovení § 39 a násl. TrZ. Peněžitý trest je možné uložit samostatně, a to i v případech, kdy to zákon výslovně nestanovuje.²¹¹ Je však nezbytné, zkoumat poměry pachatele a povahu spáchaného trestného činu s ohledem na dosažení účelu trestu. Rozhodnutí o uložení samostatného peněžitého trestu musí být náležitě odůvodněno a toto odůvodnění musí být věnována náležitá pozornost.

K uložení peněžitého trestu je potřebné, aby byly současně splněny dvě základní podmínky. První je ta, že se musí jednat o majetkovou povahu trestného činu a druhá se týká

²⁰⁸ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL., P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 403 a násl.

²⁰⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 773.

²¹⁰ VANDUCHOVÁ, M. *Peněžitý trest – praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008, s. 423 a násl.

²¹¹ Ustanovení § 53 TrZ.

formy zavinění. V tomto případě se vyžaduje úmyslné zavinění.²¹² Při ukládání trestu se též hledí na jeho dobytnost. Výše peněžního trestu by se měla odvíjet od poměrů pachatele, jeho ekonomické situace a od, příp. existence závazků pachatele. Především by se měl zkoumat rozsah povinnosti k náhradě škody či vyživovací povinnosti, neboť ty mají přednost před zaplacením peněžitého trestu.²¹³

O uložení peněžitého trestu rozhoduje soud formou rozsudku i trestním příkazem. Po nabytí právní moci rozhodnutí se stává rozhodnutí vykonatelným. Předseda senátu vyzve odsouzeného dle ustanovení § 341 TrŘ, aby tento trest splnil ve stanovené lhůtě, a současně ho poučí o možných následcích při nedodržení jeho povinnosti. Od výkonu peněžitého trestu lze upustit v případě, kdy se vyskytly okolnosti nezávislé na osobě či činnosti odsouzeného, znemožňující výkon peněžitého trestu. Tím jsou míněny situace, kdy došlo k zásadním změnám v majetkových poměrech odsouzeného a na základě těchto změn je neschopen platit. Od výkonu peněžitého trestu lze též upustit v případech, kdy by výkon vážně ohrozil výživu nebo výchovu osoby, o jejíž výchovu nebo výživu je odsouzený povinen se starat.

Pokud nedojde ze strany odsouzeného ke splnění peněžitého trestu v této zákonem stanovené lhůtě, soud nařídí náhradní trest odnětí svobody či jeho poměrné části v případě, kdy došlo k částečnému uhrazení. Současně soud rozhodne o tom, v jakém typu vězeňského zařízení odsouzený tento náhradní trest vykoná.

V případech, kdy byl peněžitý trest uložen za spáchání trestného činu v nedbalosti, se po jeho výkonu hledí na pachatele, jako by nebyl odsouzen. Po té, co soud rozhodne o vykonání peněžitého trestu, oznámí neprodleně tuto skutečnost Rejstříku trestů.

V souvislosti s prováděním dohledu u trestu obecně prospěšných prací je postavení PMS a výkon její činnosti v rámci institutu peněžitého trestu značně omezený. Kontrolu výkonu peněžitého trestu provádí PMS v případech, kdy bylo rozhodnuto o stanovení splátek, či tyto splátky byly stanoveny na základě návrhu odsouzeného ze závažných důvodů, které nastaly po právní moci rozhodnutí. PMS zde může též uplatňovat soudní a včasnou pomoc. Míní se tím především shromažďování informací o odsouzeném a vytváření zpráv, které slouží jako podklad při ukládání peněžitého trestu. Nelze však opomenout ani následnou pomoc, která v sobě zahrnuje kontrolu plnění peněžitého trestu a pomoc pro odsouzeného. I přesto, že tato kontrola není zákonem upravena, je třeba brát v potaz ustanovení § 4 odst. 2 písm. d) ZPMS. Probační úředník poskytuje rady a též poučení o možných následcích neplnění povinností vyplývajících z výkonu peněžitého trestu.

²¹² SOTOLÁŘ, A. a kol: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha: C. H. Beck, 2000, s. 340.

²¹³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 787.

7.5 Trest zákazu činnosti a trest zákazu pobytu

Účelem trestu zákazu činnosti je zamezit dalšímu páčání trestné činnosti, neboť pachateli trestného činu je zamezeno ve výkonu určité funkce, profese, zaměstnání nebo činnosti, pro jejíž výkon je zapotřebí užití zvláštních předpisů či je vyžadováno zvláštní povolení. Pachatelovi je znemožněno vykonávat činnost, která byla jím dříve využita k páčání trestné činnosti. Trest zákazu činnosti má především preventivní charakter.

Ukládání tohoto trestu není obligatorní. Nemusí být uložen v případech, u kterých zpravidla k jeho uložení došlo a ani nemusí být uložen za výjimečných okolností. Trest zákazu činnosti může být uložen současně se všemi ostatními typy trestů kromě trestu vyhoštění, neboť lze předpokládat, že by nebylo dosaženo účelu trestu, kdyby byl současně uložen trest zákazu činnosti a vyhoštění. Neefektivnost v souvislosti s výkonem tohoto trestu je spatřována v možnostech jeho kontroly. Problém zajištění kvalitní kontroly vyplývá „jednak ze širokého rozsahu činností, které lze zakázat, ze širokého okruhu osob, na něž se může vztahovat, a konečně ze zatím ne zcela realizovatelných nebo fungujících kontrolních mechanismů a institucí.“²¹⁴ Nedodržení trestu zákazu činnosti se posuzuje jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí dle ustanovení § 337 TrZ.

Výměra trestu zákazu činnosti se řídí dle obecné úpravy obsažené v ustanovení § 39 TrZ. Důraz je kladen na přiměřenost tohoto trestu s ohledem na spáchaný trestný čin. Zakázána může být pouze ta činnost, s níž došlo ke spáchaní trestného činu. Tato souvislost mezi činností a následným trestným činem musí být bezprostřední a přímá. Avšak mezi těmito dvěma podmínkami není vyžadována kauzální souvislost.²¹⁵

Činnost, která je zakazována, musí být v rozsudku řádně popsána, specifikována, musí být uveden její druh a povaha tak, aby nedošlo k záměně a výkon trestu mohl být kontrolovatelný. Samotný výkon trestu začíná nabytím právní moci rozsudku o uložení trestu zákazu činnosti a končí po uplynutí doby, na kterou byl stanoven.

Činnost probačních úředníků je především v hlavním líčení v rámci výkonu včasné a soudní pomoci. Na základě osobního kontaktu s obviněným vytvářejí zprávy, které slouží jako podklad pro rozhodnutí soudu. Probační úředníci vyvíjí svou činnost i v případech, kdy je rozhodováno o podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti v případě, kdy jde „o odsouzeného s určitými problémy z hlediska jeho řádného života, kdy mu mohou

²¹⁴ SOTOLÁŘ, A. a kol: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha: C. H. Beck, 2000, s. 354.

²¹⁵ Srovn. R 9/1964, R 5/1980, R 13/1969.

v průběhu zkušební doby poskytnout služby sociální práce v justici a tím mu pomoci k splnění podmínek pro osvědčení.“²¹⁶

Trest zákazu pobytu omezuje svobodu pobytu a pohybu pachatele. Tato práva jsou jinak ústavně chráněna a to v čl. 14 Listiny základních práv a svobod. Omezit tato práva je možné v případech, kdy „*je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených místech též z důvodu ochrany přírody.*“²¹⁷ Podstata trestu zákazu pobytu tkví v tom, že se odsouzený nesmí po soudem stanovenou dobu vyskytovat na místě, které je označeno v rozhodnutí o uložení trestu zákazu pobytu. Cílem je zamezit negativním vlivům, které v tomto prostředí na odsouzeného působily a tím preventivně a výchovně působit na odsouzeného. Negativním vlivem je skutečnost, že odsouzený má ztíženou možnost resocializace, neboť je mu zamezeno pohybovat se a hlavně zdržovat se na určitém místě, kde měl v rámci dané komunity již vybudované postavení.

Stejně jako u trestu zákazu činnosti, i u trestu zákazu pobytu vykonávají úředníci PMS činnost především v rámci včasné a soudní pomoci. Vzhledem k tomu, že v souvislosti s uložení trestu zákazu pobytu mohou být uloženy i přiměřené povinnosti a omezení, zvyšuje se role PMS, na rozdíl od trestu zákazu činnosti.

7.6 Trest domácího vězení

Trest domácího vězení je součástí českého právního řádu od 1. 1. 2010 v souvislosti s účinností TrZ. Jedná se o novinku v rámci trestní právní úpravy, která byla kladně přijata nejen odbornou, ale i laickou veřejností. Nutno však dodat, že s obdobným institutem jsme se mohli setkat již v zákoně č. 117/1852, ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. Trest domácího vězení je považován za určitý kompromis mezi ponecháním pachatele na svobodě, kdy se jedná o nápravu pachatele mimo vězeňská zařízení, tak aby nebyl vystaven negativním vlivům vězení v rámci výkonu trestu, a nepodmíněným trestem odnětí svobody. Tento trest má řadu pozitivních vlivů, jak na osobu pachatele, tak na jeho okolí. Pozitivní aspekty jsou spatřovány i vzhledem ke státu.²¹⁸

Trest domácího vězení je považován za jednu z nejpřísnějších alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Jak vyplývá z důvodové zprávy k trestnímu

²¹⁶ SOTOLÁŘ, A. a kol: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha: C. H. Beck, 2000, s. 358.

²¹⁷ Čl. 14. odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

²¹⁸ ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů. *Bulletin advokacie*. 2009, č.10, s. 86.

zákoníku²¹⁹, trest by měl být ukládán osobám, u kterých nepostačuje uložení podmíněného trestu odnětí svobody a současně je vhodné určitým způsobem omezit jejich osobní svobodu. Celkový zásah do jejich práv s ohledem na jejich osobnost, příp. rodinné a sociální zázemí, však nevyžaduje tak vysokou míru intenzity zásahu vůči nim. Trest domácího vězení je ukládán za spáchání přečinu. Přečinem se dle zákona rozumí „*nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.*“²²⁰ Současně musí dojít ke splnění dvou kumulativních podmínek, tj. uložení trestu domácího vězení se jeví jako vhodné a odsouzený musí poskytnout písemný slib, že se bude v určitých časových intervalech zdržovat na místě soudem stanoveném a poskytne součinnost při výkonu kontroly. Odsouzený je povinen „*zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání – li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku onemocnění nebo úrazu.*“²²¹

Trest domácího vězení lze uložit samostatně, „*jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.*“²²² Není možné jej uložit současně s nepodmíněným trestem odnětí svobody, ani s podmíněným trestem odnětí svobody.

Činnost PMS se v souvislosti s výkonem trestu domácího vězení nezaměřuje pouze na samotnou kontrolu výkonu trestu, ale významná je i její činnost v počáteční fázi v rámci níž rozhoduje soud o typu trestu. Tím je zamezeno neefektivnímu užívání tohoto trestu. V neposlední řadě PMS usiluje o resocializaci odsouzeného po výkonu trestu. Soudce není při rozhodování o trestu vázán poznatky a skutečnostmi, které mu jsou předloženy ze strany PMS, a tudíž není ani jeho povinností si v rámci hlavního řízení či v případě vydávání trestního příkazu tuto zprávu vyžádat. Při úvahách o uložení trestu domácího vězení je vhodné využít služeb PMS a institutu, tzv. předběžného šetření. „*Dovoluje-li to povaha věci a osoba obviněného, vytváří probační a mediační služba předpoklady pro rozhodnutí soudu mimo hlavní líčení, pro projednání věci v některém ze zvláštních druhů řízení a pro uložení trestů nespojených s odnětím svobody; za tím účelem podle pokynu předsedy senátu probační*

²¹⁹ Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku. I. Obecná část. [online]. PSP ČR [cit. 2012-08-08].

Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>>.

²²⁰ Ust. § 14 odst. 2 TrZ.

²²¹ Ust. § 60 odst. 3 TrZ.

²²² Ust. § 60 odst. 2 TrZ.

úředník vyžaduje a opatřuje potřebné podklady, zejména k osobě obviněného.“²²³ Soud je povinen přesně specifikovat, jaké informace chce v rámci předběžného šetření získat, resp. které informace musí probační úředník zajistit. Úředník PMS zaměří svou činnost na zjištění skutečností, zejm. o bytových podmínkách obviněného; zda je či není obviněný závislý na omamných či psychotropních látkách; jaké jsou jeho pracovní podmínky a současně je zajištěno i stanovisko spolubydlících o existenci, např. domácího násilí. Veškeré zjištěné skutečnosti jsou součástí zprávy, která je předložena soudu a slouží jako podklad pro konečné rozhodnutí. Spolupráce mezi soudem a PMS z velké části usnadňuje a urychluje přípravné šetření a zejména zkracuje celkovou délku jednotlivých fází trestního řízení.

Trest domácího vězení může být uložen v maximální délce dva roky. Zákon nestanovuje minimální délku tohoto trestu, avšak mělo by být přihlíženo k účelu tohoto trestu a k jeho efektivitě. Z tohoto důvodu by se trest domácího vězení neměl ukládat v rádech dnů, ale minimálně týdnů. V rozhodnutí o uložení trestu domácího vězení musí soud stanovit délku tohoto trestu a též čas, po který je odsouzený povinen se zdržovat na stanovené adrese.

Kontrola výkonu trestu domácího vězení se řídí nejen obecnými zásadami uvedenými v ZPMS, ale též vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 456/2009 o kontrole výkonu trestu domácího vězení a Pokynem ředitele PMS č.4/2010, kterým je upraven postup úředníků a asistentů PMS v oblasti zajištění podkladů pro možnost uložení a výkonu kontroly trestu domácího vězení. V současné době probíhá kontrola výkonu trestu formou namátkových kontrol, které provádí úředníci PMS. Probační úředník vyhodnocuje, jak jsou ze strany odsouzeného plněny povinnosti, které mu byly uloženy soudem, a které jsou upraveny v ustanovení § 48 odst. 4 TrZ. Prověřuje se i to, zda odsouzený uhradil zcela či jen z části škodu, která vznikla v souvislosti se spáchaným trestným činem. Účinnost těchto namátkových kontrol není stoprocentní, a proto se čím dál tím častěji objevují hlasy pro zavedení, tzv. elektronického monitoringu, které je však neustále odkládáno.

Pokud nejsou plněny podmínky a příkazy trestu domácího vězení, je tento trest přeměněn na trest odnětí svobody. *„Jestliže se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a*

²²³ Ust. § 184 odst. 3 TrŘ.

*rozhodnout zároveň o způsobu jeho výkonu; přitom každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody.*²²⁴

7.7 Jiné typy činností

PMS vytváří podmínky a podklady pro rozhodnutí soudu o podmíněném zastavení trestního stíhání, projednání a uzavření dohody mezi poškozeným a obviněným o nahrazení škody, o schválení narovnání a též vytváří podmínky pro uzavření dohody o narovnání. Mimo jiné zprostředkovává kontakt mezi pachatelem a poškozeným, napomáhá k objasňování příčin kriminality a páchaní trestných činů nebo vytváří podmínky pro to, aby mohl soud rozhodnout mimo hlavní líčení.

Z hlediska činností PMS by bylo vhodné zavést probaci u institutu podmíněného zastavení trestního stíhání. Zde by se spíše jednalo o formu mediace spočívající ve zprostředkování kontaktu mezi poškozeným a pachatelem a uzavření dohody o náhradě škody, která vznikla poškozenému. Nelze říci, že by PMS v rámci institutu podmíněného zastavení nevykonávala žádnou činnost, avšak jedná se pouze o činnosti probačního úředníka na základě pověření soudem v souvislosti s kontrolou soudem stanovených přiměřených povinností a omezení. PMS zde tedy vykonává pouze kontrolní roli, nikoli probační činnosti v pravém slova smyslu. Úředník PMS v rámci institutu podmíněného zastavení, resp. ve zkušební době kontroluje chování obviněného, avšak nejedná se o dohled ve smyslu ustanovení § 49 odst. 1 TrZ.

²²⁴ Ust. § 61 TrZ.

8. Institut dohledu v oblasti procesního práva

Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka je upraveno v ustanoveních § 73 odst. 1 písm. c) a § 27b TrŘ. Bližší úpravu a vymezení dohledu probačního úředníka při nahrazení vazby nalezneme v ustanoveních § 49 až § 51 TrZ. V rámci zákonné úpravy obsažené v TrZ se setkáváme s označením dohledu nad pachatelem, nikoliv nad obviněným, jak je užíváno v TrŘ, neboť tato ustanovení navazují na institut podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Účinností nového TrZ od 1. 1. 2010 došlo k zpřesnění tohoto institutu a též tato právní úprava doznala řady změn. Nahradit vazbu dohledem probačního úředníka lze pouze s ohledem na projednávaný případ a na osobu pachatele, pokud však tímto způsobem dojde k naplnění účelu vazby.²²⁵

Před rozhodnutím o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka je PMS povinna na žádost soudu, příp. státního zástupce, zajistit doklady a informace o osobě obviněného. Její činnost se v této oblasti, zjišťování informací, odvíjí od ustanovení § 4 odst. 1, 2 písm. a) ZPMS. „*Je – li probační úředník Probační a mediační služby požádán o zpracování zprávy o poměrech obviněného, je jeho povinností zajistit, jak se tento choval před činem i po něm, a to zejména jednáním s obviněným, s osobami z jeho blízkého sociálního okolí a s poškozeným (způsobil – li obviněný svým činem škodu), jakož i šetřením v místě bydliště obviněného.*“²²⁶ PMS by však neměla vyvíjet takovou činnost, která by ve svém důsledku nahrazovala a suplovala činnost orgánů činných v trestním řízení. Tyto získané informace jsou součástí, tzv. „Stanoviska Probační a mediační služby k nahrazení vazby dohledem probačního úředníka“. Toto stanovisko hodnotí možná rizika nahrazení vazby pro společnost či návrhy a doporučení, které by bylo vhodné přijmout, aby bylo zamezeno zmaření účelu vazby při nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. „*Rozhodnutí soudu o ponechání obviněného ve vazbě je tak odvislé od hodnocení konkrétní situace soudem na základě posouzení důkazů a zjištěných skutečností. Je proto nezbytné získat dostatek podkladů a poznatků, které při rozhodování obecným soudům umožní právě tyto všechny okolnosti zhodnotit.*“²²⁷ Rozhodnutí soudů a státních zástupců o nahrazení vazby, příp. nenahrazení vazby, dohledem probačního úředníka jsou v praxi často nedostatečně odůvodněné. Setkáme se i s odůvodněním, které obsahuje pouze výčet citací zákona bez řádného konkrétního odůvodnění pouze se sdělením, že s ohledem na pachatele, jeho osobnost či povahu činu, nahrazení vazby přijímají, či naopak

²²⁵ Srovn. ust. § 73 odst. 1 písm. c) TrŘ.

²²⁶ Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 7 To 317/2001 ze dne 21. 8. 2001 .

²²⁷ Nález Ústavního soudu II. ÚS 897/08 ze dne 12. 8. 2008.

odmítají. V budoucnu by bylo vhodné, aby v rámci této praxe byla posílena snaha o precizněji vypracované odůvodnění rozhodnutí, kterým je stanoven, příp. nestanoven dohled probačního úředníka.²²⁸ K této potřebě řádného odůvodnění rozhodnutí o nahrazení vazby se vyjádřil i Ústavní soud tak, že „*právě požadavek řádného a vyčerpávajícího odůvodnění rozhodnutí, jako jedné ze základních podmínek spravedlivého, resp. ústavně souladného, rozhodnutí vyplývá i z ústavního zákazu výkonu libovůle soudy (čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod v návaznosti na § 125 tr. ř.)*“²²⁹

Usnesení, kterým je obviněný propuštěn z vazby či je ponechán na svobodě současně s nařízením dohledu, musí obsahovat výrok o vyslovení dohledu nad obviněným, který bude provádět úředník PMS. Obviněný se po stanovení dohledu zavazuje, že se bude ve stanoveném čase dostavovat k probačnímu úředníkovi, místo svého pobytu bude moci změnit pouze se souhlasem probačního úředníka a že se podrobí dalším povinnostem a omezením. Závazky uvedené v ustanovení § 73 odst. 3 TrŘ uvádí orgán rozhodující o vazbě v odůvodnění výroku usnesení, nikoliv již ve výroku. „*V usnesení je však povinen vyslovit další vhodná omezení směřující k tomu, aby se obviněný nedopustil trestné činnosti a nemařil průběh trestního řízení. Byla – li taková omezení vyslovena, je obviněný povinen se jim podrobit.*“²³⁰ Usnesení o vyslovení dohledu probačního úředníka, resp. jeho opis, soud doručuje středisku PMS²³¹ nejpozději do tří dnů od vydání rozhodnutí, kterým je nahrazena vazba dohledem probačního úředníka.²³²

Mezi omezení, které je oprávněn uložit soud či v přípravném řízení státní zástupce řadíme povinnost podrobit se léčebným programům, programům rehabilitačním, sociálním, výchovným, psychologickým či programům, které jsou zaměřeny na rekvalifikaci a tím umožňují snadnější získání zaměstnání. Trest zákazu pobytu nebo zákazu činnosti neřadíme mezi omezení, která mohou být v případě nahrazení vazby dohledem uložena. V takovém případě by se jednalo o uložení trestu, i přesto že by bylo toto uložení trestu nepřímé, což je při nahrazení vazby nepřípustné. Pro všechna omezení obecně platí, že musí být přiměřená a adekvátní ke spáchanému trestnému činu. Za nepřiměřené omezení lze považovat to omezení, které by bylo svou závažností zcela nepřiměřené ke společenské nebezpečnosti spáchaného trestného činu či by nemělo s tímto činem nic společného. „*Omezení mohou trvat maximálně*

²²⁸ Srovn. VANTUCH, P. Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. *Právní rádce*, 2003, č. 11. s. 56.

²²⁹ Nález Ústavního soudu II. ÚS 897/08 ze dne 12. 8. 2008.

²³⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád: Komentář*. 6. dopl. a přepr. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. s. 564.

²³¹ Srovn. Ust. § 3 odst. 2 až 4 ZPMS a Statut Probační a mediační služby.

²³² Srovn. Instrukce Ministerstva vnitra ze dne 3. 12. 2001 č. j. 505-2001- Org, kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.

po dobu trvání vazby, což je třeba v odůvodnění rozhodnutí, jímž jsou ukládána výslovně vyjádřit. ²³³

V případě, kdy obviněný porušuje povinnosti a nerespektuje jemu uložený dohled při nahrazení vazby a trvají – li důvody vazby, rozhodne soud dle ustanovení § 73 odst. 7 TrŘ o vazbě. V přípravném řízení je toto rozhodnutí vydáno soudem po předchozím návrhu státního zástupce. Pokud však obviněný vede řádný život a neexistují důvody pro uvalení vazby dle ustanovení § 67 TrŘ, není možné obviněného do vazby vzít. ²³⁴

Žádost o nahrazení vazby obvinění adresují orgánu, který rozhoduje o vazbě, tj. státnímu zástupci či soudu, kteří následně pověří středisko PMS k zahájení činností souvisejících s daným případem. Po té, co je středisko PMS pověřeno, je založen probační spis. Při své činnosti může dojít k součinnosti více středisek PMS za účelem zefektivnění práce. Děje se tak na základě písemných žádostí o spolupráci, které jsou evidovány v Rejstříku odborných činností. „V případě, že není možné odpověď na dožádání v požadovaném časovém horizontu zpracovat, informuje o tom středisko, které dožádání obdrželo, to středisko, které si informace vyžádalo.“ ²³⁵ V praxi se však stává, že obvinění jsou nedostatečně či mylně informováni o způsobu postupu podání žádosti a zasílají tuto žádost přímo středisku PMS. V případě, kdy středisko PMS obdrží takto nesprávně zaslanou žádost a je mu známo, který orgán je oprávněn ve věci rozhodovat, informuje tento orgán a současně i obviněného. Aby došlo k předcházení podobně nesprávně zaslaných žádostí, středisko PMS, v jehož obvodu je vazební věznice, informuje její pracovníky, aby v dostatečné míře poučili obviněné a tím se předcházelo podobným situacím.

Činnost PMS se nesoustřeďuje pouze na fázi před vydáním rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, ale i vyvíjí svou činnost i po nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu. Pokud bylo středisko PMS v kontaktu s obviněným již dříve, jen na obviněném, aby doložil středisku pravomocné rozhodnutí a tím došlo k započetí probační činnosti. V ostatních případech je obviněnému zaslána pozvánka k úvodní konzultaci, v rámci níž je uveden čas a místo, kam se má dostavit a též další náležitosti týkající se, např. následků za neuposlechnutí či možnosti omluvy z této konzultace.

²³³ RŮŽIČKA, M. ZEŽULOVÁ, J. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. s. 530.

²³⁴ Srovn. VANTUCH, P. Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. *Právní rádce*, 2003, č. 11. s. 56.

²³⁵ *Metodický postup Probační a mediační služby ČR v oblasti nahrazení vazby dohledem probačního úředníka* [online]. 2002-2012 [2012-08-09]. Dostupný z WWW: <https://www.pmscr.cz/download/NVD_Metodicky_postup_PMS.doc>

O výkonu dohledu je vyhotovena zpráva mapující celý průběh kontroly obviněného, jeho míru nápravy a spolupráce. „Činnost probačního úředníka v rámci nahrazení vazby dohledem probačního úředníka končí v momentě pravomocného rozhodnutí příslušného orgánu rozhodujícího v trestní věci obviněného (jedná se buď o meritorní rozhodnutí v trestní věci nebo o rozhodnutí o pominutí vazebních důvodů).“²³⁶

²³⁶ Metodický postup Probační a mediační služby ČR v oblasti nahrazení vazby dohledem probačního úředníka [online]. 2002-2012 [2012-08-09]. Dostupný z WWW: <https://www.pmscr.cz/download/NVD_Metodicky_postup_PMS.doc>

9. Úprava probace v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže

9.1 Obecné vymezení právní úpravy

V rámci trestního řízení vyžadují mladiství zvláštní způsob zacházení vzhledem k jejich věku. Z tohoto důvodu je vyžadováno, aby byla každá trestní věc mladistvého posuzována individuálně s ohledem na veškeré okolnosti spáchaného skutku, osobu mladistvého, jeho potřeby, zdravotní stav či s ohledem na zájmy jeho a jeho blízkých. Cílem tohoto individuálního přístupu je snaha o znovuobnovení narušených vztahů, výchovné působení na mladistvého a ve vhodných případech i užití alternativních sankcí v rámci řešení trestních věcí. Mladiství, kteří páchají trestnou činnost, nevyžadují pouze dohled a usměrňování jejich chování tak, aby žili řádný život v souladu se zákony, ale vzhledem ke svému specifickému postavení, míru vyspělosti a stupni zralosti, též vyžadují pomoc a poradenství. Soudnictví ve věcech mládeže a jejich odpovědnost za protiprávní činy je upraveno speciálním zákonem, a to ZSVM. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004. Na základě něho došlo k zavedení novinek v rámci trestání mladistvých a to nejen uplatněním odklonů od standardního trestního řízení, ale též došlo k možnosti uplatnit výchovná opatření v rámci trestního řízení. „Tyto změny, sledující jednoznačně výrazné posílení výchovného účelu sankcionování mladistvých, byly poměrně zásadního charakteru, neboť vedle změn v podmínkách pro ukládání již existujících sankcí byly zavedeny zcela nové druhy sankcí, včetně celého souboru sankcí, tj. výchovných opatření.“²³⁷

„Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z toho, že mladiství jsou dosud nevyzrálí jedinci, s nimiž je třeba zacházet jinak než s dospělými, a před represivním působením na ně upřednostnit takové metody práce s nimi, které mohou přispět k eliminaci takových vlivů vnějšího prostředí na jejich chování a motivovat je k rozvoji jejich kladných vlastností.“²³⁸ Důležitá je však skutečnost, že v případě, kdy speciální zákon, tj. ZSVM, nestanoví něco jiného s ohledem na ukládání sankcí mladistvým či ohledně jejich trestní odpovědnosti, postupuje se dle TrZ. Hlavním cílem autorů tohoto zákona bylo nalézt efektivní způsoby a postupy nápravy mladistvého ještě před tím, než dojde k zahájení řízení před soudem. Tyto postupy by měly samozřejmě zahrnovat výchovné působení na pachatele, neboť

²³⁷ ŠČERBA, F. Sankcionování mladistvých, *Kriminalistika*, 2005, č. 38 (2). s. 133.

²³⁸ SOTOLÁŘ, A. K povaze probačního dohledu nad mladistvými provinilci, *Trestněprávní revue*, 2005, č. 11. s. 304.

u mladistvého obecně existuje větší možnost, že se podaří jeho výchovu a budoucí život včas nasměrovat tak, aby se taková osoba v budoucnu již trestné činnosti vyvarovala.“²³⁹

9.2 Opatření jako trestněprávní následky provinění

Opatření jsou chápána jako „základní trestněprávní následky provinění mladistvých ve smyslu hmotněprávní formy reakce na jejich trestnou činnost.“²⁴⁰ Opatření je trestem za spáchaný skutek. U dospělých pachatelů je tento skutek označován za trestný čin, avšak u mladistvých jej označujeme za provinění. Účel opatření je spatřován ve „vytváření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženého stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.“²⁴¹ Systém opatření, který je upraven ZSVM, tvoří ucelený systém, který je navzájem provázán a tím umožňuje pružně reagovat na charakteristiku trestné činnosti páchanou mladistvým pachatelem či na jeho poměry. Důraz je především kladen na ochranu společnosti před případnou recidivou mladistvého a na motivační a výchovné působení na mladistvého pachatele, nejen v sociálních, ale i psychologických aspektech.

Systém opatření se dělí na tři základní části a to na opatření ochranná²⁴², trestní²⁴³ a výchovná²⁴⁴. Ochranná opatření jsou dle ZSVM celkem čtyři. Jedná se o ochranné léčení, zabezpečovací detenci, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a o ochrannou výchovu. Trestní opatření je považováno za nejpřísnější druh sankce. Dle ustanovení § 3 odst. 2 ZSVM lze tato opatření užít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona. Jako trestní opatření může být mladistvému uložen peněžitý trest; trest obecně prospěšných prací; peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu; propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty; zákaz činnosti; vyhoštění; domácí vězení; zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce; odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu²⁴⁵; odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební

²³⁹ ŠČERBA, F. Sankcionování mladistvých, *Kriminalistika*, 2005, č. 38 (2), s. 133.

²⁴⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 566.

²⁴¹ Ust. § 9 odst. 1 ZSVM.

²⁴² Ust. § 21 až § 23 ZSVM.

²⁴³ Ust. § 24 až § 35 ZSVM.

²⁴⁴ Ust. § 15 až § 20 ZSVM.

²⁴⁵ Tj. podmíněně odsouzení k trestu odnětí svobody.

dobu s dohledem²⁴⁶; odnětí svobody nepodmíněně.²⁴⁷ Účelem výchovných opatření ukládaných mladistvým pachatelům je „*usměrnit způsob jejich života, a tím podporovat a zajišťovat jejich výchovu.*“²⁴⁸ Mezi výchovné opatření dle ZSVM řadíme dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

Výchovná opatření mohou být uplatněny nejen v přípravném řízení, ale i v řízení před soudem pro mládež. Zákon nijak nestanovuje, v jakých případech je možné takto postupovat. V přípravném řízení jsou výchovná opatření ukládána státním zástupcem, avšak do pravomocného skončení tohoto řízení je pro uložení výchovného opatření vyžadován souhlas mladistvého.²⁴⁹ Výchovné opatření lze uložit samostatně či současně s jiným trestním či ochranným opatřením. Dovoluje – li to povaha věci, lze výchovné opatření uložit v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Zvláštním způsobem řízení je míněno podmíněné zastavení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání či narovnání. Pokud bylo upuštěno od trestního stíhání, příp. podmíněně upuštěno od trestního opatření, lze výchovné opatření uložit taktéž. Maximální délka, po kterou je možné výchovné opatření uložit, nesmí přesáhnout tři roky. Bude – li to vyžadovat charakter případu i s ohledem na osobu mladistvého, je možné uložit více výchovných opatření současně.

Dohled probačního úředníka, jakožto jeden z typů výchovného opatření, má za cíl, aby mladistvý opustil své návyky, zdržel se páčání další trestné činnosti a zvládl resocializaci. Výkonem dohledu je zasaženo do osobního života mladistvého. Při dohledu jsou využívány nejen prvky probace, ale i poradenství a pomoci. Smyslem probačního dohledu vykonávaného nad mladistvým je: „*pozitivní odborné vedení mladistvého spojené s potřebnou pomocí a jeho motivací k životu v souladu s obecně závaznými normami, zaměřené na zajištění toho, aby v budoucnu vedl řádný život, konsolidoval své osobní poměry a odstranil příčiny své trestné činnosti; podniknutí kroků k znovu začlenění mladistvého do společnosti a k vytvoření předpokladů pro jeho další pozitivní sociální rozvoj; sledování a kontrola chování mladistvého a ochrana společnosti před případnou újmou z jeho strany; snížení rizika recidivy trestné činnosti.*“²⁵⁰

²⁴⁶ Tj. podmíněně odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

²⁴⁷ Ust. § 24 odst. 1 ZSVM.

²⁴⁸ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010. s. 450.

²⁴⁹ Ust. § 15 odst. 3 ZSVM.

²⁵⁰ Srovn. NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 40; KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 587.

Výchovné opatření je ukončeno uplynutím doby, po kterou bylo stanoveno; odvoláním souhlasu, který udělil mladistvý; pravomocným skončením trestního stíhání či zrušením výchovného opatření. Pokud se jednalo o jednorázový úkon, dojde k ukončení provedením či splněním tohoto úkonu. Soud pro mládež nebo státní zástupce²⁵¹ může výchovné opatření zrušit či změnit „*jestliže se ukáže, že úplné nebo včasné plnění výchovného opatření je pro mladistvého nemožné nebo je nelze na něm spravedlivě požadovat*“²⁵² Nemožnost plnit výchovné opatření ze strany mladistvého se především odvíjí od jeho zdravotního stavu. Spravedlivě požadovat splnění výchovného opatření nelze v případech, kdy došlo k zhoršení poměrů v rámci rodiny, ke změně bydliště či školy.

9.3 Probační činnost v jednotlivých fázích řízení

Výkon a kontrola trestních a výchovných opatření je vykonávána PMS, resp. probačními úředníky. Probační úředníci, kteří pracují s mladistvými, musí být speciálně vyškoleni pro práci s touto skupinou pachatelů. Tyto specialisty nalezneme na každém středisku PMS. PMS pracuje ve všech fázích trestního řízení s mladistvými. V přípravném řízení je hlavní náplní práce probačního úředníka příprava podkladů; jednání s pracovníky sociálních odborů, školami a kurátory; mediace mezi pachatelem a poškozeným; jednání o náhradě škody; výběr vhodného opatření pro mladistvého a pomoc se získáváním kontaktů na psychology. V řízení před soudem se probační úředník angažuje především při ukládání jednotlivých typů výchovných opatření, v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání a při podmíněném upuštění od potrestání a upuštění od potrestání. Dále pak při uplatňování jednotlivých typů alternativních trestů nespojených s trestem odnětí svobody. V rámci vykonávacího řízení provádí probační úředník dohled nad mladistvým; dohlíží na výkon uložených povinností a omezení; zpracovává zprávy o průběhu dohledu; spolupracuje s rodinou mladistvého a zajišťuje mediaci. Probační úředník má možnost podat soudu pro mládež návrh na změnu výchovného opatření, na propuštění mladistvého z ochranné výchovy či může podat návrh na změnu ochranné výchovy či její prodloužení.

V průběhu celého řízení spolupracují probační úředníci se zájmovými sdruženími občanů, s orgány sociálně právní ochrany dětí, aj.. Na základě osobních návštěv či formou dotazů zjišťují osobní a rodinné poměry mladistvého; povahu mladistvého; prostředí, ve

²⁵¹ Pouze v přípravném řízení.

²⁵² Ust. § 15 odst. 5 ZSVM.

kterém se zdržuje a okolnosti, které ho vedly ke spáchání trestné činnosti. Tyto informace jsou důležité pro pracovníka PMS z toho důvodu, aby si dokázal připravit, jakým způsobem bude s mladistvým spolupracovat, kde vidí největší problémy v rámci jeho chování a na základě toho všeho může zhodnotit, jaké opatření by bylo pro něj nejvhodnější. V rámci metodiky činnosti se činnost probačního úředníka, s ohledem na práci s mladistvým, nijak neliší od činnosti s pachatelem, kterým je dospělá osoba. Probační úředníci se mohou účastnit hlavního líčení i v případech, kdy byla vyloučena veřejnost s ohledem na projednávání uložení opatření pro dítě mladší patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného.

V případě zadržení, zatčení či vzetí mladistvého do vazby, musí být středisko PMS bezodkladně informováno. Probace se uplatní v případě nahrazení vazby mladistvého dohledem probačního úředníka.²⁵³

Mladistvý, jemuž byl uložen dohled, musí spolupracovat s probačním úředníkem tak, aby došlo k naplnění probačního programu dohledu; účastnit se schůzek s probačním úředníkem, ve lhůtách, které mu byly stanoveny; umožnit úředníkům PMS vstup do svého obydlí, informovat úředníka PMS o všech změnách týkajících se jeho pobytu či zaměstnání. *„Tyto povinnosti jsou vesměs vymezeny tak, aby vytvořily předpoklady pro naplnění účelu probačního dohledu a probačnímu úředníkovi umožnily plnit jeho funkci.“*²⁵⁴

V průběhu výkonu dohledu by se měl probační úředník snažit o navázání kontaktu s rodinou mladistvého a jeho blízkým okolím, které ho ovlivňuje. Pracovník PMS by si v průběhu návštěv a jednotlivých setkání se členy rodiny měl všimnout jejich chování a vzájemných vztahů. To mu pomůže vytvořit si názor na mladistvého a též si tím usnadní práci při vytváření plánu dohledu, neboť již bude mít představu o tom, jaké jsou u mladistvého ty nejdůležitější rizikové faktory, které ho přivedly k páchaní trestné činnosti a mohly by být příčinou recidivy. Nejméně jedenkrát za šest měsíců je probační úředník povinen podávat orgánům činným v trestním řízení zprávy o dosavadním průběhu výkonu kontroly nad mladistvým. Tato průběžná zpráva musí obsahovat, zejm. shrnutí dosavadního chování mladistvého, průběh kontroly, stav plnění jednotlivých povinností.

Probační úředník nemá dle zákona žádnou rozhodovací pravomoc. Na základě ustanovení § 80 odst. 4 ZSVM je oprávněn udělit výstrahu. Tato výstraha však nemá povahu rozhodovací. V průběhu jednoho roku je probační úředník oprávněn mladistvému udělit maximálně dvě tyto výstrahy. Jejich obsahem je důrazné upozornění mladistvého o

²⁵³ Obecně lze dle ust. § 49 odst. 1 ZSVM nahradit vazbu mladistvého zárukou, dohledem, slibem či jeho umístěním do péče důvěryhodné osoby.

²⁵⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 589.

nevhodnosti jeho chování, na základě něhož porušuje plán probačního dohledu. Pokud však mladistvý i přes vydání výstrah opakovaně závažným způsobem porušuje podmínky dohledu, informuje o tom probační úředník soud pro mládež, který uložil dohled.

Prvky probace můžeme nalézt i v rámci institutu odstoupení od trestního stíhání. Tento institut je možné využít, pokud mladistvý úspěšně vykonal jeden z nabízených programů, mladistvému bylo uděleno napomenutí s výstrahou či pokud mladistvý částečně či zcela uhradil škodu, která vznikla poškozenému v souvislosti se spáchaným protiprávním skutkem.

V rámci zkušební doby, která byla mladistvému uložena soudem pro mládež, provádí PMS veškeré úkony k tomu, aby mladistvý vedl řádný život. Jedná se tak o případy, kdy bylo soudem pro mládež rozhodnuto o propuštění mladistvého z vazby s vyslovením dohledu, podmíněném zastavení trestního stíhání, podmíněném upuštění od trestního opatření s dohledem, uložení obecně prospěšných prací současně s uložení výchovného opatření, podmíněném odsouzení, uložení peněžitého trestu, podmíněném propuštění a podmíněném propuštění s dohledem.

Povinností probačního úředníka je po ukončení dohledu nad mladistvým, vytvořit závěrečnou zprávu. „*V ní shrne veškeré informace získané v rámci výkonu dohledu a své stanovisko k plnění jeho podmínek mladistvým.*“²⁵⁵

9.4 Probační program

V průběhu výkonu dohledu je mladistvý povinen se podrobit, tzv. probačnímu programu. Úpravu jednotlivých typů programů nalezneme v ustanovení § 17 ZSVM, dle něhož jsou tyto programy „*specifickými typy programů, se kterými systém soudnictví ve věcech mládeže spojuje naději v úspěšné řešení problémů mladistvých provinilců v různých sférách jejich života.*“²⁵⁶ V současnosti je uplatňovány programy sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický, vzdělávací, zahrnující obecně prospěšnou práci, doškolovací, rekvalifikační a program k rozvíjení osobnosti mladistvého a sociální dovednosti.

Zákonná úprava probačních programů a jejich využití je spíše rámcová, tudíž je ponechána možnost pro individuální rozhodování s ohledem na osobu mladistvého a

²⁵⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 591.

²⁵⁶ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 592.

specifičnost situace a případu. Probační programy slouží k nápravě chování mladistvého, jeho sociálním návykům a poměrům, k odstranění příčin trestné činnosti a pomoci v reintegraci. *Součástí celého procesu reintegrace mladistvých by zároveň měly být aktivity směřující k odstranění konfliktních stavů spojených s projednávanými činy a vypořádání vzájemných vztahů mezi nimi a poškozenými.*²⁵⁷ Mladistvý by měl být podroben takovému programu, u něhož bude jisté, že díky němu bude dosaženo veškerých cílů samostatně či v kombinaci dalšími ochrannými, trestními či jinými výchovnými opatřeními.

K tomu, aby mohly být probační programy ukládány mladistvým pachatelům je třeba, aby došlo k jejich schválení ministrem spravedlnosti, tzn. aby byly akreditovány. Tato akreditace zaručuje vysokou odbornou úroveň těchto programů. Na základě udělení tohoto povolení je probační program zapsán do zvláštního seznamu, který spravuje Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *„Akreditace probačních programů a jejich zapsání do zvláštního seznamu je okolnost, která tyto programy odlišuje od jiných programů, které jsou ukládány v rámci jiných výchovných opatření.*²⁵⁸ Akreditační řízení se řídí metodikou²⁵⁹ Ministerstva spravedlnosti a má za cíl především posoudit kvalitu jednotlivých probačních programů a též zhodnotit, zda tyto nové probační programy odpovídají vysokým a Ministerstvem spravedlnosti schváleným standardům již existujících a uplatňovaných programů. *„Akreditační řízení je tříkolové. V prvním kole je provedena evidence žádostí a kontrola splnění všech formálních náležitostí. Ve druhém kole jsou formálně prověřené žádosti včetně příloh a veškeré dokumentace předány k prostudování komisi expertů – hodnotitelů. Ve třetím kole jsou doporučení expertů postoupena Akreditační komisi Ministerstva spravedlnosti poručení k udělení/neudělení řádné akreditace probačním programům, které předloží ke konečnému rozhodnutí ministrovi spravedlnosti. Udělená řádná akreditace probačnímu programu je platná 3 roky od data jejího vystavení. Udělaná řádná akreditace s podmínkou je platná jeden rok. Pokud jsou ve stanovené lhůtě odstraněny zjištěné nedostatky probačního programu, je přeměněna v řádnou akreditaci platnou na 3 roky.*²⁶⁰

Povinnost podrobit se probačnímu programu je v přípravném řízení mladistvému uložena státním zástupcem a v řízení před soudem pro mládež samosoudcem či zvláštním senátem. Toto rozhodnutí má formu usnesení a není možné proti němu podat stížnost.

²⁵⁷ ROZUM, J. a kol. *Probační programy pro mladistvé*. Praha: Institut pro kriminologii a asociální prevenci, 2011. s. 28.

²⁵⁸ Tamtéž. s. 29.

²⁵⁹ Metodika hodnocení kvality probačních programů.

²⁶⁰ *Akreditační řízení*[online]. 2012 [2012-08-10]. Dostupný z WWW: <<https://www.pmscr.cz/programy/>>

Usnesení je doručeno mladistvému, obhájci, zákonným zástupcům mladistvého, PMS a orgánům sociálně-právní ochrany. Součástí rozhodnutí musí být přesně stanoveno, jakému programu je mladistvý povinen se podrobit a na jak dlouho mu je tento program uložen. Mladiství mohou programy vykonávat ústavní či ambulantní formou. Dle ustanovení § 15 odst. 1 ZSVM je možné mladistvému uložit povinnost podrobit se probačnímu programu v případech podmíněného odsouzení a podmíněného odložení peněžitého trestu nejdéle na dobu zkušební doby. V případě, že je probační program ukládán současně s jiným trestním či ochranným opatřením, může být uložen maximální v délce tří let.

K tomu, aby mohl být mladistvý pachatel podroben jednomu z akreditovaných probačních programů, musí být kumulativně splněny zvláštní předpoklady, které jsou upraveny v ustanovení § 17 odst. 2 ZSVM. Dle tohoto ustanovení, lze povinnost podrobit se probačnímu programu uložit, jestliže:

- a) je probační program vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti,
- b) mladistvému byla poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem probačního programu a
- c) mladistvý souhlasí se svou účastí na probačním programu.

Z hlediska potřeb mladistvého je vhodný především takový typ probačního programu, který svým obsahem odpovídá aktuálním životním a sociálním potřebám mladistvého. V zájmu společnosti by měl být uložen mladistvému program, který odhalí a napomůže řešit příčiny trestné činnosti a současně mu umožní vést řádný život, který bude v souladu s platnými právními normami dané společnosti. Dostatečné seznámení se mladistvého s obsahem jemu uloženého programu je zárukou toho, že v rámci jeho plnění bude vědět, co se od něj očekává a bude aktivní při jeho plnění. Souhlas mladistvého²⁶¹ s účastí a uložením probačního programu je v rámci stádia řízení před vydáním rozhodnutí ve věci samé výrazem zachování a respektování principu presumpce nevin²⁶². „*Udělit souhlas s uložením povinnosti podrobit se probačnímu programu musí dát mladistvý osobně, dobrovolně a způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o jeho projevené vůli.*“²⁶³

K ukončení výkonu probačního programu dochází na základě uplynutí doby, po kterou byl probační program uložen; zrušením povinnosti mladistvého podrobit se probačnímu dohledu; odvoláním souhlasu, který dal mladistvý, o podrobení se probačnímu programu;

²⁶¹ Dle ust. § 15 odst. 3 a § 17 odst. 2 písm. c) ZSVM.

²⁶² Srovn. čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a ust. § 2 odst. 2 TrŘ.

²⁶³ ROZUM, J. a kol. *Probační programy pro mladistvé*. Praha: Institut pro kriminologii a asociální prevenci, 2011. s. 37.

odvolání souhlasu mladistvého o podrobení se probačnímu programu před vydáním rozhodnutí ve věci samé; pravomocným skončením trestního stíhání. V souvislosti s ukončením probačního programu je důležité, s ohledem na trestněprávní důsledky, sledovat, kdy byl takovýto probační program uložen a s jakým rozhodnutím je jeho uložení spojeno. Žádné trestněprávní důsledky nenastanou v případě porušování a nedodržování podmínek probačního programu, který byl uložen soudem pro mládež či státním zástupcem v průběhu řízení před vydáním rozhodnutí o věci samé. „*Mladistvý se však tím zbavuje možnosti dosáhnout vyřešení svého případu v rámci některého z odklonů a soud pro mládež nebo státní zástupce při meritorním rozhodování vyhodnocují i tuto skutečnost.*“²⁶⁴ Při schválení narovnání, upuštění od uložení trestního opatření a též ani při odstoupení od trestního stíhání nevznikají žádné důsledky pro mladistvého. Trestněprávní důsledky mohou nastat v případě porušení probačního programu u podmíněného upuštění od trestního stíhání v tom smyslu, že může dojít k uložení trestního opatření během zkušební doby. V rámci podmíněného zastavení trestního stíhání či při nedodržení podmínek může soud rozhodnout o neosvědčení mladistvého v rámci zkušební doby a pokračování v trestním stíhání. U podmíněného opatření může dojít v těchto případech k nařízení výkonu odnětí svobody.

Setkáme se i s názory, že současná právní úprava probačních programů je nedostatečná a to s ohledem na absenci sankcí za porušování probačních programů ze strany mladistvého, např. v případech, kdy se dostavuje pod vlivem návykových látek a narušuje průběh lekce. Takovéto narušování ze strany mladistvého má negativní dopad na ostatní členy skupiny a v konečném důsledku může dojít k snížení efektivnosti takového programu. Prospěšné by v tomto ohledu bylo, aby mladiství s realizátory daných programů uzavřeli určitou dohodu, jejímž obsahem budou jasně stanovená pravidla chování a činnosti dané skupiny.²⁶⁵

V současné době je uplatňován akreditovaný probační program²⁶⁶ „Právo na každý den“, který je určen především pro prvopachatele. „*Rozvíjí jejich sociální dovednosti, efektivní komunikaci, schopnost řešení konfliktů. Jeho posláním je snížit riziko opakování trestné činnosti prostřednictvím pozitivního ovlivňování hodnotového systému a uvažování klientů, změnou nevhodných naučených stereotypů jednání.*“²⁶⁷

²⁶⁴ Tamtéž s. 43.

²⁶⁵ Srovn. HRUŠÁKOVÁ, M. K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. *Trestněprávní revue*, 2/2008. s. 37 a násl..

²⁶⁶ Seznam všech akreditovaných a uskutečňovaných programů spolu se zprávami o jejich realizaci nalezneme na: <https://www.pmscr.cz/programy/>

²⁶⁷ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010, s. 134.

9.5 Součinnost orgánů činných v trestním řízení

V průběhu spolupráce s mladistvými je důležité, abychom o nich získali co nejvíce informací a poznatků s ohledem na efektivnost práce. Je proto potřeba spolupracovat dle ZSVM s orgány činnými v trestním řízení. Za způsoby možné součinnosti jsou považovány multidisciplinární týmy a součinnost PMS s Policií České republiky.

Multidisciplinární týmy se utváří od roku 2004 a setkávají se pravidelně na jednotlivých střediscích PMS. *„Týmy jsou tvořeny soudci pro mládež, státními zástupci, kurátory, specialisty na mládež, aj.. Založení prvních multidisciplinárních týmů bylo inspirováno Komisí pro mládež v Kanadě a britskými „Youth Offending Teams“.*²⁶⁸

Ustanovení § 60 ZSVM ukládá Policii České republiky povinnost bez zbytečného odkladu informovat PMS, zákonné zástupce mladistvého a příslušný orgán sociálně-právní o zahájení trestního stíhání mladistvého. Tímto se PMS může zapojit již velmi záhy do celého procesu trestního řízení a vyvíjet svou činnost, resp. je zajištěn brzký vstup PMS do přípravného řízení. Policie České republiky je povinna na žádost PMS jí poskytnout veškeré informace a zjištěné skutečnosti o aktuálním místě bydliště mladistvého, zjištěných skutečnostech v místě pobytu či recidivě provinění. Policie České republiky dále může asistovat při návštěvách PMS u mladistvého, děje se tak pouze na základě žádosti ze strany PMS.

²⁶⁸ NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 44.

10. Případová studie probačního dohledu

Účelem této kapitoly je snaha o uplatnění a názornou ukázkou jednoho z případů, které řeší PMS. Níže uvedené skutečnosti a informace jsem získala na středisku PMS v Rokycanech. S ohledem na ochranu osobních údajů, dle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, jsou veškeré osobní údaje zaměněny.

V průběhu mé návštěvy jsem byla seznámena celkem se třemi případy, avšak jako ukázkou a reálný příklad jsem vybrala pouze jeden, který mne zaujal, pro mne zcela nečekaným návrhem PMS a pozdějším rozhodnutím soudu o osvědčení klienta. I přesto, že daný případ byl řešen mezi lety 2003 - 2004, použila jsem ho pro tuto práci s ohledem na posouzení rozhodování soudů, kterému předchází návrh PMS. Jak z případu vyplývá, jedná se o zcela subjektivní zhodnocení daného případu ze strany pracovníků PMS s ohledem na aktuální situaci v době, kdy má dojít k vydání návrhu, které je podkladem pro rozhodnutí soudu.

„Dne 4. 8. 2003 byl pan Karel B. odsouzen za nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů na 3 roky trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu čtyř let za současného vyslovení dohledu. Dále mu bylo uloženo zdržet se styku s drogově závislými a uložen trest propadnutí věci. Dohledem bylo pověřeno středisko PMS v Rokycanech, které panu Karlu B. zaslalo na adresu trvalého bydliště pozvánku na konzultaci. Dne 5. 11. 2003 PMS zaslala soudu na vědomí, že ačkoli byl klient řádně pozván, k jednání se nedostavil a nereagoval ani na výzvy. Ze strany PMS došlo k vznesení návrhu na předvolání odsouzeného k Okresnímu soudu k poučení o povinnostech mu uložených v rámci trestu odnětí svobody, případně k zahájení řízení k přeměně tohoto trestu v trest odnětí svobody nepodmíněně.

V prosinci roku 2003 se klient dostavil na osobní konzultaci, kde sdělil pracovníkům důvody, pro které se nedostavil, i po opětovných výzvách, na konzultace, které mu byly uloženy. Po pravomocném odsouzení i nadále páchal trestnou činností a právě obava z možného postihu byla tím důvodem, proč nereagoval na výzvy. Okresní soud rozhodl usnesením o návrhu PMS ve věci porušování povinností klienta, kdy se nedostavoval na výzvy k osobní konzultaci a v této době spáchal další trestný čin a to řízení pod vlivem alkoholu, o prodloužení stanoveného dohledu o 2 roky. Současně s prodloužením délky dohledu mu byl uložen trest obecně prospěšných prací. Tyto obecně prospěšné práce vykonal a nadále dodržoval povinnosti s ohledem na stanovený dohled. V lednu roku 2004 „Zpráva o průběhu

zkušební doby s dohledem“ shrnuje dosavadní průběh dohledu a jeho budoucí směřování. Konzultace byly stanoveny v intervalu 1x měsíčně s tím, že dohled bude zaměřen na motivaci a posilování zodpovědnosti klienta.

Na konci stanoveného dohledu byla vydána, tzv. „Závěrečná zpráva“, která shrnovala průběh dohledu. Uskutečnilo se celkem 26 konzultací. V rámci této závěrečné zprávy středisko PMS navrhuje, příp. nenavrhuje, soudu osvědčení klienta. V daném případě, dle mého názoru, došlo k překvapivému zhodnocení a navržení osvědčení se pro klienta. PMS navrhla osvědčení i přesto, že se klient v průběhu lhůty podmíněného odsouzení dopustil trestné činnosti. Z odůvodnění vyplývá, že ze strany PMS v souvislosti s vyslovením tohoto návrhu, bylo bráno jako polehčující to, že klient se trestné činnosti dopustil těsně před skončením lhůty podmíněného propuštění, nejednalo se o druhově stejnou trestnou činnost a především, klient sám PMS informoval o svém protiprávním jednání. Soud toto odůvodnění přijal a vydal usnesení o osvědčení se pana Karla B.“²⁶⁹

V případě porušení povinností ze strany klienta, není vždy řešením přeměna alternativního trestu na trest odnětí svobody, avšak vždy by měly být důkladně zváženy veškeré skutečnosti a též by mělo dojít ke zhodnocení, zda dohled plní, příp. splnil, svůj hlavní účel, tj. výchovně působil na pachatele trestného činu tak, aby si uvědomil závažnost spáchaného skutku a v budoucnu vedl řádný život. V případě, který je zde uveden, nebylo dle mého názoru tohoto účelu zcela dosaženo, neboť pachatel částečně změnil způsob života, nikoliv však na základě činnosti PMS, ale z důvodu, že si našel novou partnerku, která na jeho chování měla určitý vliv. Otázkou však zůstává, jak dlouho může být tento vliv účinný. Nedošlo k jeho vnitřní sebereflexi, tudíž při sebemenší příležitosti nastává nebezpečí, že bude pokračovat v trestné činnosti i nadále, jak se ostatně stalo záhy po jeho odsouzení.

²⁶⁹ NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 57 -58.

11. Právní úprava probace ve Velké Británii

11.1 Historie probace ve Velké Británii

V rámci historického vývoje institutu probace ve Velké Británii²⁷⁰ se zpočátku setkáváme s působením smírčích soudců, kteří vykonávali probační činnosti. Tito smírčí soudci byli neprofesionálními právníky bez jakéhokoli vyškolení pro činnosti v rámci probace. Počátkem 19. století došlo ve Velké Británii k rozšíření zkráceného trestního řízení, na základě čehož došlo k většímu uplatnění a využití práce těchto smírčích soudců. Mezi lety 1879 a 1887 byly schváleny dva významné zákony, které umožňovaly, aby určité typy trestných činů byly řešeny na nižší soudní úrovni. Jedním z těchto typů byly, např. trestné činy spáchané v opilosti. Za první probační úředníky ve Velké Británii můžeme považovat misionáře policejních soudů²⁷¹, kteří byly jmenováni v roce 1876 Společností anglické umírněné církve²⁷². Tito misionáři pomáhali pachatelům méně závažných trestných činů při hledání ubytování a práce a též se na ně snažili výchovně působit se snahou o to, aby začali vést řádný a spořádaný život. V rámci jejich činnosti byla tedy poskytována jak pomoc, tak i dohled. Jejich pravomoci byly rozšířeny v roce 1907, kdy byl vládou schválen zákon o podmíněném prominutí trestu.

Významný, v souvislosti s vývojem institutu probace ve Velké Británii, je institut trestního příkazu. Do roku 1991 byl tento příkaz prostředkem pro změnu chování pachatele, jednalo se však o netrestní opatření, na rozdíl od dnešního chápání trestního příkazu, který je vydáván soudem a představuje trest pro pachatele za spáchaný trestný čin.

Jak již bylo řečeno, významnou roli v oblasti vývoje a zavedení institutu probace ve Velké Británii sehrála Společnost anglické umírněné církve. Bylo však třeba, aby úředníci, kteří vykonávali probační činnosti, získali více pravomocí a tím se mohla stát jejich práce efektivnější. Právě i z tohoto důvodu došlo k převedení pravomocí na vládní orgán současně se začleněním do státní moci. Úředníci se tímto stali profesionály vykonávající probační činnosti a jejich pravomoci tak byly rozšířeny i s ohledem na rozšiřování oblastí, kde mohli

²⁷⁰ Následující kapitola je zaměřena na výklad a popis právní úpravy v Anglii a Walesu

²⁷¹ Srovn. HUTCHINGS, J. Sociální služby v justici v Anglii a Walesu. Organizace a úkoly Probation Service. *České vězeňství*, 2001, č. 3. s. 38. WHITEHEAD, P. *Exploring modern probation: Social theory and organisational complexity*. Bristol: The Policy Press, 2010. s. 126.

²⁷² CETS – Church of England Temperance Society

vykonávat dohled²⁷³. Probační úředníci byli podřízeni pouze Výboru pro probační případy, příp. svým supervizorům.

„S tím, jak ustupoval pesimismus spojený s filozofií trestního soudnictví, že „nic nefunguje“, byla probace vnímána jako stále důležitější nástroj racionálního, humánního, rentabilního a plně funkčního systému trestního soudnictví.“²⁷⁴ S ohledem na vrůstající tendenci významu institutu probace, bylo Home Office²⁷⁵ v 80. letech vydáno „Prohlášení o národních cílech a prioritách“. Výkon probace a definování jejích základních principů je realizováno prostřednictvím, tzv. Národních plánů. Národní jednotný plán, jako jeden z typu Národních plánů, má za cíl „za prvé prosazování spravedlnosti skrze efektivní a účinná vyšetřování, trestní stíhání, soudní procesy a vynášení rozsudků, a skrze podporu obětí. Druhým cílem je účinný výkon trestů uložených soudy a snižování opětovného páchání trestné činnosti s cílem zabezpečení ochrany veřejnosti.“²⁷⁶

System uplatňovaný ve Velké Británii byl až do roku 1999 decentralizovaný. Do této doby na území Velké Británie působilo zhruba 55 organizací. Tyto organizace byly provozovány vlastními probačními Radami nebo Výborem. K centralizaci došlo až ve zmíněném roce a to díky založení National Probation Service²⁷⁷, která již byla podřízena pod Home Office. Probační činnost však není uplatňována pouze státními orgány, ale i, např. Národní asociací probačních úředníků a Asociací vedoucích probačních úředníků. Probační služba je ve Velké Británii financována ze státního rozpočtu²⁷⁸, z tamních úřadů, z grantů a dotací Evropské Unie.

Probační služba má za cíl *„dohled nad pachateli trestných činů; zabezpečení bezpečnosti pro občany a společnost vůbec; zamezení páchání recidivy; poskytování profesionálních a kvalitních služeb pro odsouzené pachatele, jejich rodiny, oběti.“²⁷⁹* Prioritou při výkonu dohledu a probačních činností je především ochránit společnost před nepříznivými vlivy souvisejícími s pácháním trestné činnosti současně s hodnocením rizik, které společnosti hrozí. Probační činnosti jsou definovány v Probačních nařízeních a

²⁷³ V roce 1967 došlo k zavedení dohledu u institutu podmíněného propuštění. V roce 1973 byl dohled zaveden u prospěšných prací atd.

²⁷⁴ DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. s. 47.

²⁷⁵ Home Office ve Velké Británii vykonává činnost, kterou má v gesci ministerstvo spravedlnosti. Velká Británie je tak nejspíše jedinou zemí západní Evropy, které nemá zřízeno ministerstvo spravedlnosti.

²⁷⁶ DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 41.

²⁷⁷ V překladu Národní probační služba.

²⁷⁸ Téměř 75% z celkového rozpočtu pochází ze státního rozpočtu.

²⁷⁹ NEUBERTOVÁ, K. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*, Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012. s. 64.

požadavcích ústřední vlády. Požadavky ústřední vlády, které určují a stanovují standardy postupu práce, kvality a její rychlosti, nalezneme ve „Státních normách“.²⁸⁰

Probační činnost je stále modernizována a nalézají se nové způsoby pro to, aby se stala efektivnější. Tato modernizace s sebou přináší řadu změn, které jsou považovány za nejzásadnější od roku 1907, tj. od vzniku probační služby. Ve Velké Británii existuje program pro modernizaci, který lze rozdělit na tři základní části, a to na část „Iniciativa metody účinnosti“, „Státní normy 2000“ a „Státní probační služba Anglie a Walesu“²⁸¹. V rámci iniciativy metody účinnosti jsou poskytovány programy²⁸², které musí být akreditovány Státní akreditační komisí. Státní probační služba Anglie a Walesu je nový název probační služby ve Velké Británii. Se změnou tohoto názvu a současně s faktem, že došlo ke zrušení celkem 12 organizací, lze pozorovat kroky směřující ke sjednocení výkonu dohledu. Důvodem pro zrušení těchto organizací byla snaha uzpůsobit organizační strukturu tak, „aby měly služby stejné geografické hranice jako policejní orgány.“²⁸³

11.2 Národní probační služba

11.2.1 Obecná charakteristika

Národní probační službu²⁸⁴ (dále jen „NPS“) pro Anglii a Wales lze přirovnat k PMS, která působí a zajišťuje probační činnosti v rámci České republiky. NPS vznikla v roce 1999 a představuje organizační složku státu, která se podílí na dodržování norem a pravidel společnosti, kontrole trestů uložených pachatelům, pomoci pachatelům a výkonu dohledu. Řídí se i povinnostmi obsaženými v zákoně o svobodě informací, který nabyl účinnosti 1. 1. 2005, a na základě něhož má veřejnost právo požadovat informace a skutečnosti, které spravuje právě Národní probační rada. Strukturu NPS tvoří Národní probační ředitelství²⁸⁵ a jednotlivá střediska.²⁸⁶ NPS zajišťuje jednotlivé programy, kterými se snaží o snížení, příp. úplné zamezení recidivy, u pachatelů trestných činů. Právě tato snaha je jedním z hlavních

²⁸⁰ WHITEHEAD, P. *Exploring modern probation: Social theory and organisational complexity*. Bristol: The Policy Press, 2010. s. 6.

²⁸¹ Probation Service [online], National Probation Service [cit. 2012-08-20], dostupné na: <http://www.nationalprobationservice.co.uk/page1.html>

²⁸² Např. program „Think First“, o kterém bude hovořeno později či „Offender Assessment System“, který představuje spolupráci mezi věznicemi a probačními službami. Blíže k tomuto programu Research Summary 2/09 [online], Ministry of Justice [cit. 2011- 12-18], dostupné na: <http://www.justice.gov.uk/publications/docs/oasys-research-summary-02-09.pdf>

²⁸³ DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 57.

²⁸⁴ Čerpáno především z www.homeoffice.gov.uk

²⁸⁵ National Probation Directorate

²⁸⁶ Blíže Příloha č. 6: Schéma organizace v Anglii a Walesu.

cílů NPS. Mezi další cíle řadíme snahu o ochranu společnosti, snížení trestné činnosti či resocializaci pachatelů. Činnost a vnitřní uspořádání NPS se řídí Jednacím řádem²⁸⁷.

11.2.2 Oblast činnosti Národní probační služby

NPS vykonává dohled u trestu Community Rehabilitation Order, Community Punishment Order, Community Punishment and Rehabilitation Order, Drug Treatment and Testing Order, Money Payment Supervision Order a Suspended Sentence Supervision Order.

Community Rehabilitation Order lze uložit za spáchaný trestný čin pachatelům starším 16-ti let a to v rozmezí od 6 měsíců do 3 let. Současně s uložením tohoto příkazu může být pachateli uloženo splnit další povinnosti, např. protialkoholická léčba, protidrogová léčba, návštěva jednoho z probačních center, psychologická terapie či nucený pobyt v jednom z probačních hostelů.

Community punishment Order lze přirovnat k trestu obecně prospěšných prací, který je ukládán v České republice. Výkon tohoto trestu ve Velké Británii spočívá v odpracování min. 40 a max. 240 hodin neplacené práce pro stát. Tento trest může být uložen i jako náhrada za peněžitý trest, avšak nesmí být stanoven na více jak 100 hodin. I tento trest může být uložen pouze pachatelům starším 16-ti let.

Kombinací výše uvedených dvou příkazů je příkaz Community Punishment and Rehabilitation Order, který v sobě zahrnuje jak povinnost vykonat obecně prospěšné práce, tak i povinnost podrobit se probačnímu dohledu. Probační dohled může být uložen na jeden až tři roky a délka výkonu obecně prospěšných prací nesmí přesáhnout 100 hodin.

Drug Treatment and Testing Order je možné uložit pachatelům starším 16-ti let. Poprvé došlo k jeho zavedení v roce 1998, avšak celostátně začal být využíván až od druhé poloviny roku 2000.

Při uložení peněžitého trestu může být mladistvým i dospělým pachatelům uložen zároveň i dohled. Tento dohled nemusí být vykonáván pouze probační službou, ale i jinou osobou. Hovoříme o, tzv. Money Payment Supervision Order.

V případě podmíněného odložení trestu odnětí svobody může být soudem rozhodnuto o nařízení výkonu dohledu nad pachatelem trestného činu. Hovoříme o příkazu Suspended Sentence Supervision Order.

²⁸⁷ Criminal an Court Services Act 2000

NPS může dále vykonávat dohled u trestu Supervision order²⁸⁸ či Detention and Training Order^{289, 290}.

11.2.3 Legislativní změny ve Velké Británii související s probací

V rámci následující podkapitoly budou krátce chronologicky popsány základní legislativní změny, které souvisí s institutem probace a vývojem probační služby.

V roce 1989 došlo k přijetí, tzv. Children Act, který umožnil soudům věnovat se případům individuálně a v tomto ohledu vždy zvážit, jaké následky by měl daný trest pro dítě. Současně došlo k rozšíření nabídky probačních programů pro děti a též probačních příkazů.

Trestní zákony, tzv. Criminal Justice Acts byly zásadně novelizovány v roce 1991 a 1993. Významnou změnou, v souvislosti s probací a výkonem dohledu, byla skutečnost, že veřejně prospěšné práce bylo možné ukládat i v jiných případech, než jako alternativa k vazbě. Došlo tedy k uplatňování tohoto trestu, jako trestu alternativního k trestu odnětí svobody u pachatelů, kteří spáchali méně závažný trestní čin a tento typ trestu je pro ně výhodnější a lépe jím bude dosaženo účelu trestu. Změnou trestních zákonů došlo i k posunutí hranice, kdy je možné uložit dohled. Probační dohled je na základě těchto změn ukládán již 16-ti a 17-ti letým pachatelům. Dále došlo k zavedení nového probačního příkazu, tzv. protidrogové a protialkoholní léčby

Legislativní změny se týkaly i mladistvých pachatelů, kdy novela Criminal Justice and Public Order Act z roku 1994 měla přinést lepší postavení mladistvých pachatelů.

Trest domácího vězení byl do právního řádu Velké Británie zaveden v roce 1998 prostřednictvím Crime and Disorder Act. Kromě zavedení nového alternativního trestu, byla rozšířena délka probačního dohledu u pachatelů, kteří spáchali sexuální či násilné trestné činy.

Nejvýznamnější změnou s ohledem na NPS je zavedení elektronického monitorování²⁹¹ pro pachatele starší 10-ti let. Významné je to i z toho důvodu, že do roku 2002 bylo možné elektronicky monitorovat pouze pachatele starší 16-ti let.²⁹²

²⁸⁸ Jedná se o probační dohled dle zákona z roku 1998.

²⁸⁹ V překladu Detence a výchovný příkaz.

²⁹⁰ Výkon dohledu u těchto dvou trestů je v praxi spíše uskutečňován, tzv. službou mladým (The Youth Offending Teams), avšak dle zákona je může vykonávat i NPS.

²⁹¹ Součástí Criminal Justice z roku 2002.

²⁹² Blíže k elektronickému monitorování SPAANS, E. Elektronické monitorování: nizozemský experiment. *České vězeňství*, 1999, č. 4 S. 49-50.

11.2.4 Probační dohled

Cíle NPS byly popsány výše. NPS se především snaží o výchovné působení na pachatele, pomoci mu v resocializaci, příp. při řešení každodenních životních problémů. Dohled je ve Velké Británii vykonáván nad pachateli obdobně, jako je tomu v České republice. Po té, co soud uloží pachatelovi povinnost podrobit se dohledu, je odsouzený pozván na úvodní schůzku s probačním pracovníkem. Při ní jsou vymezeny podmínky a pravidla budoucí spolupráce mezi probačním úředníkem a odsouzeným. Na základě informací a poznatků o odsouzeném je vytvořen program probačního dohledu, součástí něhož jsou stanoveny cíle, kterých má být po čas výkonu dohledu dosaženo. Povinností odsouzeného je dostavovat se na smluvené schůzky k probačnímu úředníkovi a též povinnosti, které jsou typické pro kulturu a způsob života ve Velké Británii, spočívající především ve slušném chování, jak ke společnosti, tak především k probačnímu úředníkovi. V případě porušení těchto povinností může být podmíněný trest přeměněn na trest odnětí svobody, mohou být uloženy další opatření a povinnosti nebo v případě podmíněného propuštění může dojít k okamžitému umístění do vězení.

Probační úředníci pracují jak s odsouzenými, jejich rodinami, příp. členy nejbližšího okolí, ale i s oběťmi. V případě rozhodování o podmíněném propuštění je činnost NPS naprosto nezbytná. „*Probační úředník má též za úkol zjistit, jak oběť či její rodina vnímá vidinu podmíněného propuštění pachatele, a poté prostřednictvím Zprávy o podmíněném propuštění (Parole Report), kterou jsou povinni zpracovat, informují zpět oddělení podmíněného propuštění.*“²⁹³

S výkonem dohledu probačních úředníků souvisí i, tzv. Iniciativa metod účinnost, která stanovuje možná východiska a postupy pro zefektivnění práce probačních úředníků, postupy při výkonu dohledu či možnosti zavedení nových probačních programů. Základními zásadami této iniciativy je zásada rizika, potřeby a zásada vnímavosti. V případě zásady rizika by měla být probační činnost zaměřena jen na pachatele nejzávažnějších trestných činů. Právě tito pachatelé představují nejvyšší riziko pro celou společnost, tudíž je potřeba věnovat jim větší pozornost. Obsahem zásady potřeby je snaha o zaměření se na pachatele, jejich chování a trestné činy vůbec s ohledem na charakteristické znaky právě těchto trestných činů. Zásada vnímavosti je založena též na individuálním přístupu v rámci výkonu dohledu. Odsouzený by měl být zařazen do takového typu programu, který nejlépe odpovídá jeho potřebám a tím

²⁹³ DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 52.

dojde k odstranění možných příčin páchaní trestné činnosti a v důsledku k ochraně společnosti a možného zamezení recidivy.

11.3 Probační programy

Probační programy jsou ve Velké Británii využívány na celostátní úrovni od roku 1999. V následujícím výkladu se zaměřím na probační program Think first, o němž již bylo hovořeno výše, dále na probační program, který je určen pro řidiče, kteří usedají za volant pod vlivem alkoholu. Cílem je zaměřit se na příčiny páchaní trestné činnosti a prostřednictvím těchto programů, resp. jejich výchovným působením, tyto příčiny odstranit.

Probační program Think First je skupinovým programem, který má pachatelům pomoc uvědomit si, že předtím, než něco učiní, by si nejprve měli rozmyslet, jaké důsledky jejich chování může vyvolat. Program je určen především pro pachatele, u nichž je vysoké riziko recidivy. Cílem programu je naučit pachatele jak efektivně řešit životní problémy, jak se vypořádat se slabými sociálními návyky a dovednostmi a jak ovládat jejich chování. Celý tento program je složen z celkem 22 skupinových setkání, 4 předskupinových setkání a maximálně z 6-ti post skupinových setkání. V případě, kdy se pachatel nedostaví na jedno z těchto nařízených setkání a ani se neomluví, je tato situace ihned řešena s probačním úředníkem a může dojít k situaci, kdy je pachatel opět vrácen před soud.

Cílem programu pro pachatele, kteří spáchali trestný čin pod vlivem alkoholu je výchovně na ně působit; hovořit o problému alkoholismu; poukázat na možná rizika a následky, které mohou nastat; pomoci pachatelovi s jeho životními problémy a ukázat mu způsob, jak vést spořádaný život. Program je zaměřen především na pachatele starší 17-ti let, kteří byli odsouzeni za spáchání trestného činu pod vlivem alkoholu.

11.4 Národní probační služba a Probační a mediační služba

Zavádění probace a vznik PMS v České republice bylo do značné míry ovlivněno právě právní úpravou ve Velké Británii. Z tohoto důvodu zde nalezneme řadu shodných prvků. Zmínit lze, např. podobnost organizačního uspořádání probačních služeb. V obou případech jsou probační služby podřízeny Ministerstvu spravedlnosti²⁹⁴ a dále se člení na ředitelství a jednotlivá střediska, které nalezneme po celém státě. Hlavním posláním je

²⁹⁴ V případě Velké Británie se jedná, jak již bylo řečeno, o Home Office.

ochrana společnosti, snaha o zamezení recidivy, pomoc pachatelovi s resocializací a umožnění mediace mezi pachatelem a poškozeným.

Jedním z rozdílů je personální zabezpečení. Ve Velké Británii jsou do probačních činností vedle probačních úředníků zapojeni i dobrovolníci²⁹⁵. Celkový počet probačních úředníků v České republice činí přibližně tři sta, na rozdíl od Velké Británie kde se odhaduje celkový počet na osmnáct tisíc. Je patrné, že ve Velké Británii, s ohledem na dobrou personální situaci, dochází k lepšímu zajištění individuálního přístupu ke každému pachateli. Je možné věnovat mu více času a tím i efektivněji naplnit účel trestu. Pracovníci NPS mají možnost poskytovat individuální konzultace či stanovit frekvenci návštěv i jedenkrát za týden. Forma dobrovolnictví je v České republice pouze v začátcích. Za takovéto dobrovolníky můžeme považovat organizátory jednotlivých probačních programů, kterými se mohou stát i neziskové organizace.

Uvítala bych možnost ukládat povinnost podrobit se probačním programům i pro dospělé pachatele, tak jak je tomu ve Velké Británii. V současné době platná právní úprava v České republice umožňuje tyto programy uložit jen mladistvým pachatelům. Na změnu návyků a postojů, které jsou leckdy u pachatelů v rozporu s normami společnosti, není nikdy pozdě, proto by se výchovná funkce těchto programů, dle mého názoru, osvědčila a ujala i u dospělých pachatelů.

PMS za dobu své existence prošla velkým vývojem. V otázce přejímání pravidel a právních úprav jiných států je však důležité si uvědomit, že ne vše je vhodné aplikovat v České republice a to s ohledem na naši historii, kulturu, příp. společenskou vyspělost.

²⁹⁵ Odhaduje se, že dobrovolníků je kolem deseti tisíc a probačních úředníků cca. osm tisíc.

12. Závěr

Vývoj trestní politiky se v posledních letech zaměřuje na nalézání nových alternativ v rámci řešení trestních věcí bez uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Tento trest je považován za desocializační, neboť pachatel jeho výkonem ztrácí rodinné a sociální vazby, práci i samotné postavení ve společnosti. Následná socializace je tedy velmi obtížná, a proto by uložení tohoto trestu mělo být až poslední možností. Pozitivem těchto alternativních trestů je především fakt, že dojde k omezení míry zásahů do osobní svobody pachatelů.

Stěžejním tématem rigorózní práce je probace. Tento institut je součástí českého právního řádu od roku 2001, tedy více jak 11 let. Významnou úlohu v rámci uplatňování a výkonu probace zaujímá PMS, která vznikla na základě ZPMS.

Rigorózní práce je rozdělena na část popisnou, resp. teoretickou, a na část praktickou. V teoretické části je popsán a vysvětlen pojem probace, probačního dohledu s odkazem na historický vývoj tohoto institutu nejen v České republice, ale i v zahraničí. Součástí těchto úvodních kapitol je i kapitola o restorativní justici, o jejím zaměření, směřování a současném stavu restorativní justice v České republice. I přes to, že se jedná o kapitoly velmi teoretické a často spíše popisné, považuji je za důležité a neoddelitelné od této práce, neboť usnadní orientaci a pochopení následujících částí, které se věnují již samotným institutům, v nichž je uplatňována probace. Jak již bylo řečeno, významnou úlohu při výkonu dohledu zaujímá PMS. Výklad je zaměřen na popis její struktury, personální obsazení, hlavní oblasti její činnosti a též na možnosti spolupráce s ostatními státními orgány. Oblast součinnosti se neustále rozvíjí a patrné je to v porovnání se stavem v roce 2001, kdy PMS vznikala. Přesto bych však doporučila se této oblasti věnovat více a důkladněji, v souvislosti s větším rozšířením této spolupráce na jednotlivá školská zařízení, příp. centra, která pracují a pomáhají drogově závislým či osobám závislým na alkoholu. V případě školských zařízení by tato možnost spolupráce mohla být rozšířena o přednášková sezení, názorné aktivity či hry, do nichž by se děti zapojily a které by působily preventivně. U osob pod vlivem omamných či psychotropních látek by se spolupráce měla zaměřit na oblast pomoci a poskytnutí rad, jakým způsobem tuto situaci řešit a též by bylo vhodné jim ukázat, jaký následek může mít jejich chování v souvislosti s pácháním trestné činnosti. Tato skupina osob je nejvíce náchylná na páchání trestné činnosti, ale i následnou recidivu. PMS vykonává svou činnost prostřednictvím probačních zaměstnanců, tj. úředníků a asistentů. Jejich činnost je velmi specifická a vyžaduje naprostou pečlivost a informovanost. Probační úředník, aby mohl vykonávat dohled efektivně, potřebuje o osobě pachatele zjistit veškeré skutečnosti. To činí

na základě vlastního šetření v terénu, na základě konzultací a rozhovorů s okolím pachatele, příp. jeho rodinou či na základě dotázaní. V této oblasti bych viděla jako vhodné umožnit těmto pracovníkům uložit pořádkovou pokutu či jiná pořádková opatření v případě, kdy fyzické nebo právnické osoby odmítají poskytnout požadované informace. Dle mého názoru by tím došlo ke zvýšení efektivity výkonu dohledu, neboť probační úředník může sestavit účinný plán probačního dohledu pouze, pokud má veškeré podstatné informace, z nichž odhalí příčiny trestné činnosti. Pořádková pokuta by však nebyla ukládána osobě pachatele, resp. klienta PMS. Pouze, jak již bylo řečeno, dotázaným fyzickým a právnickým osobám, rodinným příslušníkům či známým pachatele, kteří neposkytli požadované informace pracovníkům PMS. V případě, kdy pachatel nespolupracuje s pracovníkem PMS, odmítá poskytovat informace a plnit plán probačního dohledu je pracovník PMS oprávněn ho napomenout, resp. udělit výstrahu, či při závažnějším porušování povinností ze strany klienta informovat soud o chování klienta, který může rozhodnout o přeměně trestu na trest odnětí svobody. Tyto sankce považuji za dostačující a nedomnívám se, že pořádková pokuta by měla být uložena i pachateli. Klienti PMS často pocházejí ze sociálně slabších vrstev společnosti, jsou bez práce. Vzhledem k tomu, že mají pouze nízké vzdělání, nalézt práci je pro ně velmi těžké, a tudíž jejich finanční zajištění či úspory jsou často nulové. Právě i z tohoto důvodu páchají trestnou činností. Pokud by byla pachateli uložena další povinnost, a to povinnost zaplatit pořádkovou pokutu, je velké riziko, že by došlo k recidivě, resp. že by pachatel ve snaze obstatat dostatečný peněžitý obnos páchal další trestnou činnost.

Stěžejní částí celé rigorózní práce jsou kapitoly zabývající se jednotlivými instituty, ve kterých je uplatňována probace na základě činnosti probačních úředníků. Podrobněji je rozebrán výkon dohledu u institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem a podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Probační dohled se však neuplatňuje pouze u těchto výše vyjmenovaných institutů. Krátce je zmíněna i právní úprava dohledu v rámci zkušební doby, obecně prospěšných prací, soudní pomoci, peněžitého trestu, trestu zákazu činnosti, trestu zákazu pobytu a trestu domácího vězení. Tyto kapitoly jsou podrobně rozebrány i s ohledem na to, že za doby účinnosti ZPMS došlo k rozsáhlé rekonstrukci trestního práva a to s sebou přineslo řadu změn. Krátce je zmíněn institut vazby a zákonných podmínek pro nahrazení vazby dohledem probačního úředníka.

Výraznější působení probačního úředníka nalezneme v rámci výkonu dohledu nad mladistvými pachateli. Vzhledem k jejich rozumové, mravní a intelektuální vyspělosti je potřeba k nim přistupovat a jednat s nimi jinak než s dospělými pachateli. Probační úředníci

spolupracují nejen s mladistvými pachateli, ale i s jejich rodinou a společně se tak snaží o nápravu těchto mladistvých delikventů. Důležité jsou v rámci této činnosti i jednotlivé probační programy, kterých se mladiství účastní. Tyto programy jsou vždy zaměřeny na určité oblasti, které by mohly působit problematicky a tím zapříčinit páchaní trestné činnosti. Cílená práce s ohledem na výchovné působení je nedílnou součástí celého procesu nápravy pachatele a tím souvisejícího dosažení účelu trestu. Probační programy, ukládané mladistvým pachatelům jsou upraveny v ZSVM spíše rámcově. Tím je ponechána možnost pro individuální rozhodování. Škála nabízených probačních programů je různorodá a dle mého názoru dostačující. V současné době jsou uplatňovány probační programy nejen z oblasti vzdělávání, psychologické podpory, ale i z oblasti sociální či rekvalifikační. PMS pravidelně aktualizuje seznam nabízených probačních programů a jejich obsahu. Potřebné informace lze též získat od pracovníků PMS. Dle mého názoru by tyto probační programy měly být ukládány i dospělým pachatelům. V současné době česká právní úprava toto neumožňuje, na rozdíl od právního řádu ve Velké Británii. Zaujal mne program „Think first“ uplatňovaný ve Velké Británii, který učí a pomáhá pachatelům uvědomit si následky svého chování dříve, než začnou jednat. Cílem programu je též naučit se a řešit životní krize a problémy. Problematickou oblastí v případě uplatňování probačních programů v České republice je skutečnost, že je nedostatečně upravena možnost sankcionovat mladistvého v případě, kdy narušuje průběh lekcí či se dostavuje na tyto lekce pod vlivem návykových látek. Řešením by zde byla možnost uzavřít ať již psanou či nepsanou dohodu mezi realizátory probačních programů a mladistvými pachateli. Tato dohoda by stanovovala jasná pravidla chování v rámci jednotlivých lekcí a možnosti řešení porušení těchto pravidel.

Vzhledem k tomu, že se při zavádění institutu probace česká právní úprava do značné míry inspirovala právní úpravou Velké Británie, je součástí rigorózní práce kapitola pojednávající právě o institutu probace v Anglii a Walesu, historii jeho vývoje, Národní probační službě a též o probačních programech, ukládaných jak mladistvým, tak dospělým pachatelům. Stručně je i porovnána Národní probační služba v Anglii a Walesu s PMS v České republice s ohledem na jejich společné či naopak rozdílné rysy.

Součástí praktické části rigorózní práce je případová studie, kterou jsem zpracovala na základě skutečností a poznatků, které mi byly poskytnuty během návštěv střediska PMS v Rokycanech. Podrobně je popsán jeden z případů, který tamní středisko řešilo a který mne i přes to, že se stal před více jak 8 lety, zaujal a překvapil co do svého ukončení, resp. rozhodnutí soudu, kterému předcházela návrh střediska PMS. I přesto, že klient spáchal v době nařízeného dohledu další trestný čin, zpočátku se neúčastnil stanovených konzultací, bylo

střediskem PMS navrženo jeho osvědčení s odůvodněním, že i přes počáteční porušování stanovených podmínek dohledu, vedl později řádný život s ohledem na to, že si našel novou partnerku, a tudíž by soud měl rozhodnout o jeho osvědčení. Dle mého názoru mělo středisko PMS navrhnout soudu neosvědčení klienta, neboť nedošlo k naplnění účelu trestu i přesto, že pachatel částečně změnil způsob svého života. Změna jeho chování souvisela nikoli s výchovným působením pracovníků PMS, vlastní sebereflexí či s tím, že si uvědomil své chyby a nepřijatelnost svého předchozího chování, ale s tím, že si našel novou partnerku, která na něho měla pozitivní vliv. Účelem zařazení této kapitoly do rigorózní práce bylo názorně aplikovat teoretické poznatky a informace, obsažené v předchozích částech práce, v praxi. Návštěvy střediska PMS a konzultace s jejími pracovníky mi napomohly k lepší orientaci a pochopení celého systému práce s pachateli a v obecné rovině mi napomohly též docenit a uvědomit si hlavní podstatu celého institutu probace. Organizační strukturu PMS, která je rozdělena na jednotlivá střediska, považuji za naprosto vyhovující. Pachatelovi je po nařízení dohledu určen jeden z úředníků PMS, který dohlíží na celý výkon dohledu. Probační úředník je určen z obvodu, v němž má pachatel bydliště, či se tam trvale zdržuje. Probační úředníci jsou znalí prostředí, v němž se pachatel pohybuje, a lépe se jim tak daří navazovat kontakty s pachatelovým okolím. Jak jsem sama vypožorovala, úředníci PMS se po čase práce s pachatelem stávají spíše kamarády či velmi blízkými osobami. Dokonce jsem se setkala i s případem, kdy byla jedna úřednice na středisku PMS v Rokycanech, označena klientem PMS za člena rodiny. S ohledem na časnost návštěv probačního pracovníka a klienta, důvěrnost a obsah jejich rozhovorů či navazování bližšího kontaktu se toto sblížení dá očekávat. Praktická část je doplněna též o grafy a tabulky shrnující celkový počet odsouzených, ubytovacích kapacit či skutečný počet ubytovaných v letech 2009 – 2012, které dokazují nárůst počtu odsouzených a též neudržitelnou situaci přeplněnosti věznic. Naděje na zlepšení těchto statistik, resp. skutečného stavu, jsou vkládány právě do alternativních trestů a jejich uplatňování v praxi. Jak z tabulek vyplývá, nárůst odsouzených v České republice každoročně stoupá a s tím souvisí i již zmíněná přeplněnost věznic, která s sebou nese řadu negativních jevů. Mezi něž řadíme, např. snížení bezpečnosti věznic či nárůst konfliktů, které vznikají v důsledku nedostatečného soukromí a osobního prostoru vězňů. Při analýze grafu ubytovacích kapacit a počtu ubytovaných ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby zjistíme, že rozdíl mezi údaji v nich obsažených je více jak 2000 vězňů, tj. kapacita vazebních věznic a věznic Vězeňské služby v České republice je překročena o zhruba jednu desetinu celkového počtu všech vězňů. Možnosti řešení jsou různé, avšak nikterak jednoduché. Lze se ubírat cestou změny trestní politiky, ve smyslu zamyšlení se nad pojetím

závažnosti testu odnětí svobody, jeho uvážlivého ukládání. Dále by bylo vhodné nastavit takové podmínky, které by umožnily podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody současně s převzetím odpovědnosti pachatele za své chování, napravením následků vzniklých protiprávním jednáním či vyrovnáním se s obětí trestného činu.

Určité zlepšení by mohla přinést i reforma vězeňství, která má tři základní okruhy, resp. oblasti, na které se zaměřuje. Jedná se o modernizaci vězeňských zařízení, kdy většina z nich je v současné době zastaralá a výkon práce pro zaměstnance vězeňské služby je velmi obtížný i s ohledem na udržení pořádku. Další oblastí je snaha o vytvoření účinného systému zacházení s odsouzenými. Poslední oblastí je profesionalizace a zkvalitnění personálu.

V poslední době zaznamenáváme trend nárůstu počtu odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody ve srovnání s dobou před zavedením institutu probace a začátkem činnosti PMS. Vysvětlení tohoto negativního trendu spatřuji v tom, že alternativní tresty jsou i nadále ukládány pachatelům, u nichž nejsou účinnými a prostřednictvím nichž nedojde k naplnění účelu trestu a k samotné nápravě pachatele. Je důležité, aby bylo k ukládání těchto trestů přistupováno s rozvahou, po zjištění všech adekvátních skutečností, které napomohou k rozhodnutí o uložení trestu, ve smyslu toho, zda pachatel je schopen dosáhnout nápravy prostřednictvím alternativního trestu či nikoli, a v tom případě mu bude nutné uložit trest odnětí svobody. Avšak i přes tento negativní trend považuji alternativní tresty za přínosné pro český trestní systém a společnost vůbec.

Seznam zkratk

PMS	- Probační a mediační služba České republiky
TrZ	- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TrŘ	- zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZPMS	- zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
ZSVM	- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (o soudnictví ve věcech mládeže)
NPS	- Národní probační služba ve Velké Británii

Použitá literatura

Knižní

1. BARTON – BELLESSA, S. HANSER, R. *Community Based corrections*. California: Sage Publications, Ltd., 2011. ISBN 978-1-4129-8746-2
2. ČERNÍKOVÁ, V a kol. *Sociální ochrana terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0
3. DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. ISBN 80-7338-007-2
4. DIGNAN, J. *Understanding victims and restorative justice*. Maidenhead: Open University Press, 2005. ISBN 978-0-335-20979-8
5. DOUBRAVOVÁ, D. a kol. *Příručka pro probaci a mediaci*. Praha: SPJ, 2001, ISBN 80-902998-0-6
6. FENYK, J. J. Diskusní blok, In: *Poslání a organizační struktura Probační a mediační služby. Mezinárodní diskuzní fórum. Záznam referátů, diskuze a doporučení odborníků v oblasti probace a mediace*. Praha 13. 11. 1997.
7. GELSHORPE, L., MORGAN, R. *Handbook of Probation*. Cullompton; Portland: Willan, 2007. ISBN 978-1-84392-189-9
8. GROENHUIJSEN, M. Victim – offender mediation: legal and procedural safeguards. Experiments and legislation on some European jurisdictions. In: *Victim – Offender Mediation in Europe: Making restorative Justice Works*. Leuven: Leuven University Press, 2000
9. HAMAI, K. VILLÉ, R. HARRIS, R. HOUGH, M. ZVEKOC, U. *Probation Round the World. A comparative study*. UNICRI: British Home Office and Robert Harris, 1995. ISBN 0-415-11516-7

10. INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9
11. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-22-6
12. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-49-3
13. JELÍNEK, J. *Novelizace trestního práva v roce 1997*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-7201-118-9
14. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. ISBN 80-210-3025-9
15. KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8
16. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-042-3
17. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 80-7400-429-2
18. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2
19. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4
20. LEVINSON, D. *Encyclopedia of crime and punishment*. California: Sage Publications Ltd., 2002, ISBN 0-7619-2258-X

21. LORTIE, S., POLANSKI, M., SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Institut ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000, svazek 59. ISBN 80-902656-1-8
22. MAQUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R. *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford : Oxford University Press. Fourth Edition, 2007. ISBN 0-19-924937-7
23. MCNEILL, F. BATCHELOR, S. *Soudnictví pro mladistvé: přehled studií*. Glasgow: Department of Social Policy and Social Work, 2003
24. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X
25. MAREŠOVÁ, A. VÁLKOVÁ, J. *K problematice alternativních trestů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994
26. NEZKUSIL, J. *K některým stránkám institutu probace. Sborník prací z trestního práva*. Praha: Univerzita Karlova, 1969.
27. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5
28. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2
29. NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 2. vyd., 1969
30. PŘESLIČKOVÁ, H. *Obecně prospěšné práce a další instituty restorativní justice*. Praha: Český helsinský výbor, 2003. ISBN 80-86436-14-4
31. ROZUM, J., KOTULAN, P., ZEMAN, P. et al. *Vybrané problémy sankční politiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-042-0

32. ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. *Účinnost dohledu u osob podmíněně propuštěných*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-073-1
33. ROZUM, J., JARKOVSKÁ, L., KOTULAN, P. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: Závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-026-9
34. ROZUM, J., KOTULAN, P. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000. ISBN 80-86008-77-0
35. ROZUM, J., KOTULAN, P. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8
36. ROZUM, J. a kol. *Probační programy pro mladistvé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. ISBN 978-80-7338-114-1
37. RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J. *Zadržení a vazba v českém trestním procesu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-817-7
38. SALÁK, P. a kol. *Československé trestní právo v proměnách věků: sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5086-0
39. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7
40. SULLIVAN, D., TIFFT, L. *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. 1. vydání. London: Routledge, 2008. ISBN 978-0-415-44724-9
41. SUCHÝ, O. *Podmíněné propuštění a postpenitenciární péče – komparativní studie*. Praha: Výzkumný ústav kriminologický při Generální prokuratuře ČSSR, 1970,
42. SVOBODA, I. *Úvod do studia mediace a probace*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2005. ISBN 80-7318-261-0

43. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-350-9
44. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I: komentář: §1-139*. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-428-5
45. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I: komentář: §1-139*. Praha: C.H.Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-109-3
46. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád: Komentář*. 6. dopl. a přep. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-043-0
47. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář. 1.díl*. 6. doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7
48. ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4
49. ŠČERBA, F. *Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997 – 2005*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-633-4
50. ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2
51. VANDUCHOVÁ, M. *Peněžitý trest- praxí nedocenená alternativa trestu odnětí svobody. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-365-2
52. VĚTROVEC, V. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-32-7
53. VILLÉ, R., ZVEKIC, V. aj. *Promoting Probation internationally*. Rome: - London: UNICRI Publications, 1997. ISBN 9-290-78034-7

54. VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4
55. WHITEHEAD, P. *Exploring modern probation: Social theory and organisational complexity*. Bristol: The Policy Press, 2010. ISBN 978 1 84742 348 1
56. ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*, 2003. ISBN 80-902998-1-4
57. ZVEKIC, U., HARRIS, R. *Probace – poznatky ze zahraničí: Prosazování probace na mezinárodní úrovni*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. ISBN 80-7338-005-6
58. ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007, ISBN 978-80-87071-55-7

Právní předpisy:

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
2. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.
3. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.
4. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.
6. Zákon č. 63/1956 Sb., trestní zákon.
7. Zákon č. 44/1973 Sb., o ochranném dohledu.
8. Zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících.
9. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
10. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Časopisecké zdroje:

1. ČÍRTKOVÁ, L. Hlavní problémy obětí trestných činů v ČR. *Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí*, 1998, č. 4
2. HUTCHINGS, J. Sociální služby v justici v Anglii a Walesu. Organizace a úkoly probation Service. *České vězeňství*, 2001, č. 3

3. HRUŠÁKOVÁ, M. K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 2
4. JÍLKOVÁ, I. Efektivní nástroj prevence recidivy mladistvých. *Veřejná správa*, 2008, č. 19
5. JÍLKOVÁ, R. Alternativní způsoby řešení sporů, proč mediace?. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 10
6. KALMOUTH, A. M., OUŘEDNÍČKOVÁ, L. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy*, 1997, č. 12.
7. KOTULAN, P. K pojmu obecné prospěšnosti při ukládání trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4
8. KROFTOVÁ, A. První zkušenosti probačních úředníků. *České vězeňství*, 1996, č. 4
9. KROFTOVÁ, A. Probační programy pro mladistvé delikventy. *Trestněprávní revue*, 2007, č. 6
10. LEYNSEELE, P., DOLEŽALOVÁ, M., PUTTE, F. Mediace jako doplněk (či alternativa?) soudního procesu. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 8
11. MATZNER, J. MEJZLÍK, J. Poznámky k mediaci mezi obviněným a poškozeným. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 2
12. NEZKUSIL, J. Probace, mediace a odklon v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*, 2007, č. 1
13. NOVOTNÝ, O. Alternativy k uvěznění (K problematice reformy trestněprávních sankcí v ČR). *Právní praxe*, 1993, č. 2
14. PÚRY, F. a kol. Nad jedním rozhodnutím o probaci. *Trestní právo*, 1997, č. 2
15. REPÍK, B. Trestné sankcie. *Justiční revue*. XDIII, 1991, č. 1, s. 12.
16. ROZUM, J a kol. Mediace z pohledu občanů České republiky. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 8
17. ROZUM, J., KOTULAN, P., TOMÁŠEK, J. Dohled u podmíněně propuštěných z hlediska jeho efektivity. *Trestněprávní revue*. 2008, č. 7
18. SOTOLÁŘ, A. K povaze probačního dohledu nad mladistvými provinilci. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 11
19. SOTOLÁŘ, A. K probačnímu dohledu nad mladistvými a dětmi mladšími patnácti let. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 3
20. SOTOLÁŘ, A., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., SOVÁK, Z. Mediační a probační služba v ČR, současný stav a možnosti dalšího vývoje. *Právní praxe*, 1997, č. 7-8
21. SOTOLÁŘ, A. Programy probačního typu ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 5

22. SOTOLÁŘ, A. Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 4
23. SPAANS, E. elektronické monitorování: nizozemský experiment. *České vězeňství*, 1999, č. 4
24. SUCHÝ, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1995, č. 7
25. SUCHÝ, P., VÁLKOVÁ, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy*, 1996, č. 4
26. SVOBODA, I., CHUDÝ, Š. Výchovná činnost mediátora Probační a mediační služby. *Veřejná správa*, 2005, č.16
27. ŠÁMAL, P. K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2004, č. 2
28. ŠÁMAL, P. Probační a mediační služba. *Sociální politika*, 2001 č. 5
29. ŠČERBA, F. Právní úprava nových alternativních trestů. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10
30. ŠČERBA, F. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, č. 38 (2)
31. ŠČERBA, F. Probace a její projevy v českém trestním právu. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 8
32. ŠČERBA, F. Výchovná opatření dle návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestní právo*, 2003, č. 8
33. VANDUCHOVÁ, M. K novému trestu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1996, č. 7
34. VANTUCH, P. Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. *Právní rádce*, 2003, č. 11
35. VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., SOVÁK, Z. Probační a mediační služba ČR. *Právní rádce*, 2002, č. 8
36. VĚTROVEC, V. Rizika probačního pracovníka při práci s mladistvými pachateli. *Právo a rodina*, 2003, č. 3
37. VĚTROVEC, V. Typologie mladistvých klientů probační a mediační služby. *Právo a rodina*, 2002, č. 7
38. VŮJTĚCH, J. Problematika součinnosti a spolupráce orgánů při uplatňování institutu obecně prospěšných prací. *Právní praxe*, 1998, č. 4
39. ZEZULOVÁ, J., KABÁTOVÁ, I. Několik poznámek k alternativnímu trestu obecně prospěšných prací. *Trestní právo*. 1997, č. 6

40. ZEZULOVÁ, J. Zamyšlení nad postavením a činností probačního pracovníka u okresních a krajských soudů v České republice. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, č. 2
41. ŽATECKÁ, E. Probační a mediační služba dle platné právní úpravy. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2004, 12 (2)
42. ŽATECKÁ, E. Poznatky z praxe probačních úředníků (možné náměty de lege ferenda). *Trestněprávní revue*, 2007, č. 6
43. ŽATECKÁ, E. Národní probační služba ve Velké Británii. *Trestní právo*, 2007, č. 12

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu České republiky ve věci III ÚS 287/96 ze dne 22. 5. 1997
2. Nález Ústavního soudu II. ÚS 897/08 ze dne 12. 8. 2008
3. Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 7 To 317/2001 ze dne 21. 8. 2008
4. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích – pobočka v Táboře sp. zn. 14 to 130/2004 ze dne 15. 4. 2004
5. Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 3 To 123/99 ze dne 15. 2. 2000
6. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 185/2006 ze dne 28. 2. 2006
7. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tz 109/2004 ze dne 14. 7. 2004
8. Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 751/2005 ze dne 16. 6. 2005
9. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1430/2009 ze dne 12. 1. 2010
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1409/2011 ze dne 23. 11. 2011
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1262/2006 ze dne 8. 11. 2006
12. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. Tpjn 300/2003 ze dne 5. 2. 2004
13. R 19/1976, R 56/1973, R 59/1973, R 2/1962
14. SR 12/2001 – VI, VIII; SR 40/2002

Internetové zdroje:

- <http://www.pmscr.cz/>
- <http://www.legislation.gov.uk/>
- <http://www.latron.cz/>
- <http://www.spj.cz/>

- <http://www.cepprobation.org/>
- <http://www.ejprob.ro/>
- <http://www.uscourts.gov/>
- <http://www.bjs.ojp.usdoj.gov/>
- <http://www.restorativnijustice.cz/>
- <http://www.psp.cz/>
- <http://www.justice.gov.uk/>
- <http://www.homeoffice.gov.uk/>

Ostatní prameny:

1. CODEXIS® ACADEMIA, verze 5/2012. Licence registrována na studenta: Neubertová Kateřina 2012, Atlas consulting spol. s.r.o.
2. *Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku. I. Obecná část.* [online]. PSP ČR. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>>.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
4. Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli, Štrasburk, 30. 11. 1964
5. Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001 – Org, kterou se vydává *Vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy*
6. Metodika hodnocení kvality probačních programů
7. Metodické doporučení pro postup PMS v rámci náhrady vazby dohledem u mladistvých
8. Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění možností ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací (OPP)
9. Metodický standard činnosti PMS v oblasti probace

10. Metodický postup Probační a mediační služby ČR v oblasti nahrazení vazby dohledem probačního úředníka
11. Metodický postup střediska PMS v rámci zajištění výkonu dohledu
12. Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem
13. Metodický standard PMS pro práci s mladistvými
14. *Naděje právní vědy: Býkov ...: sborník z mezinárodního setkání mladých vědeckých pracovníků konaného ve dnech ... na Zámeckém statku Býkov*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, ISBN 978-80-7380-323-0
15. NEUBERTOVÁ, Kateřina. *Probační dohled a jeho uplatnění v rámci alternativních trestů*. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta, 2012
16. Organizační řád Probační a mediační služby České republiky
17. Příloha 1 časopisu České vězeňství, 1999, č. 1
18. Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění. přeloženo z anglického originálu *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment*, zpracováno Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu ve Vídni
19. Rezoluce o snížení vězeňské populace, alternativách trestu odnětí svobody a společenského začlenění pachatelů, přijatá v rámci VII. Kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli (Milán, 1985), Evropský seminář o alternativách trestu odnětí svobody (Helsinky, 1987)
20. Statut Probační a mediační služby

21. STOLLÁROVÁ, Markéta. Probace a její prvky v českém trestním systému [online]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/187758/pravf_r/>
22. Trest obecně prospěšných prací. Návrh metodického postupu Probační a mediační služby při ukládání a zajišťování výkonu trestu včetně součinnosti Probační a mediační služby s ostatními zainteresovanými institucemi. Praha: Pracovní skupina OPP ve spolupráci s ředitelstvím Probační a mediační služby ČR, 2002

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Tabulka - Celkový počet odsouzených v České republice	I
Příloha č. 2 - Graf - Ubytovací kapacita ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky.....	II.
Příloha č. 3 - Graf - Počet ubytovaných ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky.....	III.
Příloha č. 4 – Pozvánka ke konzultaciIV.
Příloha č. 5 – Zpráva o průběhu dohledu	V.
Příloha č. 6 - Schéma organizace v Anglii a Walesu	IX.
Příloha č. 7 - Poučení o výkonu dohledu	X.

Příloha č. 1: Tabulka – Celkový přehled odsouzených v České republice

Rok	2009	2010	2011	2012 ²⁹⁶
Celkový počet odsouzených	19 449 ²⁹⁷	19 374 ²⁹⁸	20 551 ²⁹⁹	20 723 ³⁰⁰

²⁹⁶ Počet odsouzených je uveden k datu 21. 9. 2012.

²⁹⁷ Statistická ročenka 2009 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202009_1.pdf, s. 72.

²⁹⁸ Statistická ročenka 2010 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v8.pdf, s. 72.

²⁹⁹ Týdenní statistické hlášení pro rok 2011 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na:

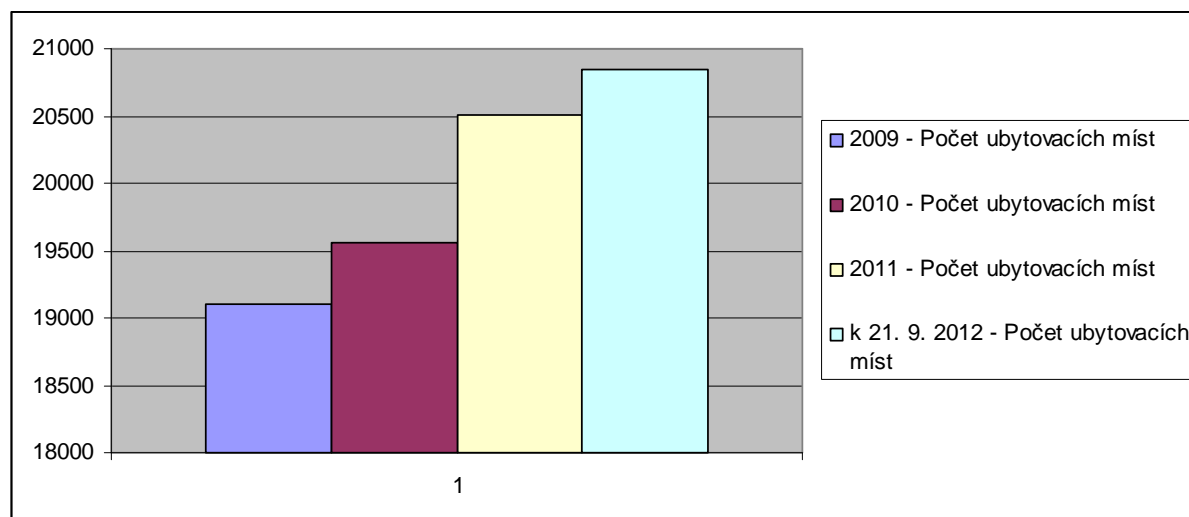
http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/T%C3%BDenn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD/2011/TSH%2030.12.2011.pdf, s. 1

³⁰⁰ Týdenní statistické hlášení [online], VS ČR. [cit. 2012-09-24], dostupné na:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/T%C3%BDenn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD/2012/TSH%2021.9.2012.pdf

Příloha č. 2: Graf – Ubytovací kapacita ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky

Počet ubytovacích míst k 31. 12. 2009	19 110
Počet ubytovacích míst k 31. 12. 2010	19 553
Počet ubytovacích míst k 30. 12. 2011	20 501
Počet ubytovacích míst k 21. 09. 2012	20 844

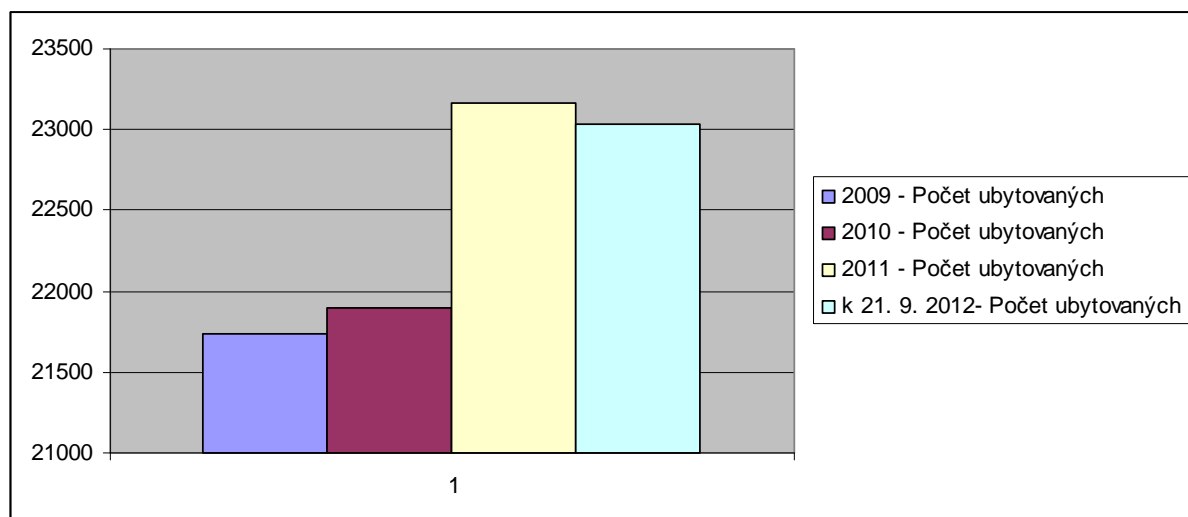

301

³⁰¹ Statistická ročenka 2009 [online], VS ČR. [cit. 2011-11-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202009_1.pdf, srovn. Statistická ročenka 2010 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/ročenka_2010_v8.pdf, srovn. Týdenní statistické hlášení pro rok 2011 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/T%C3%BDdenn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD/2011/TSH%2030.12.2011.pdf, s. 2 srovn. Týdenní statistické hlášení [online], VS ČR. [cit. 2012-09-24], dostupné na: http://vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/T%C3%BDdenn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD/2012/TSH%2021.9.2012.pdf

Příloha č. 3: Graf - Počet ubytovaných ve vazebních věznicích a věznicích Vězeňské služby České republiky

Počet ubytovaných k 31. 12. 2009	21 734
Počet ubytovaných k 31. 12. 2010	21 900
Počet ubytovaných k 30. 12. 2011	23 163
Počet ubytovaných k 21. 09. 2012	23 030

302

³⁰²Statistická ročenka 2009 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/Ro%C4%8Denka%202009_1.pdf, srovn. Statistická ročenka 2010 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistick%C3%A9%20ro%C4%8Denky/ročenka_2010_v8.pdf, srovn. Týdenní statistické hlášení pro rok 2011 [online], VS ČR. [cit. 2012-06-18], dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/T%C3%BDenn%C3%AD%20statistick%C3%A9%20hl%C3%A1%C5%A1en%C3%AD/2011/TSH%2030.12.2011.pdf, s. 2

Příloha č. 4: Pozvánka ke konzultaci

adresa střediska

Jméno a příjmení

Adresa bydliště

V dne 2011

Pozvánka ke konzultaci

(Vážená) paní, (vážený) pane

usnesením (rozsudkem, trestním příkazem) Okresního (Krajského...) soudu v pod č.j. bylo rozhodnuto ve vaší věci o se zkušební dobou v trvání V rámci této zkušební doby Vám byl uložen dohled.

Realizaci výkonu uloženého dohledu zajišťuje středisko Probační a mediační služby ČR v Účelem úvodní konzultace je poskytnout Vám všechny potřebné informace, které se týkají výkonu Vašeho trestu, úlohy Probační a mediační služby ČR v rámci zajištění výkonu dohledu, včetně vyjasnění všech podmínek a pravidel, za kterých bude dohled probíhat.

Dostavte se proto dne v hodin na středisko Probační a mediační služby v, adresa

V případě, že se ze závažných důvodů nemůžete v daném termínu dostavit, žádám Vás o vyznění na telefonním čísle , aby mohl být dohodnut náhradní termín. Na tomto tel. č. Vám budou v případě Vašeho zájmu poskytnuty další informace.

Na jednání si s sebou vezměte občanský průkaz.

S pozdravem

.....
Úředník (asistent) PMS ČR

Příloha č. 5: Zpráva o průběhu dohledu

adresa střediska

středisko

Zpracováno pro příslušný soud: adresát - adresu uvádět fakultativně, pokud přikládáme průvodní dopis, není nutná

Zpráva o průběhu dohledu

Číslo spisu T/PM :	
Jméno a příjmení klienta:	
Datum narození:	
Trvalé bydliště:	
Aktuální kontaktní adresa:	<i>Uvádět pouze v případě, že je odlišná od trvalého bydliště</i>
Klient přijat do evidence PMS ČR	<i>Informace ukazuje, jak dlouho bylo prozatím s klientem pracováno</i>
Zprávu vypracoval, dne:	<i>Jméno úředníka, datum</i>
Přílohy:	<i>Dokumenty se přikládají v kopiích tak, aby dokládaly klientovu situaci, např.:</i> <ul style="list-style-type: none">▪ <i>pracovní smlouva</i>▪ <i>evidence na úřadu práce</i>▪ <i>potvrzení o sociálních dávkách, invalidním důchodu</i>▪ <i>potvrzení o studiu, hodnocení školy</i>▪ <i>povolávací rozkaz</i>▪ <i>doklady o placení nákladů trestního řízení, obhajoby vazby, náhrady škody</i>▪ <i>splátkový kalendář</i>▪ <i>potvrzení o pobytu v léčebně</i>▪ <i>zpráva o plnění PRP</i>▪ <i>lékařská zpráva, neschopenka</i>▪ <i>stanovisko klienta ke zprávě</i>

1. OSOBNÍ A SOCIÁLNÍ POMĚRY KLIENTA

1.1. Aktuální situace

Kolonka by měla obsahovat např. tyto údaje z oblasti rodiny, soc. kontaktů a oblasti volného času:

- ✓ minulost klienta krátce zmínit pouze v první zprávě
- ✓ kde a s kým klient žije
- ✓ jaké jsou rodinné vztahy, jejich vývoj během zkušební doby
- ✓ důsledky trestné činnosti na osobu klienta, vliv na jeho rodinné okolí a vztahy
- ✓ *jakými aktivitami tráví volný čas, koníčky a zájmy*
- ✓ *v jakých soc. skupinách se klient pohybuje*
- ✓ *zda je v kontaktu se spolupachateli trestné činnosti*
- ✓ *zdroje podpory v klientově okolí, kdo mu pomáhá, je mu oporou*

1.2. Zaměstnání a finanční situace (*finanční situaci uvádět fakultativně*)

Kolonka by měla obsahovat např. tyto údaje:

- ✓ získaná (probíhající) kvalifikace - škola, učiliště, obor, ročník, školní výsledky, popř. hodnocení ze školy
- ✓ vývoj finanční situace klienta - případně výdělek resp. výše příjmů, možnosti náhrady škody, příp. splátek
- ✓ názvy a adresy zaměstnavatelů, druh práce – sezónní, pravidelná, brigáda, dlouhodobá, krátkodobá
- ✓ informace týkající se evidence na Úřadu práce, podpora v nezaměstnanosti – úroveň spolupráce s ÚP, jméno příslušné zprostředkovatelky
- ✓ klientovy aktivity při hledání zaměstnání, změny zaměstnání a jejich důvody
- ✓ plány ohledně práce nebo vzdělávání (včetně případných kvalifikací či rekvalifikací Úřadu práce) do budoucna

2. PRŮBĚH DOHLEDU V OBDOBÍ OD DO

2.1. Spolupráce klienta s probačním úředníkem

Kolonka by měla obsahovat např. tyto údaje:

- ✓ *vymezení uplynulého období zkušební doby*
- ✓ *termíny uskutečněných konzultací (popř. jiných kontaktů s klientem, tedy písemných důležitých telefonických, osobních návštěv u klienta), termíny, kdy se klient nedostavil bez omluvy*
- ✓ *jakou formou probíhá dohled*
- ✓ *obsahové zaměření konzultací, vymezení základních tématických okruhů*
- ✓ *s kým dalším v rámci dohledu probační úředník spolupracoval, například osoby z okolí klienta (rodiče, partneři, manželé atd.), a úřady či instituce (úřad práce, sociální odbor, kurátoři, ubytovny, zaměstnavatel, vojenská správa, škola atd.)*

2.2. Plnění povinností ve zkušební době

- ✓ *postoj klienta k vlastní trestné činnosti, k následkům trestné činnosti*
- ✓ *náhrada škody, dlužné pohledávky vyplývající z vyživovací povinnosti, ostatní pohledávky, aktivity, které klient vyvinul (kontakt s poškozenými, dopisy, splátky, dohody atd.), popř. jaké aktivity v tomto směru vyvinul probační úředník*
- ✓ *placení nákladů trestního řízení, soudních výloh, náklady spojené s výkonem vazby a trestu, obhajoby.*
- ✓ *plnění uložených povinností dle § 26 odst. 4 písm. b, c, d, tzn. účasti v programech sociálního výcviku a převýchovy, léčení závislostí na návykových látkách, které není ochr. léčením a programech psychologického poradenství (PRP), dále dle § 26, odst. 4, písm. a, podrobení se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace (a dále plnění uložených omezení podle § 26 odst. 4, písm. e, f, a odst. 5 -7 TrZ.*
- ✓ *spolupráce klienta při vytváření probačního programu (např., zda klient spolupracoval aktivně, akceptace navrženého, měl výhrady, atd.)*
- ✓ *plnění povinnosti informovat probačního úředníka o svém pobytu, o změnách místa bydliště zaměstnání atd.*
- ✓ *vyhodnocení plnění probačního programu – průběh, důvody aktualizace, úspěchy, co se nedaří*

2.3. Zhodnocení průběhu dohledu a jeho další zaměření

Kolonka by měla obsahovat např. tyto údaje:

- ✓ *obecné zhodnocení (shrnutí) plnění povinnosti probačního dohledu z hlediska formálního*
- ✓ *z hlediska toho, jaký kontakt byl navázán, jaká je vzájemná spolupráce*
- ✓ *zhodnocení dosažených dílčích kroků v rámci plnění dohledu, pokud možno konkrétně popsat dosažené úspěchy při výkonu dohledu*
- ✓ *shrnutí aktuálních témat, kterým bude především věnována práce s klientem v následujícím období*
- ✓ *předpoklad pro další období z hlediska intenzity dohledu, zda bude práce s klientem stejná, méně či více intenzivní, pokud vymezení rozsudku umožňuje určení intenzity probačním úředníkem*

3. JINÉ

Kolonka může obsahovat další (specifické) informace

S obsahem této zprávy byl klient osobně seznámen.

Datum:

S

tanovisko klienta, pokud se chce ke zprávě vyjádřit:

Stanovisko klienta-obviněného může být ve zprávě zachyceno v této kolonce nebo může mít formu samostatné přílohy ke zprávě

Podpis:

Zpráva byla klientovi zaslána dne:

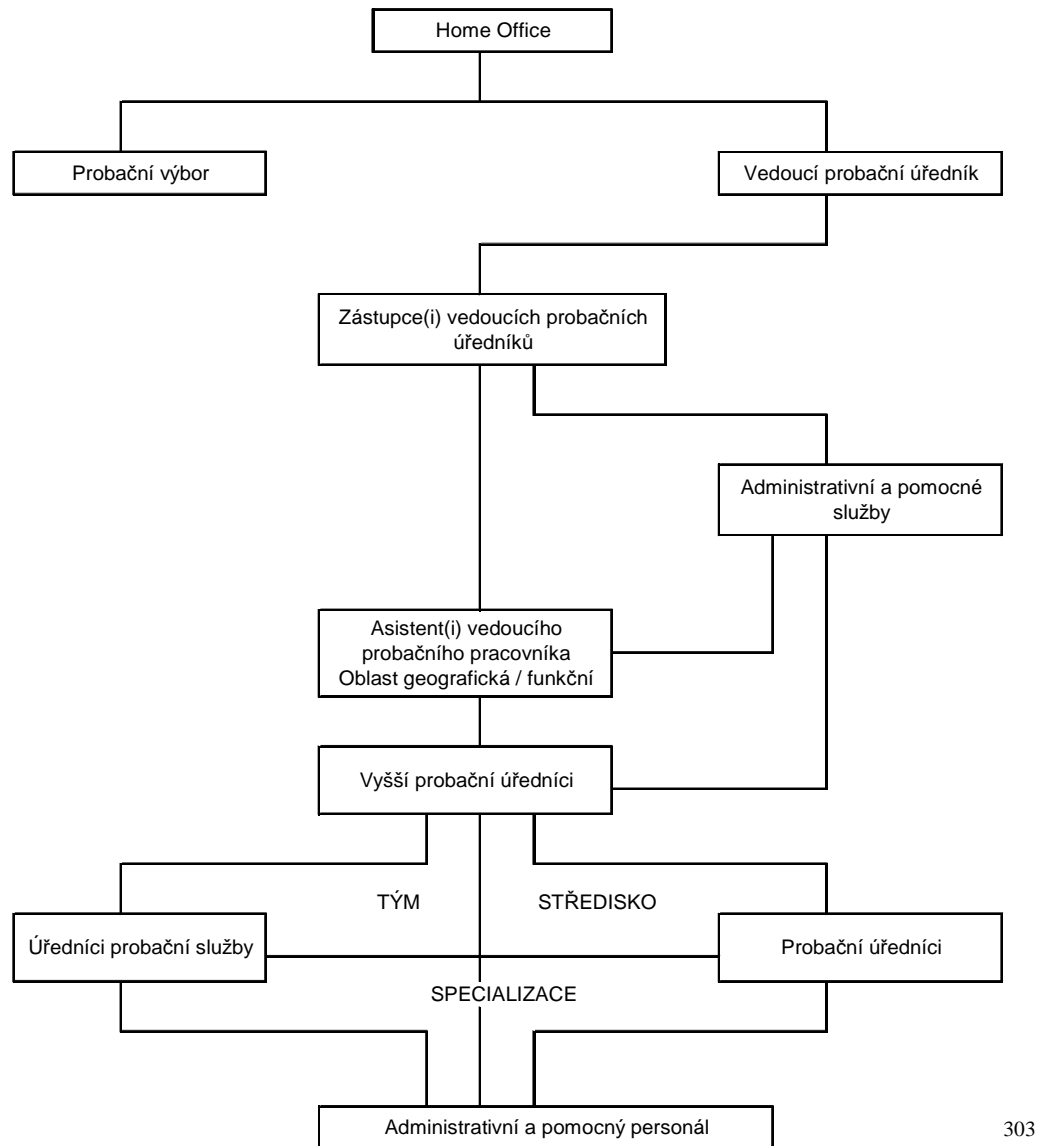
Vyplňujeme v případě, že klient nebyl osobně přítomen, měl by být uveden důvod, proč se tak stalo

Pokud se fakta v případě klienta nemění, není nutné informace znovu opisovat, nýbrž aktuálně doplňovat.

Podpis, razítko:

Příloha č. 6: Schéma organizace v Anglii a Walesu

Schéma organizace v Anglii a Walesu:

303

³⁰³ DERKS, J. a kol. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, s. 46.

Příloha č. 7: Poučení o výkonu dohledu

Adresa střediska Probační a
mediační služby

středisko

POUČENÍ O VÝKONU DOHLEDU

Klient/ka (obviněný/á, odsouzený/á):

Datum narození:

Probační značka:

Smyslem dohledu (v rámci zkušební doby podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, podmíněného odsouzení s dohledem, podmíněného propuštění s dohledem, v rámci náhrady vazby dohledem) je:

- umožnit klientovi život na svobodě
- prostřednictvím dohledu kontrolovat zda uložený trest / náhrada vazby dohledem plní svůj účel a zda klient dodržuje soudem / státním zástupcem uložená omezení a povinnosti

Podle § 26a odst. 1 Tr.Z. se dohledem rozumí:

- pravidelný osobní kontakt klienta s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního programu ve zkušební době a kontrola dodržování podmínek uložených klientovi soudem nebo vyplývajících ze zákona

Účelem dohledu je (§ 26a odst. 2 Tr.Z.):

- sledování a kontrola chování klienta, čímž je zajišťována ochrana společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti
- odborné vedení a pomoc klientovi s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život

Klient je v rámci dohledu povinen:

- osobně docházet na středisko Probační a mediační služby ve sjednaných termínech a udržovat dohodnutý kontakt s probačním úředníkem
- plnit povinnosti a omezení včetně náhrady škody a nákladů trestního řízení stanovené státním zástupcem či soudem
- spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu bude stanoven na základě konkrétního individuálního probačního programu, na jehož tvorbě a realizaci se klient spolupodílí
- informovat probačního úředníka o:
 - a) místě bydliště, ve kterém se zdržuje, místě, kde přebírá poštu, případně o každé změně místa pobytu
 - b) zaměstnání, příp. studijních poměrech
 - c) jak plní soudem / státním zástupcem uložené povinnosti a omezení
- informovat probačního úředníka o dalších důležitých okolnostech souvisejících s uloženým dohledem, například o evidenci na Úřadu práce, o pracovní neschopnosti, čerpání sociálních dávek; o nástupu do zdravotnického či jiného léčebného zařízení, o

nástupu do výkonu trestu, o nástupu k výkonu základní vojenské služby, civilní služby apod.

- dokládat sdělené informace
- umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje
- omluvit se předem z dohodnuté konzultace, pokud se jí ze závažných důvodů nebude moci zúčastnit a závažnost těchto důvodů prokázat

Probační úředník v rámci výkonu dohledu:

- vykonává kontrolu plnění soudem uložených povinností a omezení a vedení řádného života klientem
- motivuje a vede klienta k řešení následků trestné činnosti, především v oblasti vztahu s poškozeným
- poskytuje individuální pomoc klientovi, zprostředkovává mu další odborné služby v souvislosti s řešením jeho aktuální životní situací
- informuje klienta o krocích, které v rámci kontroly jeho chování a způsobu života podnikne
- **informuje bez zbytečného odkladu příslušný soud o porušení podmínek průběhu dohledu ze strany klienta dle (§ 26b odst. 2 Tr. Z.)**
- vede konzultace s klientem, vyhotovuje z nich písemný záznam, zpracovává nejméně jednou za 6 měsíců zprávu (nestanoví-li soud jinak), ve které informuje příslušný soud nebo státní zastupitelství o průběhu výkonu dohledu a o plnění přiměřených omezení a povinností uložených v rámci dohledu (§ 26b odst. 3 Tr. Z.)
- seznámí klienta s obsahem zprávy o průběhu dohledu, kterou podává soudu
- opatřuje v souladu se zákonem o PMS a zákonem 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění, další potřebné informace o klientovi z jiných zdrojů (např. od orgánů státní správy a samosprávy, orgánů činných v trestním řízení a jiných institucí), a to zejména pokud je klient nedoloží. O této skutečnosti klienta informuje.

Vdne

.....

probační úředník (asistent)

klient

RESUME

The development of criminal policy in recent years focused on finding new alternatives and possible resolution of disputes without imposing unconditional sentence of imprisonment. This punishment is considered desocialization because the offender loses its performance family and social ties, work and own position in society. Follow socialization is very difficult, so imposing that punishment should be a last resort. A positive aspect of these alternative punishments is mainly the fact that there will be intensity limitations of intervention in personal freedom offenders.

The main topic of this thesis is probation. The institute is part of the Czech legal system since 2001, more than 11 years. Important role in the implementation and performance of probation takes PMS, which was based on ZPMS.

Rigorous thesis is divided into descriptive, respectively theoretical and the practical part. The theoretical part is described and explained the concept of probation, the probation supervision with reference to the historical development of this institution in the Czech Republic but also abroad. Part of these introductory chapters is a chapter on restorative justice, its focus, direction and current state of restorative justice in the Czech Republic. Important role in the performance of supervision takes Probation and Mediation Service. Interpretation is focused on the description of its structure, staffing, the main areas of its activity and also on the possibility of cooperation with other state authorities. The central parts of the whole rigorous thesis are chapters dealing with various institutes in which probation is applied based on the work of probation officers. More in detail is discussed the performance of supervision in the institute of conditional waiving punishment with supervision, conditional sentence to a prison sentence with supervision and conditional release from serving a prison sentence with supervision. Probation supervision shall not apply, however, only those listed above institutes. Briefly is mentioned legislation and supervision during the probation period, community service, legal assistance, monetary punishment, punishment of ineligibility, prohibition of residence and punishment of house arrest. Part of theoretical section of the thesis is a chapter on the legal form of probation in the UK.

Part of practical section in the thesis is a case study, which I elaborated on the basis of facts and knowledge that I was provided during visits PMS centers in Rokycany. Is described in detail one of the cases, which this local Centre was solving. The purpose of the inclusion

this chapter to the rigorous thesis was to illustratively apply theoretical knowledge and information contained in the previous sections of the work in practice. The practical part is also supplemented by charts and tables showing the total number of prisoners, accommodation capacities or actual number of accommodated in the years 2009 - 2012, which show growth in the number of prisoners and also untenable situation of prison overcrowding.

Given the fact that in the lifetime of ZPMS occurred extensive recodification of criminal law, there is no, available literature sources or other sources incorporating this change enough. This rigorous work, including the aforementioned an extensive legal changes, aims to help the general public in their content with ordering and expanding their knowledge of the Institute of probation. This rigorous thesis may be beneficial also for criminal justice professionals, lawyers and ultimately the students of law.

ABSTRAKT

V současné době řada vyspělých států hledá možné alternativy k potrestání pachatelů. Za alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody označujeme probaci a právě tento institut je stěžejním tématem této rigorózní práce. Zákonnou úpravu probace nalezneme v zákoně č. 257/2000, Sb. o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. Výkonem probace je pověřena Probační a mediační služba, resp. její jednotlivá střediska.

Tato rigorózní práce je rozdělena na dvě části, a to na část teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje výklad jednotlivých pojmů souvisejících s probací a jejím výkonem, popis Probační a mediační služby, analýzu platných právních předpisů s ohledem na instituty, v nichž je probace uplatňována a popis probačních činností ve Velké Británii. V praktické části práce byly využity poznatky a informace, které jsem získala během návštěv střediska Probační a mediační služby v Rokycanech.

ABSTRACT

At present, number of developed countries seeking alternatives to punish the perpetrators. As an alternative to unconditional sentence of imprisonment is called probation and this institute is a central issue this rigorous work. Regularization of probation can be found in Act No. 257/2000, Coll. the Probation and Mediation Service, as amended. The performance of probation is authorized Probation and Mediation Service, respectively their individual centers.

This rigorous work is divided into two parts, namely the theoretical and practical. The theoretical part includes the interpretation of terms associated with probation and its performance, a description of the Probation and Mediation Service, an analysis of existing legislation with regard to the institutions in which it is applied, and description probation activities in Great Britain. In the practical part of the study was used knowledge and information that I gained during visits the Probation and Mediation Service in Rokycany.

KLÍČOVÁ SLOVA

Probace, Probační dohled, Alternativní tresty

KEY WORDS

Probation, Probation Supervision, Alternative Punishments